

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ZİHİNSEL ENGELLİ ERGENLERİN SOSYAL
BECERİ DÜZEYLERİ VE DAVRANIŞ
PROBLEMLERİ İLE EBEVEYNLERİNİN GENEL
ÖZ YETERLİLİK ALGI DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILARAK İNCELENMESİ**

Gülsüm Elif ÇORBACI SERİN

**İZMİR
2012**

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ÖZEL EĞİTİM PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ZİHİNSEL ENGELLİ ERGENLERİN SOSYAL
BECERİ DÜZEYLERİ VE DAVRANIŞ
PROBLEMLERİ İLE EBEVEYNLERİNİN GENEL
ÖZ YETERLİLİK ALGI DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILARAK İNCELENMESİ**

Gülsüm Elif ÇORBACI SERİN

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Alev GİRLİ**

**İZMİR
2012**

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, 'Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri ve Davranış Problemleri İle Ebeveynlerinin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi' adlı çalışmanın, bilimsel ilkelerin ışığında yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklar bölümünde gösterilenlerden oluştuğunu, bu eslere atf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

31/01/2012

Gülşüm Elif ÇORBACI SERİN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından.....

.....*Özel Eğitim*..... Anabilim Dalı
.....*Özel Eğitim*..... Programında

Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : *Yrd. Doç. Dr. Alev GİRLİ*

¼ye : *Doç. Dr. Didem M¼ge SİYER*

¼ye : *Yrd. Doç. Dr. Zekavat KABASAKAL*

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstit¼ M¼d¼r¼

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	422611
Yazar Adı / Soyadı	Gülsüm Elif ÇORBACI SERİN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 50989821608
Telefon / Cep Telefonu	- 5052658709
e-Posta	elifcorbaci@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri ve Davranış Problemleri İle Ebeveynlerinin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi
Tezin Tercümesi	Social Skill Levels in Adolescents With Mental Disabilities and Behavior Problems Levels of Perception by comparing parents' General Investigation of Self-efficacy
Konu Başlıkları	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Özel Eğitim Bölümü
Anabilim Dalı	Özel Eğitim Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Özel Eğitim Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	120
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Alev GİRLİ
Dizin Terimleri	Özel eğitim=Private education Özyeterlilik=Self efficacy Zihinsel özür/özümler=Mentally retardation Ebeveynler=Parents Problem davranış=Problem behavior Sosyal-duygusal beceri=Social-emotional skills
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a.Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilienenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

13/02.2012
İmza:.....

Yazdır

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
TABLO LİSTESİ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
BÖLÜM I. GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM.....	1
1.2. AMAÇ.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.4. PROBLEM CÜMLESİ.....	6
1.5. ALT PROBLEMLER.....	6
1.6. SAYILTILAR.....	7
1.7. SINIRLILIKLAR.....	7
1.8. TANIMLAR.....	8
1.9. KISALTMALAR.....	8
BÖLÜM II. KURAMSAL AÇIKLAMALAR	9
2.1. ZİHİNSEL ENGELLİLER.....	9
2.1.1 Zihinsel Engelli Bireyin Tanımı.....	9
2.1.2 Zihinsel Engelli Bireylerin Sınıflandırılması.....	10
2.1.3 Zihinsel Engelli Bireylerin Gelişimsel Özellikleri.....	12
2.1.4 Zihinsel Engelinin Nedenleri.....	14
2.1.5 Zihinsel Engelli Bireylerin Ebeveyn Özellikleri.....	14
2.1.6 Zihinsel Engelli Ergenler.....	16
2.2. SOSYAL BECERİ.....	17
2.2.1 Sosyal Becerilerin Tanımı.....	17
2.2.2 Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi.....	19
2.2.3 Sosyal Beceri Yetersizlikleri.....	19
2.2.4 Ergenlerde Sosyal Beceri.....	21
2.2.5 Zihinsel Engelli Bireylerde Sosyal Beceri.....	22
2.3. PROBLEM DAVRANIŞ.....	24
2.3.1 Problem Davranışın Tanımı.....	24

2.3.2	Problem Davranışın Nedenleri	25
2.3.3	Problem Davranışların Tanılanması	26
2.3.4	Sosyal Beceri Yetersizliği ve Problem Davranışlar	27
2.3.5	Ergenlerde Davranış Problemleri	28
2.3.6	Zihinsel Engellilerde Davranış Problemleri	29
2.4.	ÖZ YETERLİLİK ALGISI	30
2.4.1	Öz Yeterlilik Algısı Kavramının Tanımı	30
2.4.2	Öz Yeterlilik İnancının Kaynakları	31
2.4.3	Öz Yeterlilik İnancının Gelişimi ve Birey Üzerinde Etkisi	33
2.4.4	Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algısı.....	33
2.4.5	Zihinsel Engelli Bireye Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algısı	34
2.5	İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	35
2.5.1	Konu İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	35
2.5.1.1	Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Becerileri ve Davranış Problemleri İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	35
2.5.1.2	Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algıları İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	37
2.5.2	Konu İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	39
2.5.2.1	Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Becerileri ve Davranış Problemleri İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	39
2.5.2.2	Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algıları İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	41
	BÖLÜM III. YÖNTEM.....	43
3.1.	ARAŞTIRMA MODELİ	43
3.2.	EVREN ve ÖRNEKLEM	43
3.3.	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	48
3.3.1	Okul Sosyal Davranış Ölçeği	49
3.3.2	Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu.....	53
3.3.3	Öğrenci- Ebeveyn Bilgi Formu	55
3.4.	UYGULAMA	55
3.5.	VERİLERİN ANALİZİ	56

BÖLÜM IV. BULGULAR ve YORUM	57
4.1. Tanımlayıcı İstatistikler.....	57
4.2. Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Becerileri İle Davranış Problemlerine İlişkin Bulgular	58
4.3. Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Becerileri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algularına İlişkin Bulgular	59
4.4. Zihinsel Engelli Ergenlerin Davranış Problemleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algularına İlişkin Bulgular	60
4.5. Demografik Değişkenlerin Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisine İlişkin Bulgular	62
4.6. Demografik Değişkenlerin Zihinsel Engelli Ergenlerin Davranış Problemlerine Etkisine İlişkin Bulgular.....	68
BÖLÜM V. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER	75
5.1. SONUÇ ve TARTIŞMA.....	75
5.2. ÖNERİLER.....	83
KAYNAKÇA	84
EKLER	98

ÖNSÖZ

Öncelikle çalışma sürecim boyunca her türlü desteği ve akademik katkısı sağlayan benden yardımını, sabrını ve sevgisini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Alev Girli'ye saygı ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eğitimim boyunca bilgi, tecrübe ve deneyimleri ile bana yardımcı olan ve tezimin son haline getirilmesinde değerli fikirleri ile katkı sağlayan hocalarım Doç.Dr. Diğdem Müge SİYEZ ve Yrd. Doç.Dr. Zekavet KABASAKAL'a,

Araştırmamın uygulama bölümünde, Türkçe'ye uyarlamış olduğu 'Okul Sosyal Davranış Ölçeğini' kullanmama izin veren Sayın Dr. Müge YUKAY YÜKSEL ve 'Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunu' kullanmama izin veren Sayın Dr. Fatma Yıldırım'a,

Araştırmaya katılarak bu araştırmanın gerçekleşmesini sağlayan tüm ebeveynlere, kurum çalışanlarına ve öğretmenlere,

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerimizi paylaştığımız Özel Eğitim Bölümü öğrencisi arkadaşlarım Sevgi EREN ve Kamil SÜLÜN'e, öz yeterlilik kavramı ile ilgili tüm kaynaklarını benimle paylaşan çalışma arkadaşım Uzman Ebru ÜNAY'a,

Her konuda olduğu gibi bu araştırma süresince de bana destek olan, güvenen ve başaracağıma olan inançlarını hiç kaybetmeyen sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Ve son olarakta tanıştığım günden beri, her zaman ve her konuda arkamda desteğini sessizce hissettiren, sabrına ve anlayışına hayran olduğum yol arkadaşım Cuma Okday SERİN'e ve doğduğu günden beri hiç 'anne' diye ağlamayan evimizin prensesi Ceylin'imize teşekkürden ziyade sonsuz sevgilerimi sunarım. Desteğiniz olmasaydı bu çalışmayı bitiremezdim.

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1.** Örneklem Grubunda Yer Alan Zihinsel Engelli Ergenleri Tanıtıcı Bulgular
- Tablo 2.** Örneklem Grubunda Yer Alan Zihinsel Engelli Ergenlerin Ebeveynlerini Tanıtıcı Bulgular
- Tablo 3.** Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri ve Davranış Problemi Düzeylerini Tanımlayıcı Analiz Sonuçları
- Tablo 4.** Zihinsel Engelli Ergene Sahip Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerini Tanımlayıcı Analiz Sonuçları
- Tablo 5.** Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri İle Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları
- Tablo 6.** Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları
- Tablo 7.** Zihinsel Engelli Ergenlerin Davranış Problemleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları
- Tablo 8.** Zihinsel Engelli Ergenin Cinsiyetinin, Aldığı Eğitimin Türünün ve İkinci Bir Engelinin Olup Olmamasının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları
- Tablo 9.** Zihinsel Engelli Ergenin Engelinin Düzeyinin ve Ailesinin Gelir Düzeyinin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları
- Tablo 10.** Zihinsel Engelli Ergenin Sosyal Beceri Düzeyi İle Bireyin Yaşı, Ebeveyninin Yaşı, Eğitim Aldığı Süre ve Kardeş Sayısı Arasındaki Korelasyonlar
- Tablo 11.** Ebeveyninin Eğitim Düzeyinin Zihinsel Engelli Ergenin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları
- Tablo 12.** Ebeveyninin Çalışıp Çalışmama Durumunun Zihinsel Engelli Ergenin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Tablo 13.Zihinsel Engelli Ergenin Cinsiyetinin, Aldığı Eğitimin Türünün ve İkinci Bir Engelinin Olup Olmamasının Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Tablo 14.Zihinsel Engelli Ergenin Engelinin Düzeyinin ve Ailesinin Gelir Düzeyinin Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Tablo 15.Zihinsel Engelli Ergenin Davranış Problemleri İle Bireyin Yaşı, Ebeveyninin Yaşı, Eğitim Aldığı Süre ve Kardeş Sayısı Arasındaki Korelasyonlar

Tablo 16.Ebeveyninin Eğitim Düzeyinin Zihinsel Engelli Ergenin Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Tablo 17.Ebeveyninin Çalışıp Çalışmama Durumunun Zihinsel Engelli Ergenin Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

ÖZET

Bu araştırmanın amacı zihinsel engelli ergenlerin, sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerini karşılaştırılarak incelemektir. Ayrıca öğrencilerin sosyal yeterlilik düzeyleri ve davranış problemlerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı, araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır. Bu çalışmada var olan durum değiştirilmeden, olduğu gibi betimlenmek istendiğinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini eğitilebilir düzeyde zihinsel engele sahip ergenler (11-21 yaş) ve onların anne-babaları oluşturmaktadır. Bu çalışmaya 59'u kız, 102'si erkek olmak üzere 161 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin hepsi, İzmir ilinde, eğitilebilir düzeyde zihinsel engelli öğrencilere eğitim vermekte olan resmi özel eğitim okulları ile kaynaştırma programı uygulayan devlet okullarına devam etmektedirler. Ayrıca çalışmaya katılan ebeveynlerin 59'u baba, 126'sı annedir.

Araştırmada, öğrencilerin okul içi sosyal yeterlilik düzeyleri ve problem davranışlarını ölçmek için, Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ) ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını ölçmek için Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenci ve ebeveynlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla, 'Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu' araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Elde edilecek verilerin analizinde SPSS 1.5 programından yararlanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilikleri arasında pozitif yönlü; zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilikleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal beceri, problem davranış, zihinsel engelli ergen, öz yeterlilik algısı

ABSTRACT

The purpose of this study, social skill levels in adolescents with mental disabilities and behavior problems levels by comparing parents' general investigation of self-efficacy. Moreover, it is the sub-objective of the survey that level of social skill and behavior problems of the students differ related to a number of variables or not. Because of without changing the existing situation was describe as relational model is used for screening in this study.

The sample of the survey comprises adolescents with mental disability in educable level (ages of 11-21) and their parents. 161 students participated in this survey and 59 of these students were female, 102 of them were male. All of the adolescents taking part in the survey are resuming their education at public special education schools or including classroom which give education to students with mental disability at educable level. Also the 185 parents surveyed, 59 fathers and 126 mothers.

In this survey, the School Social Behavior Scales has been used to measure the level of social competence at school and problematic behaviors of the students. Besides, "General Self-Efficacy Scale" has been used to measure general self-efficacy level of the parents. Furthermore, "Family-Student Information Questionnaire", which was developed to reach demographic variables, by the researcher. SPSS version 1.5 was used for the data analysis.

The results of this study showed that have a positive relationship between the social skill levels in adolescents with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents and also negative relationship between the behavior problem levels in adolescents with mental disabilities with the general self-efficacy perceptions of the parents.

Key words: Social skills, behavior problems, adolescents with mental disabilities, general self-efficacy

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, sayıltılar, sınırlılıklar ve tanımlar bulunmaktadır.

1.1. Problem

Bireyin çevreye uyum sağlaması ve çevreyle uyum içinde yaşaması için bir takım yeterliliklere ve becerilere sahip olması gerekir. Bunların başında ise sosyal yeterlilikler ve sosyal beceriler gelmektedir. Gresham ve Reschly (1987), sosyal yeterlilik ve sosyal beceri kavramlarının genellikle aynı anlamda kullanılmasına karşın birbirlerinden farklı olduğunu ifade ederler (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005). Hops'a (1983) göre de, sosyal beceriler kavramı sıklıkla sosyal yeterlilikle eş anlamlı olarak düşünülür. Ancak; sosyal yeterlilik, belli bir durumda bireyin davranışının genel kalitesiyle ilgili sosyal yargıyı yansıtan özet bir terimdir. Sosyal beceriler kavramı ise, 'davranışsal açıdan, özellikli, tanımlanabilir becerilerdir ve sosyal yeterlilik davranışlarının temelini oluşturur' varsayımına dayanılarak açıklanmıştır (Akt: Hocaoglu, 2009).

Bireyin, sosyal becerisini herhangi bir şekilde ortaya çıkarmaması, kullanmaması durumu Bandura'nın (1977) kazanım ve öğrenme eksikliği olarak belirttiği durum olarak açıklanabilir. Birey beceriyi hiç kullanmamışsa o beceriden yoksun olduğu sonucuna varılır. Çadır (2008), sosyal beceri eksikliğini, bireyin davranış repertuarında bazı sosyal becerilerin olmaması olarak ifade etmektedir. Sosyal becerilerdeki yetersizlikler evde, okulda ve bunun dışında yaşamın her alanında bireyi etkileyecektir. İleri derecede ki problem davranışlar ise, sıklıkla, bireyin çevresindekilere, kendisine veya eşyalara zarar verici nitelikte olacaktır (Erbaş, Kırcaali-İftar ve Tekin-İftar, 2007). Benzer bir ifade ile uygunsuz davranışlar ve sosyal beceriler bireyin yaşamını çeşitli şekillerde etkileyecek ve uygun olmayan

sosyal becerilerin, çocuğun ileriki yaşamında yüzlerce olumsuz sonuçları olacaktır (Sinnott, 2009). Tüy (1999), sosyal beceri eksikliğinin, saldırganlık, anti sosyal davranışlar ve hiperaktivite gibi dışsallaştırılmış problemlerle ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Birçok araştırmacı, problem davranış gösteren bireylerin bu davranışları nedeniyle, eğitim ve öğretim olanaklarından yeterince yararlanamayacağını, akranları ve toplumdaki diğer bireyler tarafından dışlanabilecekleri için de bazı sosyal becerileri geliştiremeyeceklerini ya da sınırlı düzeyde geliştirebileceklerini ifade etmiştir (Erbaş, 2002; Sucuoğlu ve Özokçu, 2005).

Sosyal beceriler ve problem davranışlar arasında güçlü ve negatif bir ilişki olduğu bilinmektedir. Ayrıca incelenen çalışmalar, çocukların yaşları büyüdükçe, sosyal etkileşimleri ve sosyal işbirlikleri artarken, problem davranışlarının azaldığını göstermektedir (Conger & Keane, 1981; Kulasızoğlu, 2001; Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Sosyal beceri yetersizlikleri çeşitli nedenlere dayandırılmaktadır. Bunların en bilineni ise engelli olma durumudur (Erbaş ve diğ. 2007). Yapılan araştırmalar, zihinsel engelli bireylerin, daha çok duygusal ve psikolojik problemler yaşadıkları ve bunun sonucunda davranışsal sorunlar sergiledikleri (agresif davranışlar, kendini yaralama gibi) gerçeğini vurgular. Bunun nedeni duygusal bozukluk ile zihinsel engelinin ilişkili olmasıdır. Bu nedenle de günlük yaşam içinde zihinsel engelli bireyler, sorunlarla başa çıkabilme kapasiteleri daha düşük olmasına karşın, daha fazla zorluklarla karşılaşır. Anksiyete düzeyleri normallere göre daha yüksektir (Brannon, 1999).

İncelenen çalışmaların çoğunda, yaşlıları ile kıyaslandığında, özellikle gelişimsel ya da zihinsel yetersizliğe sahip çocukların, sosyal beceri düzeylerinde belirgin yetersizliklerin olduğu, yetersizliklerinden dolayı gerekli sosyal beceriyi edinemedikleri, yeterli sosyal beceriye sahip olmadıklarından dolayı da çok sık problem davranış gösterdikleri vurgulanmaktadır (McIntyre & Phaneuf, 2007). Genel

olarak bakıldığında bunun en sık yaşandığı zaman ise ergenlik dönemidir (Siyez, 2006). Akran etkileşiminin yoğun yaşandığı bu dönemde, zihinsel engelli ergenler pek çok sosyal ve duygusal problemler yaşayabilmektedirler (Hocaoğlu, 2009).

Bireylerin sosyal becerilerdeki yetersizlikleri, sosyal kabullerinin düşük olmasına yol açmakta; bu durum bireylerin yaşama uyum problemlerinde artışa ve ciddi psikiyatrik problemlere neden olabilmektedir (Erbaş, 2002; Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005). Sucuoğlu ve Özokçu (2005), engelli öğrencilerin gerekli sosyal becerileri öğrenmelerinin hem akademik becerilerini artıracaklarını hem de problem davranışlarında azalmaya yol açacağını vurgulamaktadırlar.

Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Zihinsel engelli bireylerin de, normal gelişim gösteren bireyler gibi ilk sosyal becerileri edindikleri ve karşılaştıkları yer aileleridir. Dolayısı ile ebeveyn davranışları çocukların davranışları ile doğrudan ilgilidir (Paczkowski & Baker, 2007). Aileler genellikle çocuğun ilk öğretmenleridir ve birçok aile çocuklarına kılavuzluk yapma açısından hazırlıksızdır. Ailelerin yeterlilik düzeyleri de birbirlerinden farklılaşmaktadır (Freeman, 2006). Birçok araştırma çocuğun göstermiş olduğu problem davranışların, ailenin sosyo ekonomik durumu, aile içi ilişkiler, ebeveynlerin stres düzeyleri gibi farklı değişkenlerden de etkilendiğini göstermektedir (Hastings & Brown, 2002; Olsson & Hwang, 2002; Blacher & McIntyre, 2006). Çocuğun sosyal uyumuna ilişkin araştırmalar ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Freeman, 2006).

Özellikle ebeveynler, çeşitli özelliklerinden dolayı, çocuklarının yeterli sosyal beceriye sahip olmalarında kritik öneme sahiptir. Ergenlik döneminde sosyal uyum ve başarı daha önceki dönemlerdeki sosyal deneyim ve kazanılan sosyal beceriler ile ilgilidir ve ebeveynlerin bazı psiko-sosyal ve karakter özellikleri bu etkiyi pekiştirmektedir (Hocaoğlu, 2009). Birçok çalışma, anne babalık görevlerinde sert, tutarsız veya olumsuz özellikler gösteren ebeveynlerin çocuklarının, ileriki hayatlarında olumsuz sonuçları olduğunu göstermektedir ayrıca yetişkin bireylerin gösterdikleri problem davranışlar ile ebeveynlerin duygusal durumları arasında da

pozitif bir ilişki vardır. (Beck, Daley, Hasting & Stevenson, 2004). Son yıllarda ebeveynlerin psiko-sosyal ve karakter özelliklerinin yanında öz yeterlilik algıları da araştırmalara konu olmaktadır.

Öz yeterliliği, Bandura (1994), bireyin belli bir edinimi göstermek için gerekli etkinlikleri organize edip başarılı olarak yapma kapasitesi hakkında kendine ilişkin yargısı, Kurbanoğlu (2004), kişinin bir işi başarı ile yapmak için gerekli becerilere sahip olduğu konusundaki inancı olarak tanımlar. Kurbanoğlu'na göre öz yeterlilik inancı insan davranışlarını etkiler. İnsan davranışları, gerçekte doğru olandan çok, insanların neyin doğru olduğu yolundaki inançlarına dayanır. Bu tanımlarda kişinin gösterdiği ya da göstereceği başarı düzeyine ilişkin öznel/kişisel yargısına dikkat çekildiği görülmektedir. Öz yeterlilik yetenekli olmaya değil, ama kişinin kendi kaynaklarına güvenmesine karşılık gelir (Yıldırım ve İlhan, 2010).

Ebeveyn öz yeterlilik inançları güçlü özel bir pozitif ebeveynlik uygulamalarının doğrudan belirleyicisi ve aile depresyonu, çocuğun mizacı, sosyal destek ve yoksulluk da dahil olmak üzere, ebeveynlik kalitesini araştırmalarla ilişkilendirilmiş bazı etkilerinin bir arabulucusu olarak ortaya çıkmıştır (Coleman & Karraker, 1998). Ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının yüksek olması, başarı ve iyilik halinin oluşmasını, en önemlisi kişisel gelişimin ve becerilerin çeşitlenmesini sağlar. Önceki başarılı deneyimler, kişisel olarak benzer özellikleri taşıyan diğer insanların başarı örnekleri, çevreden gelen olumlu geri bildirimler ve olumlu duygu durum, öz yeterlilik inancını besleyen kaynaklardır (Yıldırım ve İlhan, 2010).

Ebeveynlerin öz yeterlilik inançları ile çocukların problem davranışları arasında ilişki olduğunu gösteren araştırmalara yabancı literatürde sıkça rastlanmaktadır (Coleman & Karraker, 1998; Beck et al., 2004; Paczkowski & Baker, 2007). İncelenen çalışmaların bazılarında davranış sorunları nedeni ile kliniğe sevk edilen hastaların ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının düşük olduğu görülmüştür (Paczkowski & Baker, 2007). Coleman ve Karraker (2003), öz yeterlilik algıları yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının ise daha az olumsuz davranış sergilediklerini

ve sosyal ortamlarda daha uyumlu olduklarını belirtmişlerdir. Litaratürde bu bulguyu destekleyen çalışmalara sıkça rastlanmaktadır (Olsson, Larsman & Hwang, 2008).

Bu çalışmanın temel planının oluşturulmasında, ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi, konu ile ilgili yurt dışında yapılan araştırmaların bulgularının değerlendirilmesi ve ülkemizdeki durumun açıklanması amaçlanmıştır. Öz yeterlilik algıları güçlü olan ebeveynlerin, sahip oldukları engelli çocuklar ile daha pozitif ilişkiler kuracağı çocuklarının sosyal becerilerinin olumlu yönde gelişeceği, problem davranışlarının azalacağı ve ebeveynlerin problem davranışlarla baş etmede daha başarılı olacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan ülkemizde bu konuyla ilgili yapılan çalışmalara yenilik getireceği ve ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesidir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın, ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri arasındaki ilişkiyi karşılaştırarak incelemesi bakımından önemli olduğuna inanılmaktadır.

Bu araştırmanın sonuçlarının, zihinsel engelli ergenlere sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin belirlenmesinde ve zihinsel engelli ergenlere verilecek hizmetlerin karşılanmasında yol gösterici olacağı umulmaktadır. Ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal yeterlilik düzeyleri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki çıkması durumunda bu alanda çalışan öğretmenlere, aile eğitimi programları hazırlamalarında, öğrencilerin sosyal yeterlilik düzeylerini artırmalarında ve davranış problemleriyle baş etme stratejilerinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca bu araştırmanın sonuçları, konu ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara yol göstermesi bakımından önemlidir.

1.4. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problemini şu şekilde ifade edebiliriz:

‘Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?’

1.5. Alt Problemler

Alt Problemler:

1. Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?’
3. Zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?’
4. Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri öğrencinin,
 - 4.a. Cinsiyetine
 - 4.b. Aldığı eğitimin türüne
 - 4.c. İkinci bir engelinin olup olmamasına
 - 4.d. Engelinin düzeyine
 - 4.e. Ailesinin gelir düzeyine
 - 4.f. Yaşına
 - 4.g. Ebeveyninin yaşına
 - 4.ı. Eğitim aldığı süreye
 - 4.j. Kardeş sayısına
 - 4.l. Ebeveyninin eğitim düzeyine

4.m. Ebeveyninin çalışıp çalışmaması durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5. Zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri öğrencinin,

5.a. Cinsiyetine

5.b. Aldığı eğitimin türüne

5.c. İkinci bir engelinin olup olmamasına

5.d. Engelinin düzeyine

5.e. Ailesinin gelir düzeyine

5.f. Yaşına

5.g. Ebeveyninin yaşına

5.h. Eğitim aldığı süreye

5.i. Kardeş sayısına

5.i. Ebeveyninin eğitim düzeyine

5.j. Ebeveyninin çalışıp çalışmaması durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.6. Sayıtlar

Bu araştırmanın temel aldığı bazı varsayımlar şunlardır:

1. Araştırma sırasında öğretmenlerin Okul Sosyal Davranış Ölçeği sorularını tarafsızlıkla yanıtlamış oldukları varsayılmaktadır.
2. Araştırma sırasında ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği sorularını içtenlikle yanıtlamış oldukları varsayılmaktadır.
3. Araştırma kapsamındaki örneklem grubundan elde edilen sonuçların genellenebileceği varsayılmaktadır.

1.7. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Bu çalışmada elde edilen bulgular, veri toplama araçlarının değerlendirilmesiyle sınırlıdır.
2. Araştırmanın çalışma grubu, MEB'e bağlı, İzmir ilinde zihinsel engelli ergen bireylere hizmet veren devlet okulları ile kaynaştırma programı uygulayan

devlet okullarında öğrenim gören öğrenciler ve bu öğrencilerin ebeveynleri ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Sosyal Beceri: Sosyal beceri, bireyin toplum içerisinde diğerleriyle olumlu etkileşim kurmasını sağlayan davranışlardır (Akfirat, 2004).

Problem Davranış: Problem davranış, bireyin yeni bir beceri öğrenmesini engelleyen ve ortamların dışında kalmasına neden olan, kendisine ya da diğerlerine zarar veren, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal normlarına uymayan davranışlardır (Kanlıkılıçer, 2005).

Zihinsel Engelli Birey: Zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra zihinsel işlevlerle ilgili uyumsal beceri alanlarından (iletişim, öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösteren ve zihinsel yetersizliği 18 yaşından önce çıkan birey olarak tanımlanmaktadır (AAMR, 1992; Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Ergenlik: Ergenlik, kızlar için 11-13, erkekler için 13-15 yaşlarında başlayan, 16/17-21 yaşlarında sona eren, insanda bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluşla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evredir (Kulaksızoğlu, 2001).

Öz Yeterlilik: Öz yeterlilik (self-efficacy), bireylerin belli bir edinimi göstermek için gerekli olan eylemleri ne kadar iyi yapabildiklerine dair kendilerine ilişkin yargıları olarak tanımlanmıştır (Bandura, 1994).

Kısaltmalar

AAMR: American Association Mental Retardation

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

GÖZYÖ: Genel Öz Yeterlilik Ölçeği.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1. Zihinsel Engelliler

2.1.1. Zihinsel Engelli Bireyin Tanımı

Başbakanlık Özürhler İdaresi Başkanlığı tarafından Devlet İstatistik Enstitüsü'ne yaptırılan "Türkiye Özürhler Araştırması" ile ülkemizdeki özürhülük profili geniş kapsamlı olarak araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, özürhü olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %12,29'dur. Buna göre ülkemizde 8.431.937 kişi özürhü olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Zihin engelli bireylerin özürhü bireyler içinde önemli bir grubu oluşturduğu bilinmektedir.

Zihin engelli çocuklara ilişkin ilk tanımların 1800'li yıllara dayandığı, daha açıklayıcı tanımların ise 1900'lü yıllarda yapıldığı gözlenmektedir. Zeka genel zihinsel yetenekleri ifade eder. Mantıklı plan yapma, problem çözme, soyut düşünme karmaşık düşünceleri anlama hızlı öğrenme ve deneyimlerden yararlanma yeteneklerini içerir. Zeka geriliğinin günümüze kadar pek çok tanımı yapılmıştır. Farklı amaçlarla yapılan bu tanımlar zaman içerisinde değişik tartışmalara konu olmuş, yeniden gözden geçirilmiş, yeni tanımlara gidilmiştir (Eripek, 2005).

Amerikan Zihinsel Engelliler Derneği (American Association on Mental Retardation [AAMR]); zihin engelliliği yeni tanımlama ve sınıflandırma sistemini yayımladığı dokuzuncu kitapçığında, zeka geriliği adıyla aşağıdaki şekilde tanımlamıştır.

Zeka geriliği; Zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra zihinsel işlevlerle ilgili uyumsal beceri alanlarından (iletişim, öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, boş zaman ve iş) iki ya da

daha fazlasında sınırlılıklar gösteren ve zihinsel yetersizliği 18 yaşından önce çıkan birey olarak tanımlanmaktadır (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Türkiye’de 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde yapılan tanıma göre, zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyi ifade eder.

Her iki tanım incelendiğinde, zihin engelliliğin sadece zihinsel işlevlerde gerilik olmadığı aynı zamanda bu geriliğe sosyal uyum problemlerinin de eşlik ettiği görülmektedir. Uyumsal davranışlar, bireyin kendi yaşından ve kültür grubundan beklenen kişisel bağımsızlık ve sosyal sorumluluk görevlerini yerine getirebilme durumlarıdır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1994). Gresham ve Reschly (1987), uyumsal davranışların; bireyin bağımsız işlevsel becerilerini ve fiziksel gelişimlerini içerdiğini, uyumsal davranışlar ve sosyal becerilerin sosyal yeterliliği oluşturan iki ayrı boyut olduğunu vurgulamışlardır (Akt: Özokçu, 2008).

2.1.2. Zihinsel Engelli Bireylerin Sınıflandırılması

Zihin engelli çocukların homojen bir grup olmaması ve kendi içlerinde önemli bireysel farklılıklar göstermesi nedeniyle sınıflandırılmaları gerekir. İlk sınıflandırma girişimleri, 1921 yılına dayanmaktadır ve zeka geriliği olan bireyler geleneksel olarak zeka düzeyleri dikkate alınarak hafif, orta, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılmaktadır (Özsoy ve diğ., 1994).

Milli Eğitim Bakanlığı’nın 2006 yılında yayınladığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde bu sınıflandırma;

Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyaç duyan birey,

Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan birey,

Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle öz bakım becerilerinin öğretimi de dahil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey,

Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Bireyin zihinsel yetersizliği yanında başka yetersizlikleri bulunması nedeniyle öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamaması nedeniyle yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan birey, olarak tanımlanmıştır.

Zihinsel engelli bireylerin eğitsel sınıflandırmasında ise zeka geriliği gösteren çocuklar, eğitim gereksinimlerine göre eğitilebilir, öğretilebilir, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılmakta ve bu sınıflandırma neyi öğrenip neyi öğrenmeyeceklerini ifade etmektedir. Özsoy ve diğ., (1994), bu kavramları aşağıdaki gibi açıklamışlardır.

Eğitilebilir kavramı okuma, yazma, matematik gibi temel akademik becerileri öğrenebileceklerini açıklamaktadır. Bunun yanında öz bakım becerilerini öğrenebilirler. İleride yetişkinlik çağında bütünüyle ya da kısmen geçimlerini sağlayacak bir iş becerisi edinebilirler.

Öğretilebilir tanımına giren zihinsel engelli bireylerin gelişim özellikleri normallerden önemli farklılıklar göstermektedir. Temel akademik becerilerde eğitilemezler, ancak günlük yaşamın gerektirdiği sosyal uyum, pratik iletişim ve öz bakım becerilerini öğrenebilirler.

Ağır ve çok ağır derecede zihinsel engelli bireyler ise bazı basit öz bakım becerilerini öğrenebilirler. Ancak yaşamları boyunca sürekli olarak bakım ve yardıma gereksinim duyarlar.

2.1.3. Zihinsel Engelli Bireylerin Gelişimsel zellikleri

ağlar (1979), zihinsel engelli çocukların da normal çocuklar gibi yemek yeme ve içme gibi biyolojik; sevme, sevilme, başarılı olma, kabul edilme, toplumda kendine uygun bir işe sahip olma gibi psikolojik ve sosyal gereksinimleri olduğunu ancak; beden, zihin, dil ve sosyal gelişimlerinde kendi ellerinde olmayan nedenlere bağlı olarak normallerden geri olduklarını, gelişimlerinin sınırlı ve gelişim ritimlerinin yavaş olduğunu belirtmiştir (Akt: Güneş, 2008).

Zihinsel engelliliğe özgü ortak bazı özellikler araştırmanın bu bölümünde; öğrenme özellikleri, fiziksel ve motor gelişim özellikleri, dil gelişim özellikleri ve sosyal gelişim özellikleri olarak özetlenmiştir.

ğrenme zellikleri: McMillan (1982), ğrenme olayının temelde zihinsel bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle zihinsel işlevlerde gerilik ve bunun yanında uyumsuz davranışlar gösteren zihin engelli bireylerin, normal yaşıtlarından daha az başarılı olmaları beklenmektedir (Akt: Özsoy ve diğ., 1994).

Zihinsel engelli çocuklar normal gelişim gösteren çocukların geçtiği aynı bilişsel gelişim süreçlerinden geçmektedirler. Ancak bu süreçlerden, zihinsel engelli çocukların geçiş hızları yavaştır. Bu gerilik eğitilebilir zihinsel engelliler grubunda normal gelişim gösteren çocuklara göre dörtte iki ve dörtte üç oranında değişiklik göstermekte ancak zeka bölümü 50'nin altına düştükçe bu oran da düşmektedir (En, ağlar ve zsoy, 1987). Bu ocuklar da pek çok beceriyi normal yaşıtları gibi öğrenirler. Ancak öğrenmeleri daha yavaş ve g olur. Zihinsel yetersizlikleri arttıkk öğrenme yavaşlar ve zorlaşır. Bu ocukların dikkatlerini bir konu üzerinde toplamada ve bir işi sonuna kadar sürdürmede güçlükleri vardır (Yaşarsoy, 2006).

Zeka ile başarı arasındaki yakın ilişki nedeniyle zeka geriliği gösteren bireylerin akademik başarıları da akranlarının gerisindedir. Üstelik pek çoğu, zihinsel düzeylerinden beklenilenin altında başarı göstermektedir. Çocukların öğrenme problemlerinin önemli bir bölümü dikkat problemlerinden kaynaklanmaktadır. Genellikle belli bir bilgi ya da beceriyi hatırlamak için gerekli olan bilgiyi işleme süreçlerinde sorun vardır. Bu nedenle kendilerini düzenleme stratejilerini daha az sıklıkta kullandıkları görülmektedir (Eripek, 2005). Kısa süreli bellekteki bilgiyi uzun süreli belleğe aktarmalarında da problemleri vardır (Özsoy ve diğ., 1994).

Fiziksel ve Motor Gelişim Özellikleri: Özellikle gerilikleri hafif derecede olanlar normal çocuklara, en çok bedensel ve devimsel olarak benzerlik göstermektedir. Ancak daha çok organik nedenlere bağlı olarak meydana gelen orta ve ağır derece zihinsel engellilerde bedensel ve duysal özürlere, buna bağlı olarak çeşitli devimsel problemlere sıklıkla rastlanmaktadır. Çoğunlukla beslenmenin ve sağlık koşullarının yetersiz olduğu aile koşullarından gelmeleri, fiziksel gelişimlerinde önemli bir dezavantaj kabul edilmektedir (Özsoy ve diğ., 1994).

Dil Gelişim Özellikleri: Hemen hemen tüm zeka geriliği gösteren bireylerde dil ve konuşma bozukluğu görülür. Zeka geriliği hafif derecede olanlar dil ve konuşmayı normallerin geçtiği basamaklardan geçerek edinirler. Ancak bu basamaklardan geçiş hızları daha yavaştır (Eripek, 2005). Konuşma ve dil bozukluklarının yaygınlık oranları ve ağırlık dereceleri zeka geriliğinin ağırlık derecesiyle yakından ilişkilidir (Özsoy ve diğ., 1994).

Sosyal Gelişim Özellikleri: Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerde yetersiz oldukları bilinmektedir. Bu yetersizlikler çeşitli nedenlere bağlanmakta, bunların başında da, bu bireylerin davranışsal ve bilişsel yönden sınırlılıkları yer almaktadır. Zihinsel engelli bireyler, dikkat, hafıza, ayırım yapma ve genelleme becerilerindeki yetersizlikleri sebebiyle yaşlarına göre daha yavaş öğrenmekte, bu yetersizlikler özellikle sosyal beceriler, sosyal biliş ve sosyal etki yetersizliklerine neden olmaktadır (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005). Zeka geriliği gösteren bireyler çeşitli sosyal

problemlerde adaydırlar. Arkadaşlık etmekte sıklıkla problem yaşarlar ve benlik kavramları genellikle zayıftır (Eripek, 2005).

2.1.4. Zihinsel Engelinin Nedenleri

Zeka geriliğinin nedenleri, kuşaklar arasında aileden çocuğa geçen biyotıbbi, sosyal davranışsal ve eğitsel risk etmenleri gruplarına ayrılabilir. Biyotıbbi etmenler, genetik bozukluklar ya da beslenme gibi biyolojik süreçlerle ilişkilidir. Davranışsal etmenler annenin madde bağımlısı olması gibi zarar veren davranışları ilişkilidir. Eğitsel etmenler ise zihinsel gelişimi ilerleten ve uyumsuz becerileri artıran aile ve eğitim desteğinin var olması ile ilişkilidir (Eripek, 2005).

Özsoy ve diğ. (1994) ise, zihinsel engelinin nedenlerini; bulaşıcı hastalıklar ve zehirlenmeler, travmalar, beslenme bozuklukları, kaba beyin hastalıkları, doğum öncesinde bilinmeyen nedenler, kromozom anormallikleri, gebelik bozuklukları, ruhsal bozukluklar ve çevre olarak sınıflandırmışlardır.

2.1.5. Zihinsel Engelli Bireylerin Ebeveyn Özellikleri

Engelli bireylerin ebeveynleri araştırmalara çok sık konu olmaktadır. Bu araştırmalar ebeveynlerin genel duygu durumları ve normal bireye sahip ebeveyn özellikleri ile karşılaştırmalı olarak incelenmeleri üzerine yoğunlaşmaktadır. İncelenen araştırmalar çoğunlukla engelli bireye sahip anne ve babaların, diğerlerine göre daha yüksek stres ve depresyon belirtileri gösterdiğini, stresle başa çıkmada zorlandıklarını, geleceğe yönelik kaygılarının fazla olduğunu, öz yeterlilik algılarının daha düşük olduğunu ve uyum sürecinde zorlandıklarını göstermektedir (Beckman, 1991; Cassat, 1996; Ricci & Hodapp, 2003; Eisenhower & Blacher, 2006; Gallagher, Philips, Oliver & Carroll, 2008).

Ailelere çocukların durumuna ilişkin ilk bilgilerin nasıl ve nerede verildiği ailenin uyum sürecini belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Anne ve babalar kızgınlık, kırgınlık, yalnızlık ve çaresizlik durumlarını yoğunlukla ve sürekli yaşayabilirler ya da kendini ve çocuğunu geliştirme yönünde daha güdüleyici ve destekleyici bir yaklaşımla daha olumlu bir başlangıç sağlayabilirler (Akkök, 2003).

Ailelerin tepkilerini açıklayan değişik modeller vardır. Bunlardan en bilineni aşama modelidir. Bu modele göre anne ve babalar ilk aşama olarak duygusal bir karışıklık içine girerler. Yaşanan duygusal bir şoktan sonra, yas, hayal kırıklığı, kaygı, red, suçluluk ve savunma mekanizmalarının yoğun yaşandığı tepkisel aşama gelir. Bunu ise uyum ve durum alışması takip eder. Aileler daha sonra bilgi ve becerilerini geliştirmeye çocukları ve kendileri için planlar yapmaya ve geleceği düşünmeye başlarlar. İkinci model ise sürekli üzüntü modelidir. Bu yaklaşıma göre aileler çocuğun farklılığı ve toplumsal tepkiler yüzünden sürekli kaygı içindedirler. Bu doğal bir süreç olarak algılanmakta ve patolojik bir süreç olarak düşünülmemektedir. Üçüncü model olan kişisel yapılanma modelinde, aileler, çocuklarının geleceğine ilişkin bilişsel yapılar oluştururlar. Dördüncü model ise çaresizlik, güçsüzlük ve anlamsızlık modelidir. Bu model çevrenin tepkileriyle yakından ilişkilidir. Yakın çevrenin çocuğa karşı tepkileri, ailelerin çocuğa karşı olan tepkilerinin ve duygularının şekillenmesinde temel teşkil eder (Akkök, 2003).

Araştırmacılar, bilişsel-duyuşsal faktörlerle ilgili stres belirtileri göstermenin, stresle başa çıkmaya yönelik olarak çaresiz başa çıkma tarzını kullanmanın ve sosyal destekten yeterince yararlanamamanın, zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin duygusal tükenmişlik yaşama olasılığını arttırdığını ve duygusal tükenmişliğe eğilimli bir hale getirdiğini belirtmektedir (Duygun ve Sezgin 2003). Benzer bir şekilde bazı araştırmacılar, engelli çocuğun aile yaşamına getirdiği ek stres, aile içi ve dışı ilişkiler ve ailenin ekonomik durumunun, aileyi olumsuz yönde etkileyebildiğini, pek çok ebeveynin artan düzeyde kaygı, depresyon ve düşük benlik saygısı gösterdiğini, evlilik ilişkilerinde bozulma ve kişisel uyumlarında azalma olduğunu belirtmektedirler (Yurdakul ve Girli, 2000) ve genel popülasyon içinde engelli çocuk ailelerinin boşanma oranları yaklaşık olarak iki kat daha fazladır (Çürük, 2008).

Anne ve babaların, çocuklarının zihin engelini problem olarak algılayıp, bu problemi kontrol edilmesi güç olan “kader” gibi dış faktörlere bağladıklarında stresleri artmakta ve kendilerini çaresiz hissetmektedirler. Benzer bir biçimde çocuğun engelini dışsal (eş ve çevreyi sorumlu tutma) bir faktörden kaynaklandığını

belirtmek de stresi arttırıcı bir başka unsur olabilmektedir (Akkök, Aşkak ve Karancı, 1992)

Paster, Brandwein ve Walsh (2009), zihinsel veya bedensel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin (özellikle annelerin) engelli çocuğa sahip olmayan ebeveynlere göre daha çok stres altında olduklarını ve anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Bazı araştırmalar, engelli çocuk sahibi olan ailelerdeki kaygı seviyesinin çok ciddi boyutta olduğunu ve aile içi ilişkilerini etkilediğini savunurken, bazıları ise engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerde çok ciddi boyutta bir kaygı olmadığını ve aile içi ilişkilerinin bundan etkilenmediğini belirtmektedirler.

2.1.6. Zihinsel Engelli Ergenler

Zihinsel engelli ergenler, engellerinin düzeyine ve aldıkları eğitimlere göre ergenlik döneminde de birbirlerinden farklı özellikler göstermektedirler. Hafif ve orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler sınırlı düzeyde de bile olsa bazı toplumsal uyum becerileri geliştirebilirken, ağır ve çok ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler ise yaşamları boyunca sürekli olarak bakıma gereksinim duyarlar (Özsoy ve diğ., 1994).

Son yıllarda yapılan çalışmalar zihinsel engelli bireylerin ergenlik döneminde ve özellikle okul dönemi sonunda toplumsal yaşama uyum sağlamada başarısız olduklarını, problem çözme becerilerinin yetersiz olduğunu, iyi bir sosyal yaşantı sürmek için gerekli olan düzenleme, spesifik, özel ve mesleki becerilerden yoksun olduklarını ve buna bağlı olarak başkalarına bağımlı olarak yaşamlarını sürdürdüklerini göstermektedir (Paraschiv & Olley 1999).

Sosyal beceriler açısından ise, Murphy, Beadle, Wing, Gould ve Shah (2005), zihinsel engelli ergen ve yetişkinlerin, çocuklara göre daha fazla sosyal etkinlik ve etkileşim içinde bulduklarını ancak göz kontağı kurma becerilerinin ve sosyal etkileşimlerinin kalitesinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir.

Genç ya da yetişkin zihinsel engelliler temel iş becerilerine sahip olsalar bile iş ortamında gerekli olan, üstlerindeki kişilerden eleştiri alma, soru sorma, yanıt verme, işi bitince iş eşyalarını toplayabilme, iş arkadaşlarıyla eşyaları paylaşma, yardım etme, selamlaşma gibi becerilerin yetersiz olması sebebiyle işten çıkartılmakta ya da işe kabul edilmemektedir (Sucuoğlu ve Çiftçi 2001). Zihinsel engelli bireylerin genel nüfusa göre yaşam kalitelerini karşılaştıran araştırmalarda ise ergenlerin kendi dünyalarında daha mutlu hissetmelerine karşın, yaşam kalitelerinin zihinsel engelli olmayanlara göre daha düşük olduğu ve daha fazla şiddete maruz kaldıkları bulgularına ulaşılmıştır (Matikka, 2000).

2.2. Sosyal Beceri

2.2.1. Sosyal Becerilerin Tanımı

Aile çocuğun yaşamındaki en etkili sosyalleşme kurumudur. Çocuklar doğumdan itibaren çevreye uyum sağlamak için yardıma ihtiyaç duyarlar, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada en büyük yardımı ailelerinden alırlar (Çimena ve Koçyiğit, 2010). Sosyalleşmeyi, Kağıtçıbaşı (1999), insan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesi, yani aile, akraba ve yakın çevresinin, kent ve köyünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesi olarak tanımlarken, Gander ve Gardiner (1998), bireylerin, özellikle de çocukların belirli bir grubun işlevsel üyeleri haline geldikleri ve grubun öteki üyelerinin değerlerini, davranışlarını ve inançlarını kazandıkları süreç olarak tanımlar ve çocuk gelişiminde en önemli süreçlerden biri sosyalleşmedir (Akt: Vural, 2006). Sosyal Gelişim, doğumdan itibaren başlayan, yaşam boyu devam eden, kişinin başkaları ile iyi ilişkiler kurmasını ve içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlayan bir süreçtir (Olçay, 2008).

Sosyal beceri ve sosyal yeterlilik kavramları sık sık birbirlerinin yerine kullanılsalarda McFall (1982), sosyal yeterlilik ve sosyal beceri kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olduğunu savunmuştur. Yeterlilik, bir kişinin belirli bir ödevi yerine getirmedeki tüm performansının yeterliliği ve kalitesi olarak değerlendirilirken, sosyal beceriler ise bir görevi yeterli bir şekilde icra edebilmek için gerekli özel beceriler olarak tanımlanabilir. Bu beceriler doğuştan olabilir ya da

eğitimle kazanılabilir. Sosyal beceriler doğrudan gözlenemez, aksine kişinin gözlenebilen davranışı, sadece kişinin sosyal yeteneğinin bir bölümüdür.

Sosyal beceriler genellikle diğer bireylerin gözlenmesi, gözlenen davranışın model alınması ve taklit edilmesiyle kazanılmakta; çevreden alınan geri bildirimlerle kalıcı hale gelmektedir. Kerr ve Nelson (1989), bireyin sosyal yeterliliğinin, sahip olduğu sosyal becerileri, uygun yer, zaman ve ortamlarda sergilemesi sonucu çevreden aldığı olumlu geri bildirimlerle geliştiğini bildirmişlerdir. Greenspan'a göre, bireyin çeşitli sosyal ortamlar arasındaki farkı algılaması ve yorumlaması, bunun sonucunda da her sosyal ortamın özelliklerine uygun sosyal davranışlar ortaya koymasıdır. Sosyal beceriler ise sosyal yeterlilik kavramının gözlenebilir, ölçülebilir bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Sosyal beceriler öğrenilmiş davranışlardır ve geniş bir yapı olan sosyal yeterliliğın bir parçasıdır (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Bacanlı (1999), sosyal beceri kavramının sınırlı bir tanımı ve anlayışı olmadığını ifade etmiştir. Kişilerin başkalarıyla ilişkilerinde onların davranışlarının anlamlarını kavrayarak uygun tepkiler verebilmesi, genel olarak kabul edilen tanımsal öğelerdir. İlgili tüm kavramlarda başka birileri, iletişim ve etkileşim söz konusudur. Kişiler arası ilişkiler başlatma, sürdürme ve uygun şekilde bitirme becerileri sosyal beceri kapsamında değerlendirilebilir (Akt: Yıldırım, 2006).

Sosyal beceriler, bireyin sosyal ortamlarda olumlu sosyal sonuçlar elde etmesini sağlayan, öğrenilmiş davranışlardır. Bir sosyal becerinin sergilenmesi, birden fazla davranışta bulunmayı gerektirebilmekte, bu davranışlar sosyal davranışlar olarak adlandırılmaktadır. Sosyal davranışlar; bireysel, ayrılabilen, gözlenebilen davranışlardır ve sosyal becerilerin alt bileşenleridir. Sosyal davranış yakından incelendiğinde, kişinin doyurucu ilişkiler kurabilmesi ve sosyal amaçlarına ulaşabilmesi için bazı özel becerilere sahip olmasının gerektiği görülür (Avcioğlu, 2005).

2.2.2. Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi

Çocukta sosyal becerilerin gelişimi kalıtım, çevre, kültür, anne-baba tutumları ve davranışları, kardeş ve akran ilişkileri, öğretmen davranışları ve eğitim programları gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Ceylan, 2009).

Sosyal becerilerin oldukça karmaşık olması bu becerilerin değerlendirilmesinde birçok tekniğin kullanılmasını gerektirmektedir (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005). Gresham ve Reschly (1987), değerlendirmede formal ve informal değerlendirme tekniklerinden yararlanılmakta olduğunu, formal değerlendirmede standart ölçme araçlarının kullanıldığını ifade etmiştir. Bireyin davranışlarının gözlenmesi ve bireyle görüşme yapılması ise informal değerlendirme teknikleri arasında yer almaktadır. Genel olarak sosyal becerilerin değerlendirilmesinde; doğrudan davranışların gözlenmesi, davranış değerlendirme ölçekleri, sosyometri ve kendi kendini değerlendirme teknikleri kullanılmaktadır (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

2.2.3. Sosyal Beceri Yetersizlikleri

Bireylerin toplum içinde bağımsız olarak yaşayabilmesi için sosyal becerilere sahip olması gerekir. Sosyal beceriler, bir çocuğun çevresindeki diğer kişilere yönelik davranışlarını ve çevreye uyumunu kapsamaktadır. Yardım etme, yardım ya da bilgi isteme, teşekkür etme, bir konuda konuşabilme, konuşmayı başlatabilme, sorulara yanıt verme, kurallara uyma, sırasını bekleme, işbirliği yapma, yaptığı işe ilişkin geri bildirim isteme gibi birçok sosyal beceri, bireyin topluma uyumunu, toplumla bütünleşmesini, yaşlıları ve diğerleriyle etkileşimini ve iletişimini sağlar (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Sosyal becerilere sahip olan çocuklar; çevresindeki kişilerle ilişki kurmada, paylaşmada, kurallara uymada, başkalarına duyarlı olmada, gerektiği zaman olumsuz duygularını kontrol etmede başarılıdırlar. Bu çocuklar yetişkin olduklarında ise, başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurabilirler, işbirliği içerisinde çalışabilirler, yaşamlarında mutlu ve başarılı olabilirler, başkalarının haklarına ve duygularına

saygı duyabilirler, kendisi için uygun olmayan istekleri geri çevirebilirler ve gerektiğinde başkalarından yardım isteyebilirler (Ceylan, 2009).

Bireylerin toplum içinde bağımsız olarak yaşayabilmeleri, yaşam kalitelerini arttırabilmeleri çoğunlukla kurdukları kişiler arası ilişkilere bağlıdır. Engelli olan ya da olmayan tüm bireylerin, toplumda uyum içinde yaşayabilmeleri, sahip oldukları sosyal becerilerle yakından ilişkilidir (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005). Yani sosyal yönden gelişmiş bir kişi her yaşta çevresindeki diğer insanlarla sorun yaratmadan, çatışmasız olarak yaşamasını bilir. Kendisinin ihtiyaç ve istekleri ile toplumun istekleri arasında dengeyi sağlayabilir. Başkaları ile iyi ilişkiler kurarak mutlu ve başarılı bir yaşam sürer (Dervişoğlu, 2007).

Sosyal becerilerden yoksun olan çocuklar ise arkadaşları tarafından reddedilmekte ve akademik yönden de başarısız olmaktadır. Bu çocukların ileriki yıllarda akranlarına göre sosyal ve duygusal sorunlarla daha fazla karşılaşma riskleri vardır (Cok, 2007). Sosyal olmayan, saldırgan ve suçlu davranışları sergileyen çocuk ve gençlerin yalnızca temel sosyal beceri yetersizliği değil aynı zamanda başkalarının sosyal girişimlerini düşmanca yorumlama gibi davranışları da sergiledikleri görülmektedir (Tüy, 1999). Sosyal becerilerden yoksun kişiler toplumdaki diğer insanlarla uyum içine yaşamasını başaramazlar (Dervişoğlu, 2007).

Sosyal beceri yetersizlikleri genel olarak iki şekilde ortaya çıkmakta, bazı bireyler çeşitli sosyal becerileri öğrenememekte bazıları da var olan becerileri uygun ortam ve durumlarda kullanamamaktadır. Gresham (1988) sosyal beceri yetersizliklerini; beceri yetersizliği, performans yetersizliği, kendini kontrol yetersizliği ve beceriyi ortaya koyma yetersizliği olarak 4 grup içinde sınıflandırmıştır (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

1- *Beceri Yetersizliği*: Bandura'nın kazanım ya da öğrenme eksikliği olarak belirttiği durumdur. Eğer birey beceriyi daha önce hiç kullanmamışsa ya da hiç kullanmıyorsa bireyin beceriyi kazanmadığı sonucuna ulaşılabilir.

2- *Performans Yetersizliği*: Performans yetersizliği olan birey, beceriyi nasıl yapacağını bilir ancak bu beceriyi yeterli sıklıkta ve uygun zamanda kullanmayabilir.

3- *Kendini Kontrol Yetersizliği*: Birey, duygusal tepkilerindeki artış yüzünden herhangi bir sosyal beceriyi öğrenemeyebilir.

4- *Beceri Ortaya Koymada Yetersizlik*. Bireyin repertuarında kazanılmış sosyal beceriler bulunduğu, ancak bu becerileri duygusal tepkilerindeki artış nedeniyle sergilemekte güçlük çektiği zaman bu yetersizlikten söz edilebilir.

Sosyal becerilerdeki yetersizlik bireyin saldırgan davranışlarda bulunmasına ve sosyal kabul edilebilirliği düşük davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Ullman (1975), arkadaşları ve öğretmenleri tarafından kabul görmeyen öğrencilerin, problem davranışlar sergilediklerini, sosyal beceri yetersizliğinin depresyon, kaygı, içe kapanıklık ve somatik bazı problemlere ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Burada önemli bir nokta ilgi çekmektedir. Bu da bireylerin duygusal güçlükleri nedeniyle mi sosyal becerilerde yetersizlik yaşamakta oldukları, yoksa sosyal becerilerdeki yetersizlikleri yüzünden mi duygusal güçlükler yaşadıklarıdır. Bu durum Bandura'nın 1978 sosyal öğrenme kuramında yer alan karşılıklı belirleyicilik ilkesiyle açıklanmış; Her iki durumunda birbirini etkilediği belirtilmiştir (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

2.2.4. Ergenlerde Sosyal Beceri

Ergenlik dönemi fiziksel görünüşteki çarpıcı değişiklikleri beraberinde getirirken ergenin benlik kavramını ve başkaları ile olan ilişkilerinin değiştirir. Fiziksel değişimleri yaşamak, ergenler için benlik imgelerinde düzensiz değişimlere ve gerçekte kim olduklarını yeniden değerlendirmelerine yol açar. Bu değerlendirme süreci ergenlerin toplumsal davranışlarının yeniden şekillenmesinde de etkilidir (Cok, 2007).

Genelde ergenler, bu dönemde karşıdan gelen iyiliklere daha az cevap ve değer vermekte, karşısındaki insanları anlama davranışları azalmaktadır. Ne var ki

ergenlerin sosyalleşme ve toplumsal davranışları ile ilgili araştırmaların sonuçları birbirleri ile tutarlı değildir. Bazı çalışmalar ergenlerin bu dönemde daha duyarlı, sempatik ve çevreye karşı yardımcı oldukları bulgularına ulaşmıştır (Eisenberg, Carlo, Murphy, Van Court, 1995).

Çağdaş ve Şahin (2002), ergenlik döneminde sosyal uyum ve başarının, daha önceki dönemlerdeki sosyal deneyim ve kazanılan sosyal beceriler ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Çocukluk yıllarında anne ve babadan yeterince ilgi, sevgi ve şefkatin görülmesi, çocuğun kendisine olan güven duygusunun geliştirilmiş olması, anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmuş olması ve çocuğun sosyal beceriler kazanmasında etkili olan arkadaş grupları ile etkileşimine fırsat verilmesi ergenlik dönemindeki bireyin sosyal gelişimini ve başarısını artırmada önemli rol oynayacaktır (Akt: Güdük, 2008).

Christof et al. (1985), ergenlik döneminin, çocukluktan farklı olarak günlük problemlerin çözülmesinin, kişisel ödev ve sorumlulukların yerine getirilmesinin gerektiği ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesinin beklenildiği gelişimsel bir dönem olduğunu ifade etmişlerdir. Değişik yaş ve cinsiyetten arkadaşlıklar kurmak, sosyal etkinliklere katılmak, kendisini arkadaş gruplarının bir parçası olarak görmek ergenin sosyal gelişimi için önemlidir. Bütün bu görevler kişiler arası ilişkiyi içerdiği için, sosyal beceriyi etkili bir şekilde kullanmak önem kazanmaktadır. Bununla birlikte birçok ergen diğer ergenlerle ilişki kurmakta güçlük çekmekte ve sosyal becerilere ihtiyaç duymaktadır (Akt: Uzamaz, 2000).

2.2.5. Zihinsel Engelli Bireylerde Sosyal Beceri

Sosyal beceri gelişimi engelli ve engelli olmayan çocukların yaşamında aynı öneme sahiptir. Engelli çocuklar sosyal yeterlilik ve sosyal becerilerin gelişimi açısından daha yoksun durumdadırlar (Akfırat, 2004).

Zihinsel engelli bireylerin sosyal becerileri, engelli olmayan yaşıtlarına göre daha az gelişmekte, bu nedenle bu bireyler başkasının bakış açısını anlama, başkalarının yerine kendini koyarak düşünebilme gibi becerileri geç ve güç kazanmaktadırlar. Sosyal olayların sonuçlarını önceden kestirebilmede yetersizdirler, karar verme ve problem çözebilme becerilerinde güçlükler yaşarlar (Brannon, 1999; Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Zihinsel engelli bireylerin, uzun yıllar boyunca ayrı özel okullarda ya da normal okullar içerisinde yer alan özel sınıflarda eğitim almalarının, sosyal becerilerdeki yetersizliklerine neden olduğu düşünölmektedir (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005). Diğer bir neden ise engelli çocukların engelli olmayan yaşıtları tarafından daha fazla reddedilmeleridir. Kremieyer ve Eldredge (1993), bu duruma, çevrenin gözlemlenmesi ve model olma yoluyla kazanılan sosyal becerilerin zihinsel engelli çocuklar tarafından öğrenilmemesinin neden olduğunu ifade etmişlerdir. Dever ve Knapczyk (1997), zihinsel engelli bireyler için eğitimin temel hedefinin, engelli olmayan bireyler için belirlenen eğitim hedeflerine benzer biçimde; bu bireyleri toplumsal yaşama hazırlamak ya da en az bağımlı olarak yaşamalarını sürdürebilmelerini sağlamak için gerekli olan becerileri onlara kazandırmak olduğunu ifade etmiştir (Akt: Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).

Alan yazında zihinsel engellilerle ilgili araştırma sonuçları akademik beceriler ya da iş becerilerindeki yeterliliklerinin, bireyin toplumda bağımsız ya da en az bağımlı olarak yaşayabilmesi için yeterli olmadığını, bağımsızlığın ve topluma uyum sağlamanın temel koşulunun sosyal yeterlilik olduğunu vurgulamaktadır. Hafif derecedeki zihinsel engelli çocuklar akademik becerilerde yaşıtlarına göre benzer performans gösterebilirler bile sosyal becerilerdeki yetersizlikleri sebebiyle normal eğitim kurumlarına kabul edilmemekte ya da bu kurumlarda yaşıtları tarafından reddedilmektedirler (Sucuoğlu ve Çiftçi 2001).

Uygulanan sosyal beceri eğitimi programlarının ve sosyal destek gruplarının, zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin gelişimine olan olumlu etkisi birçok

araştırmacı tarafından gözlenmiştir (Brannon, 1999; Paraschiv & Olley 1999; Hiila, Robertson, Lewis, 2004).

2.3. Problem Davranış

2.3.1. Problem Davranışın Tanımı

Problem davranışın ne olduğu konusunda literatürde farklı tanımlara rastlanmaktadır. Martin ve Pear (1992), problem davranışı, öğretmenin beklentileri ve öğrencilerin yaptıkları arasındaki fark olarak ifade etmektedirler (Akt: Olcay, 2008). Davranış sorunları için, Budak (2000) çocukların sergilediği karmaşık davranışsal ve duygusal sorunlar; Sevinç (2004), çocuğun çevresine ve çevresindeki kişilere uygun davranışlarda bulunamaması; Yazar (2004) ve Gültekin (2006), çocuğun ruhsal ve bedensel sorunlarını doğru bir şekilde yansıtamaması, kendini ifade edemeyerek, iç çatışmalarını davranışlarına aktarması olarak tanımlamışlardır (Akt: Karakuş, 2008). Kanlıklıçer (2005) ise bireyin yeni bir beceri öğrenmesini engelleyen ve ortamların dışında kalmasına neden olan, kendisine ya da diğerlerine zarar veren, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyal normlarına uymayan davranışlar olarak tanımlamıştır.

Davranış problemleri, çocuğun var olan becerilerini kullanmasını, yeni beceriler kazanmasını, çevresi ile sosyal etkileşimini ve toplumsal uyumunu olumsuz yönde etkileyen davranışlardır. Bu problemler, çocuğun arkadaşlık kurmasını ve duygusal ilişkilere girmesini zorlaştırmaktadır (Dervişoğlu, 2007). Özyürek'e (2004) göre davranış sorunu sergileyen çocuklar, çeşitli şekillerde etiketlenir. Çocukların sorunlu davranışları saldırgan, isyankar, içine kapanık ve anti sosyal gibi davranış üzerindeki genel etkilerine göre sınıflandırılabilir (Akt: Karakuş, 2008). Davranış problemleri olan çocuklar, saldırganlık, öfke, utangaçlık, kıskançlık, kaygı, yalan, bağımlılık, korku gibi özellikler gösterebilirler (Olcay, 2008).

Problem davranışların, bu bireyleri sergileyen bireylere, çevresindekilere, akran grubuna, ebeveynlere ve öğretmenlere olumsuz etkileri olmaktadır. Bu bireyler

eğitim olanaklarından maksimum düzeyde yararlanamamaktadırlar (Erbaş ve diğ., 2007).

Yapılan araştırmalarda şiddet eğilimi ve suç işleme davranışları gösteren bireylerin sayısının arttığı görülmektedir ve bu artışın davranış problemleri ve bireylerin geçmiş yaşantılarında karşılaştıkları çevresel ve psikolojik etkilere bağlı olduğu dşnlmektedir (Freeman, 2006).

2.3.2. Problem Davranışın Nedenleri

Problem davranışlar nedenlerine göre biyokimyasal ve çevresel nedenler olarak sınıflandırılabilirler. Ancak en yaygın kabul gören sınıflama sistemi normlara göre yapılan sınıflamadır. Bu sınıflamaya göre, problem davranış, davranışın azlığı, fazlalığı ya da uygun olmayan uyaran kontrolünde olan davranışlar olarak sınıflandırılabilir. Davranış fazlalığı ya da azlığı, sıklık, süre, rtllk ve şiddet olmak üzere davranışın en az dört boyutu ile ilgilidir. Uygun olmayan uyaran kontrolünde ise bazı davranışların problemlili görülmesinin nedeni sıklığından veya sresinden dolayı değil davranışın oluştuğu ortamdan dolaydır (zyrek, 2008).

Alan yazın incelediğinde problem davranışların işlevlerinin farklı şekilde sınıflandırıldığı görülmektedir. Carr ve diğ. (1994), yapmış oldukları sınıflandırmada, problem davranışları; istenilen sonuçları elde etmek için yapılanlar ve istenmeyen sonuçlardan kaçınmak için yapılanlar olarak ikiye ayırmışlardır. Ayrıca her iki kategoride kendi içinde sosyal olarak gdelenenler ve sosyal olarak gdlenmeyenler olarak ikiye ayrılmaktadır (Akt: Erbaş ve diğ., 2007). Sosyal olarak güdülenen problem davranışlara öğretmenin dikkatini çekmek için bağırmak örnek olarak verilebilir. Sosyal olarak gdlenmeyen davranışlara ise içsel uyarılma sağlamak için sallanmak ya da kulak ağrısına tepki olarak başına vurmak verilebilir (Erbaş ve diğ., 2007)

Durand (1990), ise problem davranışları işlevlerine göre 4 gruba ayırmıştır.

1. *Sosyal İlgi ve Dikkat Elde Etme*: Bazı davranışlar diğer kişilerin ilgi ve dikkat göstermesi nedeniyle olumlu olarak pekiştirilmektedir.

2. *Nesne Elde Etme*: Sosyal ilgi elde etmenin yanısıra yiyecek, nesne, oyuncak ve etkinlik elde etmede problem davranışlara olumlu etki etmektedir.

3. *Duyusal Uyarın Elde Etme*: Problem davranışların ortaya çıkmasının ve sürmesinin bir nedeni de, bireylerin problem davranışlar sonucunda görme, işitme ya da dokunma şeklinde duysal geri bildirimler elde etmesi ya da bu geri bildirimlerin azalmasıdır.

4. *Kaçma Kaçınma*; Bazı bireyler problem davranışlar göstererek istenmeyen durumlardan kaçmakta veya kaçınmaktadır (Akt: Erbaş ve diğ., 2007)

2.3.3. Problem Davranışların Tanılanması

Çocuğun davranışlarının normal mi, yoksa davranış sorunu mu olduğunun belirlenmesi için bazı ölçütler gerekir (Karakuş, 2008).

Yavuzer'e göre (2002), problemlı çocukların tanımlanmasında öncelikle davranışları bakımından normal olan çocuklara göre sapma gösteren davranışları ve davranış bozukluğu gösteren çocukları ayırt etmek gerekir. Bu hususu dikkate alarak Yavuzer; çocuk ve gencin davranışının normal mi yoksa davranış bozukluğunu olduğunun belirlenmesi için bazı ölçütler ortaya atmıştır.

Bunlar:

- 1) Yaşa uygunluk
- 2) Sapan davranışların yoğunluğu
- 3) Süreklilik
- 4) Cinsel rol beklentisi
- 5) Kültürel faktörler şeklinde özetlenebilir.

Problem davranışların işlevlerine ilişkin denencelerin geliştirildiği süreç betimsel değerlendirme ya da işlevsel değerlendirme olarak adlandırılmaktadır.

Betimsel değerlendirme bilgilerini toplamak için dolaylı ve doğrudan değerlendirme teknikleri olmak üzere iki farklı veri toplama tekniği kullanılmaktadır. Dolaylı değerlendirme teknikleri arasında derecelendirme ölçekleri, anketler ve görüşmeler; doğrudan veri toplama teknikleri arasında ise ABC kaydı analizi, hedef davranış dağılımı çizelgesi ve işlevsel değerlendirme gibi farklı teknikler yer almaktadır (Erbaş ve diğ., 2007).

2.3.4. Sosyal Beceri Yetersizliği ve Problem Davranışlar

Uygunsuz davranışlar ve sosyal beceriler bireyin yaşamını çeşitli şekillerde etkiler. Uygun olmayan sosyal becerilerin çocuğun ileriki yaşamında yüzlerce olumsuz sonuçları olacaktır (Işık, 2007). Yapılan araştırmalar sosyal beceri eksikliğinin bireylerde, saldırganlık, uygun olmayan davranışlar (Vebster-Stratton, Lindsay, 1999), içe dönüklük (Conger & Keane, 1981) gibi olumsuz sonuçlara neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuğun sosyal davranışı etkileşimde olduğu iki önemli grubun; ailenin ve akranların tepkileri bağlamında ele alınmalıdır. Çocuklar ilk ilişkilerini kurdukları yetişkinlere bağımlı, onlara göre daha güçsüzdürler. Yani çocuk yetişkin ilişkisi bir çeşit eşitsizliğe dayanır. İlerleyen yaşlarda ise çocukların akranlarıyla olan ilişkileri giderek önem kazanır. Çocuğun akranları tarafından kabulü, onun yeterli sosyal beceriye sahip olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Sosyal beceri eksikliği ya da yetersizliği, çocukları, okul başarısızlığı, saldırganlık, suça eğilim ve çeşitli psikolojik bozukluklar gibi kısa ve uzun süreli birçok sonuca götürebilir. Zamanla arkadaşları tarafından kabul görmeyen çocukların tutumlarıyla ilgili çevrede ön yargılar oluşur. Sosyal becerileri zayıf olan çocuklarda bunun sonucunda akranlarıyla girdikleri ilişkileri uygun biçimde başlatamadıkları ya da sürdüremedikleri için kısır döngüye girer ve giderek yalnız kalırlar, davranış problemleri bu çocuklarda daha sık görülmeye başlar (Dervişoğlu, 2007).

Gresham (1997), sosyal becerileri öğrenmemiş ya da öğrenmiş olan ancak kullanamayan öğrencilerin, sosyal beceriler yerine, isteklerini elde etmek için çeşitli problem davranışlar sergileyebileceğini ifade etmiştir. Bu çocuklara, akranlarının

elindekini kapma, arkadaşlarını itme gibi problem davranışlar, “oyuncağı almak” ya da “sırada yer kapmak” gibi isteklerine ulaşmayı kolaylaştırdığı için, izin almak, soru sormak ya da beklemek gibi sosyal becerileri kullanmaktan daha kolay gelebilir (Akt. Sucuoğlu ve Özokçu, 2005).

Okul ortamında, sosyal becerileri zayıf olan ve çevresindekilerle sosyal etkileşime giremeyen bir çocuk, arkadaşları tarafından reddedilmektedir. Onu reddeden arkadaşlarının dikkatini toplayabilmek için saldırgan ve sosyal olmayan davranışlara yönelmektedir. Bu olumsuz davranışlar onu arkadaşlarından ayırmaktadır. Arkadaşları ona karşı olumsuz tutum ve sosyal davranış içinde olmaktadır. Bunun da çocuğun daha sonraki zamanlarda sosyal becerileri kazanmasına engel olacağı ileri sürülmektedir. Bu döngü sosyal beceri yetersizliğinin davranış problemlerinin nedenimi yoksa sonucumu olduğu sorusunda kaynağıdır (Dervişoğlu, 2007).

2.3.5. Ergenlerde Davranış Problemleri

Siegel ve Scovill (2000), ergenlerde davranış problemleri ile ilgili ayırt edilmesi gereken iki önemli nokta olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlardan biri, ergenlerde görülen problem davranışların geçici mi yoksa kalıcı mı olduğu; diğeri ise kökeninin ergenlikten mi yoksa daha önceki yaşantılardan mı kaynaklandığıdır (Akt: Cok, 2007). Ergenlik döneminde yaşanan sorunların hepsi olmasa bile büyük bir çoğunluğu geçicidir. İleriki yaşlara yansımaları olan birkaç ayrıcalıklı sorun dışında bu sorunların çoğu yetişkinliğe geçişle birlikte ortadan kalkar (Cok, 2000).

Steinberg ve Morris (2001), ergenlik dönemini, kişilerin gerçekte kim olduklarını, sosyal yaşama nasıl uyum sağladıklarını keşfetmek amacıyla psikolojik özelliklerini araştırmaya ve değerlendirmeye başladığı bir dönem olarak tanımlamışlardır. Ergenlik dönemi, gençlerin riskli davranışları denemeye ve bunların olumsuz sonuçlarına maruz kalmaya daha fazla açık oldukları bir dönemdir (Akt: Siyez, 2006).

Steinberg (1993), ergenlik döneminde yaşanan uyum problemlerini genel olarak içselleştirilmiş bozukluklar ve dışsallaştırılmış bozukluklar olmak üzere iki kategoride toplamaktadır. İçselleştirilmiş problem davranışlarda birey yaşadığı sıkıntıyı kendisine döndürerek abartılı korku, anksiyete, depresyon, psikosomatik bozukluklar gibi duygusal ve bilişsel semptomlar ortaya çıkmaktadır. Dışsallaştırılmış problem davranışlarda ise birey yaşadığı sıkıntı veya öfkeyi dışarıya yönlendirerek agresyon, hırsızlık, alkol ve madde kullanımı, yalan söyleme gibi olumsuz davranışlar sergilemektedir. Bu tip davranışlar ergenlerin günlük yaşama uyumunu zorlaştırmakla birlikte uzun vadede ergenin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığında ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Akt: Cok, 2007).

2.3.6. Zihinsel Engellilerde Davranış Problemleri

Problem davranışların sıklığını araştıran çalışmalarda, her yaş grubundaki özürlü bireylerin, normal gelişim gösteren bireylere göre daha fazla ve daha ağır problem davranış sergiledikleri (Erbaş ve diğ., 2007) ve bu problemlerin erkeklerde kızlara göre daha yaygın olduğu görülmektedir (Bramlett, Smith & Edmonds, 1994).

Pek çok araştırmacı belirgin duygusal bozukluk ve problem davranışlar ile zihin engeli arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Son araştırmalar zihinsel engelli bireylerin duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları gerçeğini vurgulamaktadır. Daha da önemlisi zihinsel engelli bireylerin geriliği olmayan insanlarla karşılaştırıldıklarında psikopatoloji görülme oranları daha yaygındır (Brannon, 1999).

Epstein ve Cullinan (1985), zihinsel özürlü bireylerde daha fazla problem davranış görülmesinin pek çok etkene bağlanabileceğini ifade etmişlerdir. Düşük zihinsel kapasite, sınırlı iletişim becerileri, sosyal reddedilme ve okul başarısızlıkları bu etkenlerden bazılarıdır. Ayrıca öğrenme deneyimleri ve sosyal modellere maruz kalmada, problem davranışların sıklık, yoğunluk ve çeşidinde, zeka bölümü düştükçe artış gözlenmektedir (Akt; Hocaoglu, 2009).

Zihinsel engelli çocuklarda gözlenen pek çok sosyal beceri yetersizliği, öğretmenler ve çevrelerindeki diğer kişiler tarafından problem davranışlar olarak algılanmakta ve bu davranışlar çeşitli yöntemlerle azaltılmaya ya da ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Oysa bu davranışların çoğu, çocukların çeşitli sosyal becerileri öğrenmemiş olmalarına bağlı olarak ortaya çıkmakta ve beceri öğretimi ile ortadan kaldırılmaları mümkün olabilmektedir. Zihinsel engelli bireylerin toplum içinde aktif, üretken ve en az düzeyde bağımlı olabilmeleri için birçok sosyal beceriye sahip olmaları ve bu becerileri uygun ortam ve durumlarda kullanabilmeleri gereklidir (Sucuoğlu ve Çiftçi, 2001).

Özürlü çocuklar günlük yaşam içerisinde istenilen yönergeleri yerine getirmeme, kendisine ve çevresindeki kişilere zarar verme, ağlama, bağırma, nesnelere yere atma, itme, vurma, tükürme, saç çekme ve başkalarını rahatsız etme gibi pek çok problem davranışlar göstermektedirler (Özen, Çolak ve Acar, 2002). Bu tip davranışlar çoğunlukla diğer kişilerle etkileşimde bir risk olarak ortaya çıkar ve bazı durumlarda zihinsel engelli bireylerin gösterdikleri davranış problemleri kalıcı hale gelebilir. Bu davranışların hem engelli birey, hemde çevresi için olumsuz birçok sonucu olabilir (Mataheru, 1995).

2.4. Öz Yeterlilik Algısı

2.4.1. Öz Yeterlilik Algısı Kavramının Tanımı

Sosyal bilişsel kuramın, öğrenilen davranışların performansla dönüşebilmesi sürecini açıklamada kullandığı en önemli kavram öz yeterliliktir (Aksoy, 2008). Öz yeterlilik, bireyin, belli bir ediniyi göstermek için gerekli etkinlikleri organize edip, başarılı olma kapasitesi hakkında kendine ilişkin yargısıdır (Bandura, 1977). İnsan davranışları, gerçekte doğru olandan çok, insanların neyin doğru olduğu yolundaki inancına dayanır ve öz yeterlilik inancı insan davranışlarını etkiler (Kurbanoglu, 2004). Bıkmaz (2004), öz yeterlilik inancının, insanların kendileri için belirledikleri amaçları, bu amaçlara ulaşmak için ne kadar çaba harcayacaklarını, karşılaştıkları güçlüklerle ne kadar süre yüz yüze kalabileceklerini ve başarısızlık karşısındaki tepkilerini etkileyeceğini ifade etmiştir.

Yeterlilik algılarında, yeterlilik ve sonuç beklentisi olarak iki güdüleyici faktör söz konusudur. Bandura (1977), beklentileri yeterlilik ve sonuç beklentileri olarak sınıflandırmıştır ve yeterlilik beklentileri sonuç beklentilerinden farklılık göstermektedir. Yeterlilik beklentisi, kişinin kendisini, söz konusu sonuçları ortaya koyması için istenen davranışı başarıyla gerçekleştirmesine inandırması; sonuç beklentisi ise verilen davranışı kesin sonuçlara ulaştıracak kişinin tahmini olarak tanımlanmıştır. Kişi, gerekli eylemi yerine getirip getiremeyeceği ile ilgili kuşku taşırsa, davranışı başlatmayacak ya da her hangi bir sorunla karşılaştığında davranışı sürdürmede ısrarcı olmayacaktır.

Öz yeterlilik, bireylerin, hayatlarındaki olaylar üzerinde denetim elde etmek için gereken motivasyon, bilişsel kaynaklar ve eylemlerin, harekete geçirilmesinde gerekli olan yeteneklere olan inançlarıyla ilgilidir. Verilen görevde başarılı olabilmek için, kişi gereken yeteneklere sahip olmalı, aynı zamanda arzu edilen hedeflere ulaşmadaki olayların kontrolü için gereken yeteneklere aktarılabilen inançları da bulundurmalıdır. Bir kişinin öz yeterliliği sürekli değişen koşulları idare edebilecek şekilde birbiri ile uyumlu halde hareket eden birçok alt yetenekten oluşmuştur. Bu nedenle, aynı yeteneklere sahip olan bireyler yeteneklerini ne kadar iyi kullandıklarına bağlı olarak farklılıklar gösterecektir. Kendisine inancı olmayan bireyler birçok fırsatların sunulduğu çevrelerde dahi, kendilerini yetersiz olarak göreceklerdir (Wood & Bandura, 1989).

2.4.2. Öz Yeterlilik İnancının Kaynakları

Öz yeterlilik inancının dört temel kaynağı vardır. Bunlar; performans başarıları, başkalarının deneyimleri, sözel ikna ve duygusal durumdur ve bu dört bilgi kaynağı birbirleri ile ilişkilidir (Bandura, 1977).

1. *Performans Başarıları*: Bireyin giriştiği işlerde gösterdiği başarı onun daha sonra benzer işlerde başarılı olacağının göstergesidir. Yani yaşanan başarı ödül etkisi yapmakta ve bireyi gelecekte de benzer işlere karşı güdülemektedir (Yılmaz ve Köseoğlu, 2004). Başarılar beklentilerle artar, tekrar eden başarısızlıklar ve aksilikler başarıları azaltır (Bandura, 1977). Ancak, eğer birey güçlü bir yeterlilik inancına

sahipse, başarısızlık yaşantıları yeterlilik algıları üzerinde fazla zarar vermeyebilir. Kazanılan yeterlilik inancı daha sonra bir alandan diğerine aktarılır ve genel bir yeterlilik inancı oluşturulmuş olur. Kişilerin güçlü bir yeterlilik inancı geliştirebilmeleri için, ısrarlı çabalar sonucunda önlerindeki engelleri geçtikleri yaşantılar gerekmektedir (Bandura, 1994).

2. *Başkalarının Deneyimleri*: Başkalarının deneyimleri, kaynağını diğer insanlarla kurulan ilişkilerden alır ve performans başarılarına göre daha az bilgi vericidir (Say, 2005). Bireyler kendi deneyimlerinin yanı sıra, model alma yoluyla da yeterlilik inancı oluşturmaya çalışırlar. Etkili ve yetenekli modeller, davranışlarıyla, gözleyenlere, değişik durum ve koşullarda karşılaşılan engellerin üstesinden gelmek için kullanılacak stratejiler hakkında bilgi sağlayarak, onların yeterlilik inançlarının gelişmesine katkıda bulunabilirler. Aynı zamanda sosyal karşılaştırma yoluyla da öz yeterlilik inancının oluşmasına katkıda bulunulabilir. Bireylerin değişik özellikler açısından kendilerine benzer kişilerin başarılarını gözlemlemeleri, onlarda kendilerinin de başarılı olabilecekleri inancının gelişmesine yol açar (Wood & Bandura, 1989).

3. *Sözel İkna*: Bir davranışın başarı ile yapılabileceğine ilişkin teşvik ve öğütlerle bireyin cesaretlendirilmesi, öz yeterlilik beklentilerinin değişmesine neden olabilir. Bir başka deyişle, bireyin verilen bir görevi yerine getirmek için gerekli yeterliliğe sahip olduğu kendisine sözel olarak ifade edilirse, birey engellerle karşılaştığında, kendi yeterliliğinden şüphe etmek yerine daha fazla çaba sarf edecektir (Bandura, 1977). Etkileyici sosyal iletişim yoluyla bireylerin öz yeterlilik inançlarının güçlendirilebilmesi için verilen geri bildirimlerin gerçekçi olması gerekir. Böylece birey daha fazla cesaretlenecek ve başarılı olmak için daha fazla çaba harcayacaktır. Ancak etkileyici sosyal iletişim yoluyla bireylerin yeterlilik inançlarını zedelemek, yükseltmekten daha kolaydır (Wood & Bandura, 1989).

4. *Duygusal Durum*: Bireyin davranışa girişeceği sırada bedensel ve duygusal olarak iyi durumda olması girişimde bulunma olasılığını artırır (Yılmaz ve Köseoğlu, 2004). İnsanlar içinde buldukları ruh haline uygun olan şeyleri daha kolay öğrenmekte ve

öğrendiklerini daha kolay hatırlamaktadır (Bandura, 1977). Kavanagh ve Bower (1985), kişinin psikolojik yapısının, öz yeterliliklerini etkilediğini ifade etmişlerdir. Pozitif mizaçlı olmak öz yeterlilik algısını artırırken negatif mizaçlı olmak ise öz yeterlilik algısını zayıflatabilir (Akt: Kesgin, 2006).

2.4.3. Öz Yeterlilik İnancının Gelişimi ve Birey Üzerinde Etkisi

Bandura'ya göre, kişilik algısı, aile, arkadaş çevresi, okul, deneyimler, olgunluk ve geçmiş yaşantılar bireyin öz yeterlilik algısının gelişimini etkiler. Birey üzerinde ise öz yeterlilik algısının dört etkisi vardır. Bu dört etki, bilişsel süreçte, motivasyonda, olumsuzluklarla baş etmede ve seçim sürecinde olmak üzere açıklanabilir. Yani öz yeterliliği yüksek olan bireylerde hedeflenen amaçlar daha yüksek, motivasyonları daha fazladır. Bu kişiler olumsuz koşullarla baş etmede daha başarılıdır ve öz yeterlilik algıları kişilerin seçtikleri aktiviteleri belirler. (Bandura, 1994). Öz yeterliliği düşük veya yüksek olanları ayırt eden en önemli özellik, öz yeterliliği yüksek olanların başarısızlıkları karşısında çabuk toparlanıp eylemlerinde ısrarcı olmaları, yani yılmamalarıdır (Bandura, 1977).

Öz yeterlilik algıları güçlü olan insanlar çevre üzerinde kontrol sahibidirler. Seligman (1975), bu kontrolün güçlü olduğu durumlarda, kişinin kendini iyi hissetmesinde etkili olacağını, zayıf olduğu durumlarda ise öğrenilmiş çaresizlik geliştireceklerini ve bu duygunun kronikleşeceğini ifade etmiştir (Akt: Freeman, 2006).

2.4.4. Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algısı

Öz yeterlilik teorisinde öne sürülen, kişilerin kendilerini yetkin olarak değerlendirmeleri, yetişkinlerin kim olduklarını ve ne yapabileceklerini biliyor olmalarıdır. Yaptıkları eylemlerin etkilerini anlarlar ve çocuklarının gelişimini yapıcı olarak etkilerler. Çocukları ile birlikte psikolojik olarak yararlı, sıcak, hassas ve duyarlı ilişkiler kurarlar. Yeterlilikleri, yani algılanan ebeveynlikleri, daha çok etkili çocuk yetiştirme stratejileri ile ilgilidir (Bornstein, Hendricks, Haynes, Painter, 2007).

Ebeveynlerde öz yeterlilik, davranışlar, motivasyon, beceri, etkinlik ve kontrol gibi etkenlerin bütünü ile ilişkili karmaşık bir yapıdır ve bu yapı etkili ebeveyn ilişkisi için, incelenmesi gereken bir konudur (Ripp, 2005). Bandura (1977), sosyal öğrenme teoreminde, ebeveynler için, çocukları ile ilgili katılım ve karar verme süreçlerinde iki önemli unsuru ifade etmiştir. Bunlardan birincisi, öz yeterliliği düşük olan ebeveynler değişime açık değildirlere. Diğeri ise, ebeveynlerin öz yeterlilik algıları ile karar verme ve katılım süreçleri iç içe geçmiş bir bütündür. Ebeveynlik etkinliği kavramı, ebeveynlerin çeşitli ve zorlu görevleri yerine getirebilmelerinde algıladıkları inanç olarak tanımlanmıştır. Bu inanç, anne-babalık rolü için merkezi bir öneme sahiptir ve çocuğun başarısında olumlu bir ortam ve kişisel destek sağlamada etkili olabilir.

Ebeveynlerin öz yeterlilikleri, bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörler ile sürekli ve karşılıklı bir ilişki içindedir (Bandura, 1977). Ebeveynlerin öz yeterlilik algıları, ebeveynlik görevlerini daha doğru bir şekilde yerine getirmeleri, güvene dayalı bir iletişim kurmaları ve pozitif ebeveynlik performansı göstermeleri açısından güçlü bir belirleyicidir (Freeman, 2006). Coleman ve Karraker (1998), ebeveynlik yeterliliğinin en temel belirleyicisinin öz yeterlilik olduğunu ifade etmişlerdir.

2.4.5. Zihinsel Engelli Bireye Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algısı

Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlere yönelik öz yeterlilik algısı ile ilgili yapılmış birçok araştırma olmasına karşın, gelişimsel geriliği olan, zihinsel engelli veya öğrenme güçlüğü gösteren çocuklara sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algıları ile ilgili araştırmalara çok sık rastlanmamaktadır. Araştırmaların çoğunun, ebeveynlerin psikolojik durumları ve savunma stratejileri arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmalar olduğu görülmekte, çok az sayıda araştırma, özel eğitimde ebeveynlerin öz yeterlilikleri ile savunma stratejileri ile ilgili ilişkiyi açıklamaktadır (Davis, 2003; Ripp, 2005).

Larson (2008), düşük öz yeterlilik algısının kişinin daha önceki deneyimleri ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Zihinsel engelli bireye sahip anne ve babaların, sosyal ortamlarda yaşadıkları güçlüklerin ve çocuklarının bireysel özelliklerinin

etkisiyle, diğer ebeveynlere göre daha yüksek stres ve depresyon belirtileri gösterdiği, stresle başa çıkmada ve uyum süreçlerinde zorlandıkları düşünüldüğünde öz yeterlilik algılarının da düşük olması kaçınılmazdır. İncelenen çalışmalar bu bilgiyi destekler niteliktedir (Cassat, 1996; Ricci & Hodapp, 2003; Eisenhower & Blacher, 2006; Gallagher et al., 2008).

2.5. İlgili Araştırmalar

2.5.1. Konu İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

2.5.1.1. Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Becerileri ve Davranış Problemleri İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Bahçeli (1989), “Birlikte ve Ayrı Eğitim Açısından Eğitilebilir Geri Zekalı Çocukların Sosyal Gelişimi” konulu çalışmasında, ilkokullarda alt özel sınıfa devam eden ve akranları ile birlikte eğitim gören 4. ve 5. sınıf düzeyinde eğitilebilir zihinsel engelli çocukların davranışlar açısından sosyal gelişimlerini karşılaştırmıştır. Araştırmada sosyalleşme, iletişim, kendi kendine yön verme, iş yapma, kendi hizmetlerini yapma davranış alanlarında akranlarıyla birlikte eğitim görenler lehine bir fark beklenmesine karşın, her iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Demirtel (1997), 1995-1996 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ilinde bulunan, ilkokullarda normal sınıflarda tam zamanlı kaynaştırma uygulamasına devam eden eğitilebilir zihinsel engelli öğrenciler ile özel sınıfa devam eden eğitilebilir zihinsel engelli öğrenciler arasında uyumsal davranış özellikleri ve kelime dağarcığı düzeyleri bakımından farklılık olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda kaynaştırma sınıfına devam eden eğitilebilir zihinsel engelli öğrencilerin uyumsal davranış özellikleri ve kelime dağarcık düzeyleri bakımından alt özel sınıfa göre üstün durumda olduğu, bunun da anlamlı bir fark oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

Tıraş (2000), “Ayrıştırma ve Kaynaştırma Eğitimindeki Eğitilebilir Düzeydeki Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Uyum ve Akademik Beceri

Açısından Karşılaştırılması” konulu bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini 9-12 yaş grubundaki 50 eğitilebilir zihinsel engelli çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonunda; ayrıştırmaya devam eden eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, sosyal uyum davranışları, girişkenlik, istikrarlılık, sorumluluk, başkalarını dikkate alma, başkalarının farkında olma, grup faaliyetlerine katılma, bencillik davranışları ortalamasının kaynaştırma eğitimindeki eğitilebilir zihinsel engelli çocuklara göre yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. İşbirliği, başkalarıyla etkileşim, saldırganlık davranışları bakımından ise, ayrıştırmadaki ve kaynaştırmadaki eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar arasında fark olmadığı gözlenmiştir.

Çetrez (2004) Bolu ilindeki orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği olan çocukların sosyal gelişimlerini incelemiştir. Araştırma Bolu ilindeki özel eğitim veren resmi özel eğitim okuluna devam eden 50 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Bolu ilindeki orta düzeyde zihinsel geriliği olan çocukların sosyal gelişim özelliklerinin yaşa ve cinsiyete göre farklılaştığı bulgularına ulaşılmıştır.

Sucuoğlu ve Özokçu (2005), ilkokul sınıflarına devam eden kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerini, akranlarıyla karşılaştırarak incelemiştir. Çalışma grubu, ilköğretim birinci kademe, birinci, ikinci ve üçüncü sınıfa devam eden 613 öğrenciden oluşmuştur. Bu öğrencilerden 53’ü, kaynaştırma öğrencisi olarak tanımlanmıştır. Cinsiyet ve sınıf düzeyinin sosyal beceriler üzerinde etkili olup olmadığı tüm çalışma grubu ve kaynaştırma öğrencileri için ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırma bulguları, kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerileri ile akademik yeterliliklerinin akranlarından az, problem davranışlarının ise akranlarından fazla olduğunu göstermiştir. Cinsiyet değişkeni tüm grupların sosyal beceri ve problem davranışlarında etkilidir ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sosyal beceri puanları daha yüksek problem davranış puanları daha düşüktür. Sınıf düzeyi arttıkça da öğrencilerin sosyal beceri düzeyleri artmakta, davranış problemleri azalmaktadır.

Güneş'in (2008), 4-6 yaşlarında 113 hafif düzeyde zihin engelli, 124 orta düzeyde zihin engelli, 93 ağır düzeyde zihin engelli olmak üzere 330 çocuk ile 4-6 yaş zihin engelli çocukların davranış sorunlarını ve davranış sorunlarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, en fazla davranış sorununu ağır düzeyde zihin engelli çocuklar göstermiştir. Ayrıca zihinsel engelin derecesine göre davranış sorunları artmaktadır. Davranış sorunları ile öğrencinin yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre ilişki anlamlı bulunurken, kardeş sayısı ve gelir düzeyi ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Hocaoğlu (2009), zihinsel engelli ve ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin okul içi sosyal yeterlilik düzeyleri ve problem davranışları ile ebeveynlerin sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı çalışmanın sonucunda anne-babanın yaşına göre zihinsel engelli ergenlerin sosyal yeterlilik düzeyleri ve olumsuz sosyal davranış düzeyleri farklılaşmaktadır. Ayrıca kardeş sayısı değişkenine göre sosyal yeterlilik düzeyleri farklılaşmaktadır. Ergenin yaşı, cinsiyeti, anne-babanın eğitim durumu, algılanan sosyo-ekonomik düzey, doğum sırası ve ailede yaşayan birey sayısı değişkenlerine göre, ergenlerin sosyal yeterlilik ve olumsuz sosyal davranış düzeylerinin farklılaşmadığı görülmektedir.

2.5.1.2. Zihin Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algıları İle İlgili Yapılan Yurt İçi araştırmalar

Ülkemizde öz yeterlilikle ilgili çalışmalara çok sık rastlanmamakla birlikte, öz yeterlilik algısına ilişkin yapılan araştırmalarda çeşitli konularda öz yeterlilik algıları incelenmiştir. Elibol (2007), 12-36 aylar arasında çocuğa sahip annelere verilen grup eğitiminin annelerin anne babalık görevlerinde öz yeterliliklerine yönelik katkısını, Aksoy ve Diken (2009b), rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlilik algılarını, Karahan (2008), özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin öz yeterlilik algılarını ve tükenmişlik düzeylerini, Akdoğan (2009), zihin engelliler öğretmenlerinin öz yeterlilik algıları ile stres düzeyleri ve bunlar arasındaki ilişkiyi, Yıldırım ve İlhan (2010), Genel Öz

Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını incelemişlerdir.

Öz yeterlilik algısının son yıllarda yapılan çalışmalara kaynak olmaya başlamış ve çok çeşitlenmemiş olması nedeni ile araştırma süresince yapılan alan yazın taramasında, ülkemizde zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarına ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanamamış olması bu araştırmanın yapılma gerekçelerinden birini oluşturmuştur. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde ülkemizde engelli bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik inancı ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Aksoy ve Diken (2009a), ebeveynlerin (özellikle annelerin) öz yeterlilik düzeyleri ile çocuklarının erken çocukluk dönemindeki gelişimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaları gözden geçirmek amacıyla betimsel alan yazın taraması yapmışlardır. Genel olarak ele alınan makalelerdeki bulgular, annelerin sahip olduğu ebeveyn öz yeterlilik algısının düzeyi ile çocukların bilişsel, sosyal ve dil gelişimleri arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca ebeveynlik öz yeterlilik düzeyleri sosyo-ekonomik durum, sosyal destekler, bekâr anne olma ve annenin yaşı gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Annelerin öz yeterlilikleriyle çocuğun problem davranışları, annelik depresyonu ve stresi gibi değişkenler arasında da ilişkiler olduğu çalışmalarda rapor edilmiştir. İlk olarak annelerin sahip olduğu ebeveyn öz yeterlilik düzeyinin bebeklerinin farklı gelişim alanlarındaki gelişimleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Çocukların bilişsel ve dil gelişimlerinin ve sosyal yeterliliklerinin uygun şekilde gelişmesinde ve problem davranışlarının önlenmesinde annelerin ebeveyn öz yeterliliklerinin önemli bir değişken olduğu görülmektedir. İkinci olarak, yetersizlik tanısı almış ve/veya gelişimi risk altında olan çocukların erken çocuklukta gelişimlerinde annelerin uygun ebeveynlik davranışları sergileyebilmelerinin bu çocukların gelişimlerinin desteklenebilmesinde önemli olduğu görülmektedir. Yüksek ebeveyn öz yeterliliğine sahip anneler, çocuklarının gelişimini destekleyecek uygun ebeveyn davranışlarını sergileyebilmektedirler. Üçüncü olarak, annelerin ebeveyn öz yeterliliklerinin anne olma yaşı, sosyal destekler, sosyo-ekonomik düzey, depresyon ve stres faktörleri

tarafından etkilendiği görülmektedir. Annelerin ebeveynlik öz yeterlilik düzeylerinin doğrudan ya da dolaylı olarak annelik depresyonu ve stresini de etkilediği görülmektedir. Son olarak, çocukların sahip oldukları yetersizlikler ve problem davranışların annelerin öz yeterlilik düzeylerini etkileyerek depresyon ve strese neden olmakta, bu durumun da uygun olmayan annelik davranışlarının sergilenmesi yoluyla çocukların gelişimini etkilemektedir.

Beral (2010), araştırmasında otistik bozukluk gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmada ilk olarak Ebeveyn Bilgi Formu ve Ebeveyn Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Versiyonu ile otistik bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algıları araştırılmıştır. Araştırmanın katılımcıları, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri'ne devam eden otistik tanısı konulmuş çocukların ebeveynlerinden oluşmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; ebeveynlerin öz yeterlilik algıları genel olarak ortalamanın biraz üzerinde bulunmuştur. Ebeveynlerin öz yeterlilik algıları, otistik bozukluğu olan çocukların cinsiyetine, yaşına, tanılanma yaşına, eğitim aldığı süreye, ebeveynlerin anne baba olma durumlarına, ebeveynin yaşına, geniş aile ya da çekirdek aile oluşuna, ailedeki çocuk sayısına ve ailede özel gereksinimli birey olup olmadığına göre farklılık göstermemektedir.

2.5.2. Konu İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

2.5.2.1. Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Becerileri ve Davranış Problemleri İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Foxx, McMorow, Bitle ve Ness (1986) zihinsel özürlü yetişkinlere verilecek olan sosyal beceri eğitiminin, bireylerdeki sosyal becerilerin gelişimine katkısını incelemek amacı ile yaptıkları çalışmada 6 yetişkin zihinsel özürlü bireyi, deney ve kontrol grubu olarak üçer üçer ayırmış ve sosyal beceri eğitimi öncesinde ve sonrasında genel durum aktivitelerini değerlendirmişlerdir. Araştırma sonunda, deney grubuna uygulanan program sonrasında bu gruptaki bireylerin kontrol grubundakilere göre olumlu gelişmeler gösterdikleri saptanmıştır.

Bramlett ve arkadaşları (1994), Social Rating System (SSRS) kullanarak yaptıkları araştırmada 20 öğrenme güçlüğü bulunan, 20 orta düzeyde zihinsel engelli ve 20 normal gelişim gösteren çocuğun sosyal yeterliliklerini ve problem davranışlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda zihinsel engelli ve öğrenme güçlüğü bulunan çocukların, normal gelişim gösteren çocuklara göre sosyal becerilerinin önemli derecede düşük, problem davranışlarının ise yine önemli derecede yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Leffert, Siperstein ve Millikan (2000), zihinsel engelli çocukların sosyal uyumunu anlamaya yönelik bir çalışma yapmışlardır. 1 - 5 yaşları arasında zihinsel engelli olan ve olmayan 117 çocuk üzerinde yapılan bu araştırmanın sonucunda, zihin engelli çocukların olumsuz bir olay sonucundaki, zararsız bir sosyal göstergeyi kavramakta güçlük çektikleri, sosyal anlaşmazlıkların çözümünde, zorlandıkları ve etraflarındaki kişilerden öneri bekledikleri görülmüştür.

Matson, Minshavi, Gomalez ve Mayville (2006), 120 katılımcı ile yürütmüş oldukları çalışmalarında, zeka geriliğinin şiddeti ile sosyal eksikliğin şiddeti arasında pozitif bir korelasyon bulmuşlardır. Ayrıca bu çalışmanın sonuçları, araştırmaya katılan bireylerde sosyal beceri eksikliği ile kendini yaralama davranışı arasında da pozitif ilişki olduğunu göstermiştir.

McIntyre, Blacher ve Baker (2006) tarafından yapılan, okula geçiş sürecinde zihinsel engelli ve zihinsel engeli bulunmayan küçük çocuklarda uyum konulu çalışmada, zihinsel engelli 24 ve zihinsel engeli bulunmayan 43 küçük çocukta okul döneminde, okula uyumlarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ebeveynler ve öğretmenler zihinsel engelli çocukların, normal gelişim gösteren çocuklara göre, daha fazla problem davranışlar, daha zayıf genel öğrenci-öğretmen ilişkileri, daha az sosyal beceri ve oto kontrol becerileri sergilediklerini ifade etmişlerdir.

2.5.2.2. Zihin Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algıları İle İlgili Yapılan Yurt Dışı Araştırmalar

Seybold, Fritze ve MacPhee tarafından 1991 de yetersizliği olan bebeklerin anneleriyle yapılan bir çalışmada, sosyal destekler ile yetersizliği olan bebeklerin annelerinin yeterlilik algıları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, annelik yeterliliğiyle desteklerden sağlanan doyum arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ağır düzey yetersizliği olan bebeklerin annelerinin desteklerden daha az doyum sağladıkları görülmüştür. Öz yeterlilik düzeyi yüksek olan annelerin ise sosyal desteklerden daha yüksek düzeyde doyum sağladıkları belirtilmiştir.

Hastings ve Brown'un (2002), ebeveynlerin ruh sağlıkları ve öz yeterlilikleri ile engelli olan çocuklarının problem davranışları arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, yüksek depresyon ve anksiyeteli olan annelerin ve öz yeterlilikleri düşük olan babaların çocuklarında daha fazla davranış problemleri görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Beck ve diğ. (2004), en az bir çocuğu zihinsel engelli olan 33 anneye, annelerin normal olan çocuklarına ve engelli çocuklarına karşı olan duygularını ve yeterliliklerini araştıran bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmanın sonucu, annelerin normal çocuklarına karşı ebeveynlikte yeterli olduklarını ancak engelli çocuklarına karşı yeterliliklerinin daha az olduğunu ve daha olumsuz tutum sergilediklerini göstermiştir.

Ripp (2005), rastgele örnekleme yolu ile seçtiği engelli bireye sahip 383 ebeveyn ile yürüttüğü deneysel çalışmada, ebeveynlerin motivasyonlarını, engelle baş edebilme stratejilerini, bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik hazırlanan bir aile eğitimi müfredatını internet üzerinden ebeveynlere uygulamıştır. Uygulama öncesinde ebeveynlerin psikolojik durumları ve öz yeterlilik algıları düşük iken, uygulama sonrasında belirgin bir artış gözlenmiştir.

Emerson, Hatton, Llewellyn, Blacker, Graham (2006), 100 engelli çocuğa sahip ve 100 normal çocuğa sahip olmak üzere 200 anne ile çalışma yürütmüşler ve

annelerin benlik saygıları, umutsuzluk düzeyleri ve öz yeterlilik algılarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarında zihinsel engelli bireye sahip annelerin diğerlerine göre daha az mutlu oldukları, benlik saygıları ve öz yeterlilik algılarının daha düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ve sosyo ekonomik konumlarındaki farklılıklar bu değerler üzerinde etkilidir.

Paczkowski ve Baker (2007), gelişimsel geriliği olan ve olmayan 225 ebeveyn ile yapmış oldukları çalışmada gelişimsel geriliği olan bir çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterliliklerinin daha düşük olduğu ve düşük öz yeterlilik algısı ile çocukların gösterdiği problem davranışlar arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Lloyd ve Hastings (2009), zihinsel engelli bireylerin annelerinin psikolojik durumlarını belirlemek ve öz yeterlilik algı düzeylerini ölçmek amacı ile 91 anne ile bir çalışma yürütmüşlerdir. Araştırma sonuçları, annelerin psikolojik durumlarının olumsuz ve öz yeterlilik algılarının düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca, çocuklarının göstermiş olduğu problem davranışlarla annelerin öz yeterlilik algıları ve stres düzeyleri ilişkilidir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, uygulama ve elde edilen verilerin analizleri yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerini karşılaştırarak inceleyen ilişkisel tarama modeli bir araştırmadır. Var olan durum değiştirilmeden, olduğu gibi betimlenmek istendiğinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 1999).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İzmir ilinde eğitilebilir düzeyde zihinsel engeli sahip ergenler (11-21 yaş) ve onların anne-babaları oluşturmaktadır.

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Patton'a (2007) göre, amaçlı örnekleme, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Yıldırım ve Şimşek (2005), ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayışın, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılması olarak ifade etmiştir. Sözü edilen ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Akt: Küçükyılmaz ve Duban, 2006). Araştırmaya katılacak olan zihinsel engelli ergenlerin seçiminde, zihinsel engelli ergenlerin İzmir ilinde, kaynaştırma veya özel eğitim okulu olarak hizmet veren devlet okullarına gitmeleri temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Araştırma süresince İzmir ilinde bulunan tüm resmi özel eğitim kurumlarına gidilmiş ve kaynaştırma

eğitimi olarak hizmet veren devler okulları içinse öncelikle Rehberlik Araştırma Merkezlerinden bilgi alınarak, en az 5 zihinsel engelli ğrencisi bulunan okullar seçilmiştir.

İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra okullarla irtibata geçilmiş ve 242 tane OSD, GZY ve ğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu okullara dağıtılmış, dağıtılan formlardan 192 tanesi geri dnmştir. Geri dönen formlardan 161'i geçerli bulunmuştur. Böylece, araştırmanın çalışma grubunu, Glen Kora İlköğretim Okulu, Hasan Tahsin İş Okulu, Karşıyaka İş Okulu, Konak İş Okulu, Körfez Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Mehmet Ali Susam Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, rnekky İlköğretim Okulu, Safiye Nadir Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi, Selim Diniz İlköğretim Okulu, şehit Ali Karaoğlan Lisesi, Suzan Divrik Kız Teknik ve Meslek Lisesi, 75. Yıl Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi okullarında öğrenim gören 161 ğrenci ve bu öğrencilerin 126'sı anne, 59'u baba olmak üzere 185 ebeveyni oluşturmuştur. Örneklem grubunu tanıtıcı bulgular Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Örneklem Grubunda Yer Alan Zihinsel Engelli Ergenleri Tanıtıcı Bulgular

Değişkenler	f	%
Cinsiyet		
Kız	59	36,6
Erkek	102	63,4
Yaş		
11-14	25	15,5
15-17	72	44,7
18-21	64	39,8
Engelinin Düzeyi		
Hafif	69	42,9
Orta	75	46,6
Ağır	17	10,6
İkinci Engel		
Var	26	16,1
Yok	135	83,9
Eğitim Süresi		
1-5 yıl	15	9,3
5-10 yıl	80	49,7
10 yıl ve üzeri	66	41
Eğitimin Türü		
Kaynaştırma	40	24,8
Özel eğitim okulu	121	75,2
Kardeş Sayısı		
1	22	13,7
2	78	48,4
3	38	23,6
4 ve üzeri	23	14,3
Gelir Düzeyi		
650 TL altı	50	31,1
650-1500 TL	83	51,6
1500-3000 TL	24	14,9
3000 üzeri TL	4	2,5
Toplam	161	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi 161 zihinsel engelli ergenin 59’u (%36,6) kız, 102’si (%63,4) erkektir. Zihinsel engelli ergen grubunun 25’i (%15,5) 11-14 yaş aralığında, 72’si (%44,7) 15-17 yaş aralığında ve 64’ü (%39,8) 18-21 yaş aralığında yer almaktadır. Zihinsel engelli ergen grubunun 69’u (%42,9) hafif düzeyde, 75’i (%46,6) orta düzeyde, 17’si (%10,6) ise ağır düzeyde zihinsel engelli olarak tanımlanmıştır. Zihinsel engelli ergen grubunun 26’sının (%16,1) ikinci bir engeli varken, 135’inin (%83,9) ikinci bir engeli yoktur. Zihinsel engelli ergen grubunun 15’i (%9,3) 1-5 yıldır, 80’i (%49,7) 5-10 yıldır ve 66’sı (%41) 10 yıldan uzun bir süredir eğitim almaktadır. Zihinsel engelli ergen grubunun 40’ı (%24,8) kaynaştırma eğitimi almakta iken, 121’i (%75,2) özel eğitim okullarında öğrenim görmektedir ve kardeş sayıları, 22’sinde (%13,7) 1; 78’inde (%48,4) 2; 38’inde (%23,6) 3; 23’ünde (%14,3) 4 ve daha fazladır. Gelir düzeyleri ise 50 öğrencinin (%31,1) 650 TL’nin altında, 83 öğrencinin (%51,6) 650-1500 TL arasında, 24 öğrencinin (%14,9) 1500-3000 TL arasında ve 4 öğrencinin (%2,5) 3000 TL’nin üzerindedir.

Tablo 2: Örneklem Grubunda Yer Alan Zihinsel Engelli Ergenlerin Ebeveynlerini Tanıtıcı Bulgular

Değişkenler	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Yaş				
30-40 yaş	46	36,5	5	8,5
40-50 yaş	61	48,4	32	54,2
50 yaş ve üzeri	19	15,1	22	37,3
Öğrenim Durumu				
Okur yazar değil	12	9,5	2	3,4
İlkokul mezunu	63	50	25	42,4
Ortaokul mezunu	17	13,5	7	11,9
Lise mezunu	28	22,2	15	25,4
Üniversite mezunu	6	4,8	10	16,9
İs Bilgisi				
Çalışıyor	21	16,7	35	59,3
Çalışmıyor	105	83,3	24	40,7
Gelir Düzeyi				
650 TL altı	42	33,3	14	23,7
650-1500 TL	63	50	31	52,5
1500-3000 TL	17	13,5	12	20,3
3000 üzeri TL	4	3,2	2	3,4
Çocuk Sayısı				
1	18	14,3	5	8,5
2	60	47,6	32	54,2
3	30	23,8	14	23,7
4 ve üzeri	18	14,3	8	13,6
Bakıma Gerekli Birey				
Var	17	13,5	6	10,2
Yok	109	86,5	53	89,8
Toplam	126	100	59	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi örneklemin anne grubunun 46’sı (% 36,5) 30-40 yaş aralığında 61’i (%48,4) 40-50 yaş aralığında, 19’u (%15,1) 50 ve üstü yaş aralığında bulunmaktadır. Annelerin 12’si (%9,5) okur yazar değildir. 63’ü (%50) ilköğretim, 17’si (%13,5) ortaokul, 28’i (%22,2) lise, 6’sı (%4,8) üniversite mezunudur. Örneklemdaki annelerin 21’i (%16,7) çalışırken, 105’i (%83,3) çalışmamaktadır. Annelerin 42’si (%33,3) 650 TL ve altı, 63’ü (%50) 650-1500 TL aralığında, 17’si (%13,5) 1500-3000 TL aralığında ve 4’ü (%3,2) 3000 TL ve üzeri gelire sahiptir. Örneklemin anne grubunun 18’i (%14,3) 1, 60’ı (%47,6) 2, 30’u (%23,8) 3 ve 18’i (%14,3) 4 ve üzeri çocuğa sahiptir. Annelerin 17’sinin (%13,5) ailesinde bakıma gereksinimi olan başka bir birey bulunurken 109’unda (%86,5) bakıma gereksinimi olan başka bir birey bulunmamaktadır.

Örneklemin baba grubunun 5’i (%8,5) 30-40 yaş aralığında 32’si (%54,2) 40-50 yaş aralığında 22’si (%37,3) 50 ve üstü yaş aralığında bulunmaktadır. Babaların 2’si (%3,4) okur yazar değildir. 25’i (%42,4) ilköğretim, 7’si (%11,9) ortaokul, 15’i (%25,4) lise, 10’u (%16,9) üniversite mezunudur. Örneklemdaki babaların 35’i (%59,3) çalışırken, 24’ü (%40,7) çalışmamaktadır. Babaların 14’ü (%23,7) 650 TL ve altı, 31’i (%52,5) 650-1500 TL aralığında, 12’si (%20,3) 1500-3000 TL aralığında ve 2’si (%3,4) 3000 TL ve üzeri gelire sahiptir. Örneklemin baba grubunun 5’i (%8,5) 1, 32’si (%54,2) 2, 14’ü (%23,7) 3 ve 8’i (%13,6) 4 ve üzeri çocuğa sahiptir. Babaların 6’sının (%10,2) ailesinde bakıma gereksinimi olan başka bir birey bulunurken 53’ünde (%89,8) bakıma gereksinimi olan başka bir birey bulunmamaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, öğrencilerin okul içi sosyal yeterlilik ve davranış problemi düzeylerini ölçmek için Yukay (2003), tarafından Türkçe’ye uyarlanan ‘Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ)’, ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını ölçmek için ise Yıldırım ve İlhan (2010), tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan ‘Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu’ kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenci ve ebeveynlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılan

'Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu' araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Veri toplama araçları ile ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.3.1. Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ): "Okul Sosyal Davranış Ölçekleri" Kenneth W. Merrell tarafından 1993 yılında, Amerika Birleşik Devletlerinde, K- 12 eğitim düzeyinde (okul öncesinden lise sona kadar), okullarda sınıf öğretmeni veya diğer öğretmenler tarafından öğrencilerin teker teker değerlendirilebilecekleri bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Maddelerin geliştirilmesinde bilişsel–davranışçı kuramdan faydalanılmıştır. Maddeler şu kriterler göz önüne alınarak oluşturulmuştur; a) Okul ortamına yönelik olarak hem sosyal yeterlilik hem de olumsuz sosyal davranışlarla ilgili literatür incelenmiş, b) Sosyal beceriler eğitim programları ve problem davranışlarının giderilmesine yönelik programların içerikleri incelenmiş, c) Mevcut sosyal beceriler ve davranış dereceleme ölçeklerinden yararlanılmıştır. Ölçek iki formdan oluşturulmuştur. A Formu: Sosyal Yeterlilik ve B Formu: Olumsuz Sosyal Davranışlar olarak yapılandırılmıştır. Ölçeğin hem sosyal yeterlilik hem de olumsuz sosyal davranışları ölemesi tasarlanmıştır.

A Formu: Sosyal Yeterlilik alt boyutunda, yapılan son faktör analizinde üç faktör belirlemiştir.

A1: Kişilerarası İlişkiler: 14 madde yer almaktadır ve açıklanan varyansın %59.1'i temsil edilmektedir. Bu alt ölçek; olumlu ilişkiler kurma becerisini işaret etmekte ve akranların birbirinin sosyal kabulünü irdelemektedir. Maddeler; 4, 5, 6, 9, 11, 19,21,22,25,26,28,29,30 ve 32'dir.

A2: Öz Denetim Becerisi: 10 madde yer almaktadır ve açıklanan varyansın %6.7'si temsil edilmektedir. Bu alt ölçekte; kendi kendini yönetme, okul kuralları ve bu kurallara uyulması ile ilgili beklentilere yönelik sosyal beceriler işaret edilmektedir. Maddeler; 1, 7, 12, 15, 16, 17, 23, 24, 27 ve 31'dir.

A3: Akademik Beceriler: 8 madde yer almaktadır ve açıklanan varyansın %5.9'u temsil edilmektedir. Bu alt ölçekte; sahip olunan performansı iyi kullanmak ve akademik işlere uyum işaret edilmektedir. Maddeler; 2, 3,8, 10, 13, 14, 18 ve 20'dir.

B Formu: Olumsuz Sosyal Davranışlar alt boyutunda, yapılan son faktör analizinde üç faktör belirlemiştir.

B1: Saldırgan-Sinirli; 14 madde yer almaktadır ve açıklanan varyansın %61.4'ü temsil edilmektedir. Bu alt ölçekte; zıt, bencil ve can sıkıcı davranışları tarif eden maddeler yer almaktadır. Maddeler; 1, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 27, 29 ve 32'dir.

B2: Antisosyal-Agresif; 10 madde yer almaktadır ve açıklanan varyansın %4.7'si temsil edilmektedir. Bu alt ölçekte; okul kurallarına karşı tepki, akranlara ve diğer insanlara zarar vermeyi tarif eden maddeler yer almaktadır. Maddeler; 2, 3, 4, 5, 6, 12, 17, 18, 19 ve 25'tir.

B3: Yıkıcı-Talepkar; 9 madde yer almaktadır ve açıklanan varyansın % 3.6'sı temsil edilmektedir. Bu alt ölçekte; aksi davranışlar, devam eden okul aktivitelerini engelleme, diğerlerinden aşırı ve uygun olmayan beklentiler ve talepleri ifade eden maddeler yer almaktadır. Maddeler; 10, 16, 23, 24, 26, 28, 30, 31 ve 33'tür.

Bu üç faktörle beraber "Olumsuz Sosyal Davranışlar" ölçeği, faktör analizi sonrasında açıklanan varyansın 69.6'sını karşılamaktadır. Bu ölçekteki her maddenin faktör yükü .51 ve daha üzerindedir.

Yapı geçerliliği için yapılan bir diğer analiz ise ölçeğin A ve B formlarının kendi alt testleri içerisindeki ilişkinin incelenmesi ve her iki formun alt testlerinin teker teker A ve B formunun toplam puanları arasındaki ilişkisinin incelenmesidir. Bu işlemler için 755 kişilik bir örneklem grubundan elde edilen verilerden faydalanılmıştır. A Formu "Sosyal Yeterlilik" in alt testleri arasında $r = .76$ ile $.78$ arasında değişen, B Formu "Olumsuz Sosyal Davranışlar" ın alt testleri arasında $r =$

.84 ile .87 arasında değişen ilişki tespit edilmiştir. A Formunun toplam puanı ile alt testlerinin teker teker ilişkilerinde ise $r = .89$ ile $.93$ arasında değişen, B Formunun toplam puanı ile alt testlerinin teker teker ilişkilerinde ise $r = .94$ ile $.96$ arasında değişen ilişki elde edilmiştir.

Ayrırtedici geçerliliğinde, test ölçümü yapılırken, uygulama yapılan gruplar arasında farklılık olup olmadığının test edilmesi söz konusudur. OSDÖ'nün, "Sosyal Yeterlilik" ve "Olumsuz Sosyal Davranışlar" puanlarının bağımlı değişken olarak alınıp, cinsiyet bağımsız değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla varyans analizi tekniğinden faydalanılmıştır. "Sosyal Yeterlilik" ölçeğinden kızların toplam puan ortalamaları 119.84, erkeklerin ise 108.94; "Olumsuz Sosyal Davranışlar" ölçeğinden kızların toplam puan ortalamaları 49.60, erkeklerin toplam puan ortalamaları 59.45 elde edilmiştir. Kızların örneklem grubunun "Sosyal Yeterlilik" düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu ($F [1.1856] = 66.74, p < .001$) ve "Olumsuz Sosyal Davranış" düzeylerinin erkeklere oranla daha düşük olduğu ($F [1.1856] = 65.94, p < .001$) tespit edilmiştir.

"Okul Sosyal Davranış Ölçekleri"; "Sosyal Yeterlilik" ve "Olumsuz Sosyal Davranışlar" olmak üzere toplam iki ölçekten oluşmaktadır. Ölçekteki maddelere 5'li Likert tipi cevaplama anahtarı hazırlanmıştır. Anahtarda en düşük puan 1 en yüksek puan 5' dir. Bir kişi "Sosyal Yeterlilik Ölçeği"nde en düşük 32 en yüksek 160 "Olumsuz Sosyal Davranışlar Ölçeğinde" ise en düşük 33 en yüksek 165 puan alabilir. "Sosyal Yeterlilik" ölçeğinden alınacak yüksek puanlar yüksek düzeyde sosyal uyumu, "Olumsuz Sosyal Davranışlar Ölçeği"nden alınacak yüksek puanlar ise yüksek düzeyde sosyal davranış problemlerini işaret eder.

OSDÖ'nün Türkçeye Uyarlanması; "Okul Sosyal Davranış Ölçekleri" okul öncesi dönemden ergenliğin sonuna kadar (K-12) okula devam eden öğrencilerin, sosyal yeterliliklerinin ve olumsuz sosyal davranışların sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesine olanak sağlayan geçerli ve güvenilir ölçeklerdir. Ölçekler Merrell ve Gill tarafından (1994) yapılan geçerlik çalışmaları sırasında, öğretim kademesindeki değişik gruplara uygulanmış, sonuçta uygulandığı grupların sosyal

beceri düzeyini betimlemede yeterli olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde ilk ve orta öğretim düzeyinde, öğretmenlerin öğrencilerinin sınıf içi sosyal davranışlarını, sosyal yeterlilik ve olumsuz sosyal davranışlar bağlamında değerlendirebilen ölçüm araçları henüz geliştirilmemiştir. Bu ihtiyaç göz önünde bulundurularak Yukay (2003) tarafından "Okul Sosyal Davranış Ölçekleri"nin Türkçe'ye adaptasyon çalışması yapılmıştır. Ölçekler önce Türkçe'ye çevrilmiş, daha sonra dilsel eşdeğerliği, madde analizleri ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

OSDÖ'nün Türkçe'ye uyarlanmasında; ölçekler İngilizceyi kullanma deneyimi olan, akademik çalışmalar yapan ve ayrıca alanda çalışmalar yapmakta olan beş kişi tarafından ayrı ayrı dilimize çevrilmiştir. Çeviriler karşılaştırılmış ve uyumsuzluklar giderilmiştir.

Daha sonra ölçeklerin İngilizce formu, bir hafta sonra oluşturulan Türkçe Formu İstanbul İli Kadıköy ilçesine bağlı okullarda görev yapan 32 İngilizce öğretmenine uygulanmıştır. Elde edilen verilerle hem "Sosyal Yeterlilik" hem de "Olumsuz Sosyal Davranışlar" ın arasındaki ilişki ve farka bakılmış, hem de bu iki ölçeğin alt testleri arasındaki ilişki ve farklılık değerlendirilmiştir. Maddelerin eş değerliliğinin kabulü için ön ve son uygulama sonrasında her maddenin teker teker birbiriyle ilişkili olması ama birbirlerinden farklılığın bulunmaması gereklidir. Yapılan analizler sonunda her maddenin birbiriyle $p < .001$ düzeyinde ilişkili olduğu, aralarında da farklılık bulunmadığı elde edilmiştir. Sadece iki ölçeğin genel analizleri yapılırken; "Sosyal Yeterlilik Ölçeği"nin 1, 4, 11 ve 19. maddelerinde $p < .05$ düzeyinde anlamlılık tespit edilmiştir. Ama alt ölçeklerin analizleri yapılırken böyle bir farklılık elde edilmemiştir. Bu nedenle maddelerle ilgili herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Bu durumda Türkçe Ölçeğin İngilizcesi ile eşdeğer nitelikte olduğu beklentisi desteklenmiştir.

Ölçeklerin madde toplam, madde kalan ve ayırt edicilik analizleri ölçek maddelerinin güvenirlik ve geçerliği hakkında spesifik bilgi veren değerlerdir. Madde toplam ve madde kalan katsayılarının sağlıklı gösterge olarak kabul edilebilmesi için $\sim .25$ 'in altına düşmemesi ve istatistiksel açıdan manidar olması

beklenir. Bu analizler okullarında görevli öğretmenlerin doldurdıkları 2 1 1 form üzerinde yapılmıştır. Sonuçlar, ayrıca ölçeğin orjinal formunun geliştirilme aşamasındaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Ölçeğin güvenilirlik; değişmezlik ölçümleri, test tekrar test tekniği ile ve iç tutarlılığı; Cronbach, Spearman Brown, Guttman Split - Half teknikleriyle test edilmiştir.

Test tekrar test analizini gerçekleştirmek amacıyla madde toplam, madde kalan, ayırtedicilik analizleri için öğrencilerini değerlendiren öğretmenlerden, rumuz yazarak değerlendirme yapmış olanlardan iki hafta sonra aynı öğrencilerini tekrar değerlendirmeleri istenmiştir (30 kişi). Elde edilen veriler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir. Sonuçlarda $p < .001$ düzeyinde manidarlık elde edilmiştir ($r = .83$ ile $.99$ arasında), Bu analizler iki ölçeğin alt testleri için de ayrı ayrı yapılmıştır. Bu veriler doğrultusunda Türkçe ölçeğin en az özgün İngilizce Form kadar güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Cronbach, Spearman Brown ve Guttman Split - Half teknikleriyle ölçeğin iç tutarlılığı (homojenliği) sınanmıştır. $r = .91$ ile $.98$ arası güvenilirlik değerleri ile ölçeklerin yüksek homojenlik düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu güvenilirlik katsayıları özgün İngilizce formundakilerle benzerlikler göstermektedir. Bu nedenle Türkçe ölçeklerin güvenilirlik düzeylerinin özgün İngilizce Formundaki gibi yüksek olduğu belirlenmiştir (Yukay, 2003)

3.3.2. Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu: Ölçeğin 23 maddelik özgün formu Sherer ve arkadaşları (1982), tarafından hazırlanmıştır. Özgün haliyle 14 dereceli olan ölçeğin sonraki hali beş dereceli Likert tipi bir ölçeğe çevrilmiştir (Sherer ve Adams 1983). Bu çalışmada ölçeğin “Sizi ne kadar tanımlıyor?” sorusuna beş dereceli olarak “hiç” ve “çok iyi” yanıtları arasında değişen yanıtların verilebildiği Likert formatındaki hali kullanılmıştır. Her sorunun puanı 1-5 arasında değişmektedir. Ölçekteki 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 16 ve 17. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçek toplam puanı 17-85 arasında değişebilmektedir; puanın

artması öz yeterlilik inancının arttığını göstermektedir. Ölçek, üç faktörlü yapıyı önermektedir. Birinci faktör “Başlama”, ikinci faktör “Yılmama” ve üçüncü faktör “Sürdürme Çabası-Israr” başlıkları altında ele alınabilir Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Yıldırım ve İlhan (2010) tarafından yapılmıştır. Çalışmada yaygın olarak kullanılan 17 maddelik Genel Öz Yeterlilik Ölçeği (Magaletta ve Oliver 1999) üzerinde çalışılması tercih edilmiş ve çalışmaya ölçeğin çeviri aşamasından başlanması uygun görülmüştür.

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması için ölçeği geliştirmiş olan yazarlardan birisiyle bağlantı kurularak izin alınmıştır. Ölçek önce çeşitli alanlarda (psikoloji, psikiyatri, sosyoloji, dilbilim) akademisyen olarak çalışan beş kişi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Geri çeviri psikiyatri, psikoloji, sosyoloji, dilbilim alanlarında çalışan beş kişiden oluşan farklı bir grup tarafından yapılmıştır. Üzerinde görüş birliği olan maddeler alınmış, görüş birliği olmayan maddeler ise çoğunluk (en az üç kişi) tarafından kabul edilen haliyle benimsenmiştir. Ayrıca çeviri gruplarından farklı 5 akademisyenden oluşan bir yargıcı grubunun kültüre uygunluk, anlaşılabilirlik ve amaca uygunluk açısından değerlendirmeleri doğrultusunda ölçeğe son şekli verilmiştir.

Ölçeğin faktör yapısı açımlayıcı faktör analizi ve varimaks rotasyonu ile incelenmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlilik analizinde ve test-tekrar-test güvenilirliğinin incelenmesinde Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Güvenilirlik analizinde Cronbach alfa katsayıları ve iki-yarım güvenilirlik analizi yapılmıştır. Cinsiyet, yaş ve eğitim durumu değişkenlerinin Genel Özyeterlilik Ölçeği puanları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla 2 (cinsiyet) X2 (örneklemin ortalama yaşı 35 yaşın altında ve 35 yaş ve üzerinde olanlar) X3 (ilköğretim, lise ve yüksek eğitilmiş olanlar) ANOVA yapılmıştır ve post-hoc Tukey testi uygulanmıştır.

Ölçeğin faktör yapısı açımlayıcı faktör analizi (exploratory factor analysis) ile temel bileşenler yöntemi ile incelenmesi sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan üç faktör belirlenmiştir. Birinci faktörün özdeğeri 4,150, açıkladığı varyans %20,2, ikinci faktörün özdeğeri 1,786, açıkladığı varyans %11,9 ve üçüncü faktörün

özdeğeri 1,114 ve açıkladığı varyans %9,5 olarak bulunmuştur. Bu faktörler sırasıyla “Başlama”, “Yılmama” ve “Sürdürme Çabası-Israr” olarak adlandırılmıştır. Buna göre üç faktörlü yapı varyansın % 41,47’sini açıklamaktadır.

Tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) 0,80 bulunmuştur. İki yarım güvenilirlik analizine göre, Guttman Split-half katsayısı 0,77’dir. Ayrıca yine ölçeğin her bir maddesi için madde bırakma tekniği ile madde toplam korelasyonları ve Cronbach alfa katsayıları da hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayılarının 0,78 ile 0,81 arasında değiştiği saptanmıştır.

Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği için ikinci kez ulaşılabilen toplam 236 kişiden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Buna göre, üç hafta (2-4 hafta arasında) arayla elde edilen veriler üzerinden hesaplanan test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise (Pearson r) 0,69, ($p < 0,0001$) olarak bulunmuştur.

Çalışmanın sonucunda, Genel Öz Yeterlilik Ölçeğinin 17 maddesinin bir bütün olarak değerlendirilmesine, ölçeğin tümünden elde edilen tek bir toplam puan üzerinden çalışılmasına ve 18 yaş ve üstü en az ilkokul mezunu kişilerin genel öz yeterliliklerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğuna karar verilmiştir (Yıldırım ve İlhan 2010).

3.3.3. Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu: Araştırmaya katılacak olan öğrencilerin ve ebeveynlerinin cinsiyetleri, takvim yaşları, eğitim durumları, ailenin gelir durumu, ailedeki çocuk sayısı, ailede bakıma gereksinimi olan başka bir bireyin bulunup bulunmaması; ebeveynlerin çalışıp çalışmaması; engelli öğrencinin başka engelinin olup olmaması ve engellerinin düzeyi gibi bazı demografik özelliklerini belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

3.4. Uygulama

Bu araştırmada, örneklem grubundaki öğrencilerin sosyal yeterlilik düzeylerini ve davranış problemlerini belirlemek için "Okul Sosyal Davranış Ölçeği", araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf öğretmenleri tarafından ve her bir

öğrenci ayrı ayrı düşünülerek cevaplandırılmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını ölçmek için "Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunu" ve öğrenci ve ebeveynlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan, "Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formunu" ebeveynler uygun oldukları zaman dilimlerinde doldurmuşlardır.

3.5. Verilerin Analizi

Yapılan uygulama sonucunda, ebeveynlerin genel öz yeterlilik algı puanları ile ergenlerden elde edilen sosyal yeterlilik ve olumsuz sosyal davranış puanlarını karşılaştırmalı olarak incelemek amacıyla, elde edilen formlar öncelikle eşlemeli olarak sıralanmış ve kodlanmıştır.

Verilerin analizinde SPSS paket programı 1.5 versiyonu kullanılmıştır. Öncelikle ergenlere uygulanan "Okul Sosyal Davranış Ölçeği" ve ebeveynlere uygulanan "Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu"ndan elde edilen puanlar hesaplanmıştır.

Çalışmada puanların demografik değişkenlere göre analizi aşamasında gruplar arasında ikili değişkenler için "t" testi, ikiden fazla değişken için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve korelasyon analizi uygulanmıştır. Ergenlere uygulanan "Okul Sosyal Davranış Ölçeği"nden elde edilen veriler ile ebeveynlere uygulanan "Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu"ndan elde edilen veriler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için ise Paired Sample t testi yapılmıştır.

Araştırmada önem düzeyi 0,01 ve 0,05 olarak alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde uygulanan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular ve yorumları problemlerin sırasına göre sunulmuştur.

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Bu bölümde zihinsel engelli ergenlerin OSDÖ'den almış olduğu puanlar ile ebeveynlerinin GÖZYÖ'den almış olduğu puanlar yer almaktadır.

Tablo 3: Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri ve Davranış Problemi Düzeylerini Tanımlayıcı Analiz Sonuçları

	n	\bar{x}	ss	min.	max.
Sosyal Yeterlilik	161	104,71	26,47	47	160
Olumsuz Sosyal Davranış	161	56,7	24,13	33	157

OSDÖ A Formu olan Sosyal Yeterlilik alt boyutunda alınabilecek en düşük puan 32, en yüksek puan 160 iken, elde edilen bulgulara göre, zihinsel engelli ergenlerin OSDÖ puanı en düşük 47, en yüksek 160 ölçülmüştür. Çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 104,71 ve standart sapması 26,47'dir. OSDÖ B Formu Olan Olumsuz Sosyal Davranışlar alt boyutunda ise alınabilecek en düşük puan 33, en yüksek puan 165 iken, elde edilen bulgulara göre, zihinsel engelli ergenlerin Olumsuz Sosyal Davranışlar puanı en düşük 33, en yüksek 157 ölçülmüştür. Çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 56,7 ve standart sapması 24,13'dür.

Tablo 4: Zihinsel Engelli Ergene Sahip Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerini Tanımlayıcı Analiz Sonuçları

	n	\bar{x}	ss	min.	max.
Öz Yeterlilik	185	64,71	8,07	36	85

GÖZYÖ'den alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan 85 iken, elde edilen bulgulara göre, zihinsel engelli ergene sahip ebeveynlerin GÖZYÖ puanı en düşük 36, en yüksek 85 ölçülmüştür. Çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 64,71 ve standart sapması 8,07 olarak bulunmuştur.

4.2. Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Becerileri İle Davranış Problemlerine İlişkin Bulgular

Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Tablo 5: Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri İle Davranış Problemleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları

	n	r	t	p
Sosyal Beceri				
	161	-0,48	13,995	0,000**
Olumsuz Sosyal Davranış				

Tablo 5 incelendiğinde zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasında $t=13,995$ ve $p<,01$ düzeyinde anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu ($r=-0,48$) görülmektedir. Bu sonuca göre zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri arttıkça davranış problemlerinin azaldığı söylenebilir.

4.3. Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Becerileri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algılarına İlişkin Bulgular

Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Tablo 6: Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları

Anne	n	r	t	p
Kişilerarası İlişkiler Genel Öz Yeterlilik	126	0,027	-15,516	,000**
Özdenetim Becerileri Genel Öz Yeterlilik	126	-0,026	-27,954	,000**
Akademik Beceriler Genel Öz Yeterlilik	126	0,008	-39,232	,000**
Sosyal Yeterlilik Genel Öz Yeterlilik	126	0,007	17,27	,000**
Baba				
Kişilerarası İlişkiler Genel Öz Yeterlilik	59	-0,01	-11,763	,000**
Özdenetim Becerileri Genel Öz Yeterlilik	59	0,114	-22,301	,000**
Akademik Beceriler Genel Öz Yeterlilik	59	0,202	-32,322	,000**
Sosyal Yeterlilik Genel Öz Yeterlilik	59	0,086	10,518	,000**

**p< .01

Tablo 6 incelendiğinde zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arasında anneler için $t=17,27$ ve $p<,01$ ve babalar için $t=10,518$ ve $p<,01$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ama düşük bir ilişki olduğu (anneler için $r=0,007$ ve babalar için $r=0,086$) görülmektedir. Bu sonuca göre ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Sosyal yeterlilik Formunun alt ölçekleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arasındaki ilişki incelendiğinde ise, Kişiler Arası İlişkiler alt ölçeği ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları anneler için $t=-15,516$, $p<,01$ ve pozitif yönlü ($r=0,027$); babalar için $t=-11,763$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,01$) Özdenetim Becerileri alt ölçeği ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları anneler için $t=-27,954$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,026$); babalar için $t=-22,301$, $p<,01$ ve pozitif yönlü ($r=0,114$), Akademik Beceriler alt ölçeği ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları anneler için $t=-39,232$, $p<,01$ ve pozitif yönlü ($r=0,008$); babalar için $t=-32,322$, $p<,01$ ve pozitif yönlü ($r=0,202$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin sosyal yeterliliklerinin de arttığı ancak, Özdenetim Becerileri alt ölçeği ile annelerin genel öz yeterlilik algıları ve Kişiler Arası İlişkiler alt ölçeği ile babaların genel öz yeterlilik algıları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu biri artarken diğerinin azaldığı söylenebilir.

4.4. Zihinsel Engelli Ergenlerin Davranış Problemleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algılarına İlişkin Bulgular

Zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Tablo 7: Zihinsel Engelli Ergenlerin Davranış Problemleri İle Ebeveynlerin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Paired Sample t Testi Sonuçları

Anne	n	r	t	p
Saldırgan Sinirli Genel Öz Yeterlilik	126	-0,093	-29,948	,000**
Antisosyal-Agresif Genel Öz Yeterlilik	126	-0,095	-47,996	,000**
Yıkıcı Talepkar Genel Öz Yeterlilik	126	-0,096	-48,817	,000**
Olumsuz Sosyal Davranışlar Genel Öz Yeterlilik	126	-0,098	-3,357	,001**
Baba				
Saldırgan Sinirli Genel Öz Yeterlilik	59	-0,241	-21,813	,000**
Antisosyal-Agresif Genel Öz Yeterlilik	59	-0,310	-32,489	,000**
Yıkıcı Talepkar Genel Öz Yeterlilik	59	-0,351	-30,958	,000**
Olumsuz Sosyal Davranışlar Genel Öz Yeterlilik	59	-0,306	-2,347	,022*

*p< .05

**p< .01

Tablo 7 incelendiğinde zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arasında anneler için $t=-3,357$ ve $p<,01$ ve babalar için $t=-2,347$ ve $p<,05$ düzeyinde anlamlı, negatif ama düşük bir ilişki olduğu (anneler için $r=-0,098$ ve babalar için $r=-0,306$) görülmektedir. Bu sonuca göre ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin problem davranışlarında azalma olduğu söylenebilir.

Olumsuz Sosyal Davranışlar Formunun alt ölçekleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arasındaki ilişki incelendiğinde ise, Saldırgan-Sinirli alt ölçeği ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları anneler için $t=-29,948$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,093$); babalar için $t=-21,813$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,241$) Antisozyal-Agresif alt ölçeği ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları anneler için $t=-47,996$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,095$); babalar için $t=-32,489$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,310$), Yıkıcı-Talepkar alt ölçeği ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları anneler için $t=-48,817$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,096$); babalar için $t=-30,958$, $p<,01$ ve negatif yönlü ($r=-0,351$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin olumsuz sosyal davranışlarının azaldığı söylenebilir.

4.5. Demografik Değişkenlerin Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisine İlişkin Bulgular

Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri; cevaplayıcı olan ergenin cinsiyetine, aldığı eğitimin türüne, ikinci bir engelinin olup olmamasına, engelinin düzeyine, ailesinin gelir düzeyine, ergenin yaşına, ebeveyninin yaşına, ergenin eğitim aldığı süreye, kardeş sayısına, ebeveyninin eğitim düzeyine ve çalışıp çalışmaması durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Tablo 8: Zihinsel Engelli Ergenin Cinsiyetinin, Aldığı Eğitimin Türünün ve İkinci Bir Engelinin Olup Olmamasının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	\bar{x}	ss	t	p
Kişiler Arası İlişkiler					
	Kız	46,661	11,6702	2,416	0,017*
	Erkek	41,7549	12,82127		
Öz Denetim Becerisi					
	Kız	37,2034	7,3268	3,318	0,001**
	Erkek	32,7157	8,76354		
Akademik Beceriler					
	Kız	29,0339	6,14471	3,144	0,002**
	Erkek	25,5098	7,22721		
Sosyal Yeterlilik					
	Kız	112,8983	23,38559	3,061	0,003**
	Erkek	99,9804	27,09681		
Eğitimin Türü					
Kişiler Arası İlişkiler					
	Kaynaştırma	41,225	11,92818	-1,351	0,179
	Özel Eğitim	44,3223	12,76859		
Öz Denetim Becerisi					
	Kaynaştırma	34,175	8,58707	-0,158	0,875
	Özel Eğitim	34,4215	8,53693		
Akademik Beceriler					
	Kaynaştırma	25,475	7,19682	-1,378	0,170
	Özel Eğitim	27,2397	6,96183		
Sosyal Yeterlilik					
	Kaynaştırma	100,875	26,59013	-1,059	0,291
	Özel Eğitim	105,9835	26,41905		
İkinci Engel					
Kişiler Arası İlişkiler					
	Var	45,5	11,94069	0,86	0,391
	Yok	43,1778	12,73136		
Öz Denetim Becerisi					
	Var	35,1154	8,07627	0,492	0,623
	Yok	34,2148	8,62778		
Akademik Beceriler					
	Var	27,8077	5,78978	0,795	0,428
	Yok	26,6074	7,25865		
Sosyal Yeterlilik					
	Var	108,4231	24,30831	0,779	0,437
	Yok	104	26,89338		

Tablo 8 incelendiğinde zihinsel engelli ergenin cinsiyeti ile OSDÖ'nün Sosyal Yeterlilik Formu toplam puanı arasında $t=3,061$, $p=,003<,01$ düzeyinde ve OSDÖ'nün sosyal Yeterlilik Formu alt ölçekleri olan Kişiler Arası İlişkiler $t=2,416$, $p=,017<,05$, Öz Denetim Becerisi $t=3,318$, $p=,001<01$ ve Akademik Beceriler $t=3,144$, $p=,002<,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde kız öğrencilerin puanları, erkek öğrencilere göre daha yüksektir.

Tablo 8'e göre zihinsel engelli ergenlerin aldığı eğitimin türü ve ikinci bir engelinin olup olmaması değişkenleri ile OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu ve alt ölçekleri arasında $p<,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 9: Zihinsel Engelli Ergenin Engelinin Düzeyinin ve Ailesinin Gelir Düzeyinin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Engel Düzeyi		Kareler		Kareler		F	p
		Toplamı	sd	Ortalaması			
Kişiler Arası İlişkiler							
	Gruplar arası	236,291	2	118,146	0,742	0,478	
	Gruplar içi	25165,51	158	159,275			
	Toplam	25401,8	160				
Öz Denetim Becerisi							
	Gruplar arası	109,285	2	54,643	0,75	0,474	
	Gruplar içi	11513,82	158	72,872			
	Toplam	11623,11	160				
Akademik Beceriler							
	Gruplar arası	76,086	2	38,043	0,765	0,467	
	Gruplar içi	7853,554	158	49,706			
	Toplam	7929,64	160				
Sosyal Yeterlilik							
	Gruplar arası	1134,506	2	567,253	0,808	0,448	
	Gruplar içi	110980,4	158	702,407			
	Toplam	112114,9	160				
Gelir Düzeyi							
Kişiler Arası İlişkiler							
	Gruplar arası	273,949	3	91,316	0,571	0,635	
	Gruplar içi	25127,85	157	160,05			
	Toplam	25401,8	160				
Öz Denetim Becerisi							
	Gruplar arası	189,387	3	63,129	0,867	0,460	
	Gruplar içi	11433,72	157	72,826			
	Toplam	11623,11	160				
Akademik Beceriler							
	Gruplar arası	68,637	3	22,879	0,457	0,713	
	Gruplar içi	7861,003	157	50,07			
	Toplam	7929,64	160				
Sosyal Yeterlilik							
	Gruplar arası	1244,77	3	414,923	0,588	0,624	
	Gruplar içi	110870,1	157	706,179			
	Toplam	112114,9	160				

Tablo 9 incelendiğinde zihinsel engelli ergenin engelini düzeyi ve ailesinin gelir düzeyi ile OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 10: Zihinsel Engelli Ergenin Sosyal Beceri Düzeyi ile Bireyin Yaşı, Ebeveyninin Yaşı, Eğitim Aldığı Süre ve Kardeş Sayısı Arasındaki Korelasyonlar

	Kişiler Arası İlişkiler	Öz Denetim Becerisi	Akademik Beceriler	Sosyal Yeterlilik
Yaş	0,166(*)	0,098	0,097	0,136
Ebeveynin yaşı				
Anne	0,041	0,035	0,118	0,062
Baba	0,165	0,199	0,206	0,199
Eğitim Süresi	0,019	0,03	-0,021	0,013
Kardeş Sayısı	0,014	-0,043	0,053	0,007

* $p < .05$

Tablo 10 incelendiğinde zihinsel engelli ergenin yaşı ile OSDÖ'nün Sosyal Yeterlilik Formu Kişilerarası İlişkiler alt ölçeğinde $r = ,166$ ve $p < ,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yaş değişkeniyle OSDÖ'nün Sosyal Yeterlilik Formu toplam puanı ve diğer alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 10'daki sonuçlara göre ebeveynin yaşı, eğitim aldığı süre ve kardeş sayısı değişkenleri ile OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 11: Ebeveyninin Eğitim Düzeyinin Zihinsel Engelli Ergenin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Anne		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kişiler Arası İlişkiler						
	Gruplar arası	1003,36	4	250,84	1,642	0,168
	Gruplar içi	18642,51	122	152,807		
	Toplam	19645,87	126			
Öz Denetim Becerisi						
	Gruplar arası	540,129	4	135,032	1,972	0,103
	Gruplar içi	8353,131	122	68,468		
	Toplam	8893,26	126			
Akademik Beceriler						
	Gruplar arası	360,197	4	90,049	2,052	0,091
	Gruplar içi	5352,685	122	43,874		
	Toplam	5712,882	126			
Sosyal Yeterlilik						
	Gruplar arası	5314,067	4	1328,517	2,045	0,092
	Gruplar içi	79248,85	122	649,581		
	Toplam	84562,91	126			
Baba						
Kişiler Arası İlişkiler						
	Gruplar arası	531,746	4	132,937	0,832	0,511
	Gruplar içi	8627,474	54	159,768		
	Toplam	9159,22	58			
Öz Denetim Becerisi						
	Gruplar arası	203,496	4	50,874	0,684	0,606
	Gruplar içi	4017,148	54	74,392		
	Toplam	4220,644	58			
Akademik Beceriler						
	Gruplar arası	121,971	4	30,493	0,601	0,664
	Gruplar içi	2740,13	54	50,743		
	Toplam	2862,102	58			
Sosyal Yeterlilik						
	Gruplar arası	1990,649	4	497,662	0,71	0,589
	Gruplar içi	37863,59	54	701,178		
	Toplam	39854,24	58			

Tablo 11 incelendiğinde ebeveyninin eğitim düzeyi ile zihinsel engelli ergenin OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 12: Ebeveyninin Çalışıp Çalışmama Durumunun Zihinsel Engelli Ergenin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

	Anne	\bar{x}	ss	t	p
Kişiler Arası İlişkiler	Çalışıyor	42,7619	14,71701	-0,53	0,597
	Çalışmıyor	44,3524	12,09735		
Öz Denetim Becerisi	Çalışıyor	33,4762	9,6313	-0,808	0,421
	Çalışmıyor	35,1048	8,17939		
Akademik Beceriler	Çalışıyor	26,1905	8,55932	-0,774	0,446
	Çalışmıyor	27,7143	6,33779		
Sosyal Yeterlilik	Çalışıyor	102,4286	31,24671	-0,763	0,447
	Çalışmıyor	107,1714	24,86636		
Baba					
Kişiler Arası İlişkiler	Çalışıyor	41,1714	13,24095	-0,86	0,393
	Çalışmıyor	44,0417	11,57388		
Öz Denetim Becerisi	Çalışıyor	33,6286	8,39498	0,093	0,926
	Çalışmıyor	33,4167	8,90489		
Akademik Beceriler	Çalışıyor	25,8	7,04941	0,115	0,909
	Çalışmıyor	25,5833	7,13788		
Sosyal Yeterlilik	Çalışıyor	100,6	26,97515	-0,349	0,729
	Çalışmıyor	103,0417	25,56234		

Tablo 12 incelendiğinde ebeveyninin çalışıp çalışmama durumuna göre zihinsel engelli ergenlerin OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4.6. Demografik Değişkenlerin Zihinsel Engelli Ergenlerin Davranış Problemlerine Etkisine İlişkin Bulgular

Zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri; cevaplayıcı olan ergenin cinsiyetine, aldığı eğitimin türüne, ikinci bir engelinin olup olmasına, engelinin düzeyine, ailesinin gelir düzeyine, ergenin yaşına, ebeveyninin yaşına, ergenin eğitim aldığı süreye, kardeş sayısına, ebeveyninin eğitim düzeyine ve çalışıp çalışmaması durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Tablo 13: Zihinsel Engelli Ergenin Cinsiyetinin, Aldığı Eğitimin Türünün ve İkinci Bir Engelinin Olup Olmamasının Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	\bar{x}	ss	t	p
Saldırgan-Sinirli	Kız	22,0847	9,1356	-2,607	0,01**
	Erkek	26,4314	11,802		
Antisosyal-Agresif	Kız	13,0508	4,7902	-3,751	,000**
	Erkek	16,8137	7,9363		
Yıkıcı-Talepkar	Kız	14,678	5,4121	-2,707	0,008**
	Erkek	17,4216	7,3558		
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Kız	49,8136	18,272	-3,083	0,002**
	Erkek	60,6667	26,21		
Eğitimin Türü					
Saldırgan-Sinirli	Kaynaştırma	24,425	11,85357	-0,272	0,786
	Özel Eğitim	24,9752	10,84932		
Antisosyal-Agresif	Kaynaştırma	15,575	8,02204	0,142	0,887
	Özel Eğitim	15,3884	6,89852		
Yıkıcı-Talepkar	Kaynaştırma	16,275	6,9761	-0,15	0,881
	Özel Eğitim	16,4628	6,79833		
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Kaynaştırma	56,275	26,08565	-0,125	0,901
	Özel Eğitim	56,8264	23,55939		
İkinci Engel					
Saldırgan-Sinirli	Var	24	9,7857	-0,421	0,675
	Yok	25	11,32887		
Antisosyal-Agresif	Var	14,3077	5,32743	-0,875	0,383
	Yok	15,6519	7,46766		
Yıkıcı-Talepkar	Var	15,9615	6,03643	-0,37	0,712
	Yok	16,5037	6,97958		
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Var	54,2692	20,04307	-0,557	0,578
	Yok	57,1556	24,87697		

*p<.05

**p<.01

Tablo 13 incelendiğinde zihinsel engelli ergenin cinsiyeti ile OSDÖ'nün Olumsuz Sosyal Davranış Formu toplam puanı arasında $t=-3,083$, $p<,01$ düzeyinde ve OSDÖ'nün Olumsuz Sosyal Davranış Formu alt ölçeklerinden Saldırgan-Sinirli $t=-2,607$, $p<,05$, Antisosyal-Agresif $t=-3,751$, $p<,01$ ve Yıkıcı-Talepkar $t=-2,707$, $p<,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 13'e göre zihinsel engelli ergenlerin aldığı eğitimin türü ve ikinci bir engelinin olup olmaması değişkenleri ile OSDÖ Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu ve alt ölçekleri arasında $p<,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 14: Zihinsel Engelli Ergenin Engelinin Düzeyinin ve Ailesinin Gelir Düzeyinin Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Engel Düzeyi		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Saldırgan- Sinirli	Gruplar arası	167,438	2	83,719	0,68	0,508
	Gruplar içi	19446,36	158	123,078		
	Toplam	19613,8	160			
Antisosyal- Agresif	Gruplar arası	10,082	2	5,041	0,097	0,908
	Gruplar içi	8211,483	158	51,971		
	Toplam	8221,565	160			
Yıkıcı- Talepkar	Gruplar arası	69,364	2	34,682	0,743	0,477
	Gruplar içi	7375,754	158	46,682		
	Toplam	7445,118	160			
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Gruplar arası	553,805	2	276,902	0,472	0,624
	Gruplar içi	92598,67	158	586,068		
	Toplam	93152,47	160			
Gelir Düzeyi						
Saldırgan- Sinirli	Gruplar arası	170,536	3	56,845	0,459	0,711
	Gruplar içi	19443,27	157	123,842		
	Toplam	19613,8	160			
Antisosyal- Agresif	Gruplar arası	94,731	3	31,577	0,61	0,609
	Gruplar içi	8126,835	157	51,763		
	Toplam	8221,565	160			
Yıkıcı- Talepkar	Gruplar arası	44,62	3	14,873	0,316	0,814
	Gruplar içi	7400,498	157	47,137		
	Toplam	7445,118	160			
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Gruplar arası	710,195	3	236,732	0,402	0,752
	Gruplar içi	92442,28	157	588,804		
	Toplam	93152,47	160			

Tablo 14 incelendiğinde zihinsel engelli ergenin engelinin düzeyi ve ailesinin gelir düzeyi ile OSDÖ Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 15: Zihinsel Engelli Ergenin Davranış Problemleri ile Bireyin Yaşı, Ebeveyninin Yaşı, Eğitim Aldığı Süre ve Kardeş Sayısı Arasındaki Korelasyonlar

	Saldırgan- Sinirli	Antisosyal- Agresif	Yıkıcı- Talepkar	Olumsuz Sosyal Davranışlar
Yaş	0,063	0,016	0,069	0,053
Ebeveynin Yaşı				
Anne	-0,076	-0,115	-0,092	-0,095
Baba	-0,064	-0,047	-0,165	-0,092
Eğitim Süresi	0,007	-0,04	0,027	-0,001
Kardeş Sayısı	-0,019	-0,016	-0,033	-0,023

Tablo 15 incelendiğinde zihinsel engelli ergenin yaşı, ebeveyninin yaşı, eğitim aldığı süre ve kardeş sayısı değişkenleri ile OSDÖ Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 16: Ebeveyninin Eğitim Düzeyinin Zihinsel Engelli Ergenin Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Anne		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Saldırgan- Sinirli	Gruplar arası	902,308	4	225,577	1,703	0,154
	Gruplar içi	16161,57	122	132,472		
	Toplam	17063,87	126			
Antisosyal- Agresif	Gruplar arası	430,723	4	107,681	2,055	0,091
	Gruplar içi	6392,978	122	52,401		
	Toplam	6823,701	126			
Yıkıcı- Talepkar	Gruplar arası	320,137	4	80,034	1,797	0,134
	Gruplar içi	5433,202	122	44,534		
	Toplam	5753,339	126			
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Gruplar arası	4609,01	4	1152,253	1,919	0,112
	Gruplar içi	73272,97	122	600,598		
Baba						
Saldırgan- Sinirli	Gruplar arası	261,621	4	65,405	0,624	0,647
	Gruplar içi	5659,769	54	104,811		
	Toplam	5921,39	58			
Antisosyal- Agresif	Gruplar arası	156,223	4	39,056	0,849	0,5
	Gruplar içi	2483,573	54	45,992		
	Toplam	2639,797	58			
Yıkıcı- Talepkar	Gruplar arası	110,197	4	27,549	0,58	0,679
	Gruplar içi	2566,108	54	47,521		
	Toplam	2676,305	58			
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Gruplar arası	1451,761	4	362,94	0,697	0,597
	Gruplar içi	28117,63	54	520,697		
	Toplam	29569,39	58			

Tablo 16 incelendiğinde ebeveyninin eğitim düzeyi ile zihinsel engelli ergenin OSDÖ Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 17: Ebeveyninin Çalışıp Çalışmama Durumunun Zihinsel Engelli Ergenin Davranış Problemlerine Etkisinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

	Anne	\bar{x}	ss	t	p
Saldırgan-Sinirli	Çalışıyor	26,3333	13,84678	0,609	0,544
	Çalışmıyor	24,6381	11,1727		
Antisosyal-Agresif	Çalışıyor	16,8095	8,54763	0,873	0,391
	Çalışmıyor	15,0762	7,00095		
Yıkıcı-Talepkar	Çalışıyor	17,381	8,07141	0,719	0,479
	Çalışmıyor	16,0381	6,3985		
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Çalışıyor	60,5238	29,38302	0,807	0,421
	Çalışmıyor	55,7524	23,71943		
Baba					
Saldırgan-Sinirli	Çalışıyor	24,6857	10,3292	-0,194	0,847
	Çalışmıyor	25,2083	9,97815		
Antisosyal-Agresif	Çalışıyor	15	6,65096	-0,509	0,612
	Çalışmıyor	15,9167	6,99016		
Yıkıcı-Talepkar	Çalışıyor	16,7143	6,48333	-0,157	0,876
	Çalışmıyor	17	7,36029		
Olumsuz Sosyal Davranışlar	Çalışıyor	56,4	22,21446	-0,286	0,776
	Çalışmıyor	58,125	23,54332		

Tablo 17 incelendiğinde ebeveyninin çalışıp çalışmama durumuna göre zihinsel engelli ergenlerin OSDÖ Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu ve alt ölçekleri arasında $p < ,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeyleri karşılaştırılarak incelenmiştir.

Araştırmada ilk olarak, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve davranış problemi düzeyleri ile ebeveynlerinin öz yeterlilik algı düzeylerini tanımlayıcı istatistiksel analizler yapılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda, OSDÖ Ölçeği A Formu olan Sosyal Yeterlilik alt boyutunda alınabilecek ortalama puan 96 iken çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalamasının 104,71 olduğu görülmektedir. OSDÖ Ölçeği B Formu olan Olumsuz Sosyal Davranışlar alt boyutunda ise alınabilecek ortalama puan 99 iken çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalamasının 56,7 olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre araştırmaya katılan zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin ortalamanın üstünde; olumsuz sosyal davranışlarının ise ortalamanın altında olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın bu bulgusu, literatürde incelenen araştırmalar tarafından desteklenmemektedir. İncelenen çalışmalarda, engelli bireylerin, sosyal beceri ve sosyal yeterlilik açısından daha yoksun olduğu, bu farkın en çok zihinsel engelli bireylerde görüldüğü ve bu durumun genellikle zihin engelli bireylerin iletişim becerileri ve motor becerileri yönünden sınırlı olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir (Brannon, 1999; Akfırat, 2004). İncelenen çalışmalarda, engelli bireylerin, özellikle zihinsel engellilerin problem davranışlar açısından belirgin sapmalar gösterdikleri görülmektedir (Sucuoğlu ve Özokçu, 2005; Bramlett et al., 1994; McIntyre et al., 2006). Pek çok araştırmacı belirgin duygusal bozukluk ve

problem davranışlar ile zihin engeli arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Brannon, 1999). Zihinsel engelli bireylerde daha fazla problem davranış görülmesi düşük zihinsel kapasite, sınırlı iletişim becerileri ve okul başarısızlıkları gibi nedenler ile açıklanmaktadır (Davis, 2003). Ancak bu araştırmada, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin ortalamasının üstünde; davranış problemlerinin ise ortalamasının altında çıkması, zihinsel engelli bireylerin yaşları büyüdükçe sosyal beceri düzeylerinin artıyor ve problem davranışlarının azalıyor olması (Murphy et al., 2005) ile açıklanabilir. Ayrıca bu araştırmada ergen bireyler 11- 21 yaş aralığındadır ve bireylerin çoğunluğu en az 5 yıldır eğitim almaktadır. Sosyal beceriler öğrenebilen davranışlardır (Avcıoğlu, 2005). Ve uygulanan öğretim programlarının zihinsel engelli bireylerde sosyal beceri düzeylerinin artmasında ve davranış problemlerinin azalmasında etkili olduğu bilinmektedir (Foxy et al., 1986; Bramlett et al., 1994).

Yapılan analiz sonucunda, GÖZYÖ'den alınabilecek ortalama puan 51 iken çalışma grubunun puanlarının aritmetik ortalaması 64,71 olarak bulunmuştur. Bu bulguya göre araştırmaya katılan zihinsel engelli ergene sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarının ortalamasının üstünde olduğu düşünülebilir. Beral (2010), araştırmasının sonucunda benzer bir şekilde otistik bir çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının ortalamasının üstünde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak incelenen araştırmalarda çoğunlukla engelli bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının normal bireye sahip ebeveynlere göre daha düşük olduğu görülmektedir (Cassat, 1996; Ricci & Hodapp, 2003; Eisenhower & Blacher, 2006; Paczkowski & Baker, 2007; Gallagher et al., 2008; Lloyd & Hastings, 2009). Beck et al., (2004), çalışmalarında ise annelerin normal çocuklarına karşı ebeveynlikte yeterli olduklarını ancak engelli çocuklarına karşı yeterliliklerinin daha az olduğu bulgularına ulaşmışlardır. İncelenen bu çalışmalarda engelli bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının düşük olması, engelli bireye sahip ebeveynler ile normal bireye sahip ebeveynlerin karşılaştırılmış olması ile açıklanabilir.

Araştırmanın birinci problemi olan 'zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?' sorusunu

incelemek için yapılan analiz sonucunda zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri arttıkça davranış problemleri azalmaktadır. Araştırmanın bu sonucu literatürde incelenen tüm çalışmalar tarafından desteklenmektedir. Bu araştırmanı kaynağını oluşturan tüm çalışmalarda sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri arasında negatif bir ilişki olduğu, sosyal becerileri daha iyi olan çocukların daha az davranış problemleri sergiledikleri, sosyal beceri düzeyleri azaldığında ise daha sık problem davranış gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Conger & Keane, 1981; Erbaş ve diğ., 2007; Kulaksızoğlu, 2001).

Araştırmanın ikinci ve üçüncü problemlerinde, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı, pozitif yönde ama düşük bir ilişki olduğu görülmektedir. OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu alt ölçekleri incelendiğinde ise zihinsel engelli ergenlerin öz denetim becerileri puanları ile annelerin genel öz yeterlilik algıları ve kişiler arası ilişkiler puanları ile babaların genel öz yeterlilik algıları arasında negatif yönlü bir ilişki görülmüştür. Ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin davranış problemleri arasında ise negatif yönde, düşük ama istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ve bu ilişki OSDÖ Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu tüm alt ölçeklerinde de görülmektedir.

Ebeveyn davranışları çocukların davranışları ile doğrudan ilgilidir (Paczkowski & Baker, 2007). Birçok araştırma çocuğun göstermiş olduğu problem davranışların, demografik değişkenlerin yanı sıra aile içi ilişkiler, ebeveynlerin stres düzeyleri gibi farklı değişkenlerden de etkilendiğini göstermektedir (Hasting & Brown, 2002; Blacher & McIntyre, 2006). Hocaoglu (2009), ise ebeveynlerin çeşitli özelliklerinden dolayı, çocukların yeterli sosyal beceriye sahip olmalarında kritik bir öneme sahip olduklarını, ergenlik döneminde gösterilen sosyal uyum ve başarının daha önceki dönemlerde kazanılan sosyal becerilerle ilgili olduğunu ve ebeveynlerin

bazı psiko-sosyal özelliklerinin bu etkiyi pekiştirdiğini ifade etmiştir. Benzer bir şekilde, Freeman (2006), ailenin çocuk üzerindeki etkilerinin son derece önemli olduğunu ve ailelerin yeterlilik düzeylerinin birbirlerinden farklı olduğunu ifade etmiştir. İncelenen tüm çalışmalarda, ebeveynlerin öz yeterlilik inançları ile çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları arasında ilişki olduğu görülmektedir (Coleman & Karraker, 1998; Hastings & Brown, 2002; Beck et al., 2004; Paczkowski & Baker, 2007). Coleman & Karraker (2003), öz yeterlilikleri yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının daha az olumsuz davranış sergilediğini ve sosyal ortamlarda daha uyumlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve davranış problemleri arasında ilişki olup olmama durumu bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda, zihinsel engelli ergen bireyin öz denetim becerileri puanlarının annelerin genel öz yeterliliklerinden; kişilerarası ilişkiler puanlarının ise babaların genel öz yeterliliklerinden olumsuz yönde etkileniyor olsa bile genel olarak araştırmanın sonucu bize ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arttıkça zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeylerinin de arttığını ve davranış problemlerinin azaldığını göstermektedir. Bu bulgu literatürdeki benzer çalışmalara destek olur niteliktedir.

Araştırmada dördüncü problem olarak demografik değişkenlere göre zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği ve beşinci problem olarak demografik değişkenlere göre zihinsel engelli ergenlerin davranış problemlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Sosyal beceriler ve davranış problemlerinin birbirleriyle olan ilişkileri nedeniyle araştırmanın bu bölümünde, ergenin cinsiyeti, aldığı eğitimin türü, ikinci bir engelinin olup olmaması, engelinin düzeyi, ailesinin gelir düzeyi, yaşı, ebeveyninin yaşı, eğitim aldığı süre, kardeş sayısı, ebeveyninin eğitim düzeyi ve çalışıp çalışmaması durumu değişkenleri ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri arasında ilişkinin olup olmaması durumu birbirlerine paralel bir şekilde tartışılmıştır.

Zihinsel engelli ergen bireyin cinsiyetine göre OSDÖ'nün Sosyal Yeterlilik Formunun Kişiler Arası İlişkiler, Öz Denetim Becerisi ve Akademik Beceriler alt ölçekleri ve toplam sosyal yeterlilik puanları arasında ve OSDÖ'nün Olumsuz Sosyal Davranışlar Formunun Saldırgan- Sinirli, Antisosyal-Agresif ve Yıkıcı-Talepkar alt ölçekleri ve toplam olumsuz sosyal davranış puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre kız öğrencilerin sosyal yeterlilik puanları erkek öğrencilere göre daha yüksek, davranış problemleri puanlarıysa daha düşüktür. Bu sonuç literatürdeki çoğu araştırma ile paralellik göstermektedir. İncelenen çalışmalarda genellikle kız öğrencilerin sosyal becerilerinin erkek öğrencilere göre daha iyi olduğu ve daha az davranış problemi sergiledikleri görülmektedir. (Bramlett et al., 1994; Brannon, 1999; Çetrez, 2004; Sucuoğlu ve Özokçu, 2005; Güneş, 2008).

Araştırmanın sonuçlarına göre zihinsel engelli ergen bireyin aldığı eğitimin türü ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Tıraş (2000), çalışmasında, eğitimin türü açısından sosyal beceri düzeyinde bir farklılık olmasına karşın, davranış problemleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşmamıştır. Bu sonuç eğitimin türü ile davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olmamasını destekler niteliktedir. Ancak eğitimin türü ile sosyal beceri arasında anlamlı bir ilişki olmaması ile çelişmektedir. Buna karşın, OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formundan alınan puanların ortalamalarında kaynaştırma öğrencilerinin puan ortalamalarının, özel eğitim okuluna giden öğrencilerin puan ortalamalarına göre daha düşük olduğu görülmektedir. OSDÖ ölçeği öğrencilerin öğretmenleri tarafından doldurulmuştur. Öğretmenler genellikle zihinsel engelli çocukların, normal gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla problem davranış ve daha az sosyal beceri sergilediklerini düşünmektedirler (McIntyre et al., 2006). Kaynaştırma okuluna devam eden ergenlerin puan ortalamalarının özel eğitim okuluna giden öğrencilere göre daha düşük olması OSDÖ'nün öğrencilerin sınıf öğretmenleri tarafından doldurulmuş olması ile açıklanabilir. Bahçeli (1989) ve Tıraş (2000), çalışmalarında bu sonucu istatistiksel olarak destekleyen bulgulara ulaşmışlardır. Ancak kaynaştırma öğrencilerinin özel

sınıfa göre daha yüksek puanlar aldığı sonuçlara da literatürde rastlanmaktadır (Demirtel 1997).

Bu araştırmanın sonuçlarında zihinsel engelli ergen bireyin ikinci bir engelinin olup olmaması durumu ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Sosyal beceri yetersizlikleri çeşitli nedenlere dayandırılmaktadır. Bunların en bilineni ise engelli olma durumudur (Erbaş ve diğ., 2007). Engelli bireyler yetersizliklerinden dolayı gerekli sosyal becerileri edinemezler ve bu yüzden çok sık davranış sorunları sergilerler (McIntyre & Phaneuf, 2007). Bu bilgiler ışığında, ikinci bir engeli olan zihinsel engelli ergenlerin, zihinsel engelleri dışındaki yetersizlikleri sebebi ile sosyal beceri ve davranış problemlerinde farklılaşma olması beklenirken bu araştırmanın sonucunda böyle bir bulguya rastlanmamıştır.

Bu araştırmanın sunucunda, zihinsel engelinin düzeyi ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Güneş (2008), zihinsel engelli bireylerin engelinin düzeyi ile problem davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve en fazla davranış sorununu ağır düzeyde zihinsel engelli çocukların gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Zihinsel engelli bireyler, davranışsal ve bilişsel yönden sınırlılıkları ile dikkat, hafıza, ayırım yapma ve genelleme becerilerindeki yetersizlikleri sebebiyle sosyal beceriler açısından da yetersizlik göstermektedirler (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005). Bu nedenle zihinsel engelinin düzeyi ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki çıkması beklenirken, bu araştırmanın sonucunda böyle bir bulguya ulaşılmamıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarında ailenin ekonomik durumu ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki bulgusuna rastlanmamıştır. Bu bulguyu destekleyen yani ailenin gelir düzeyi ile zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri ve problem davranışları arasında ilişki olmadığı sonuçlarına ulaşan araştırmalara literatürde rastlanmaktadır (Güneş, 2008; Hocaoğlu, 2009). Ancak Özdoğan (1982), ailenin ekonomik düzeyi arttıkça, çocukların sosyal becerilerinin

arttığı ve paralel olarak daha az davranış sorunları sergiledikleri çalışmalara da literatürde rastlandığını ifade etmiştir. (Akt: Güneş, 2008).

Bu araştırmanın sonucunda, zihinsel engelli ergen bireyin yaşı ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında ilişki olmamasına karşın, zihinsel engelli ergen bireyin yaşına göre OSDÖ'nün Sosyal Yeterlilik Formu Kişilerarası İlişkiler alt ölçeği anlamlı bir farklılaşma göstermekte ve zihinsel engelli ergen bireyin yaşı büyüdükçe Kişilerarası İlişkiler puanları da artmaktadır. Bireylerin yaşları arttıkça kişiler arası ilişki kurma örüntülerinin de artıyor olması literatür ile paralellik gösterirken, yaş ile sosyal beceri düzeyi arasında anlamlı bir sonuç çıkmamasının literatür tarafından desteklenmediği düşünülebilir. İncelenen çalışmalarda zihinsel engelli bireylerin yaşları büyüdükçe sosyal beceri düzeylerinin de arttığının görülmesidir (Çetrez, 2004; Murphy et al., 2005; Güneş, 2008). Ancak bu araştırmaya katılan öğrenciler 11- 21 yaş aralığındadır. Bu yaş aralığı 'ergenlik dönemi' olarak adlandırılmakta ve karşılaştırmalar sadece bu dönemi kapsamaktadır. Bu nedenle ergenlik döneminin yaşa bağlı alt gruplarında sosyal beceri açısından farklılık olmaması beklenen bir sonuçtur. Araştırmanın bu sonucu, Hocaoğlu' nun (2009) yaptığı araştırma ile paralellik göstermektedir. Hocaoğlu, araştırmasında yaş ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve problem davranışları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamamıştır.

Bu araştırmanın sonucunda ebeveyninin yaşı ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Araştırmanın bu bulgusu, Hocaoğlu'nun 2009 yılında yapmış olduğu araştırmanın bulguları ile çelişmektedir. Hocaoğlu'nun araştırmasının sonuçları, ebeveynin yaşı değişkeni ile zihinsel engelli ergen bireyin sosyal beceri ve problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmanın sonucunda zihinsel engelli ergenlerin eğitim aldıkları süre ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sosyal beceriler genellikle diğer bireylerin gözlenmesi, model alınması ve taklit edilmesi ile kazanılmakta ve geri bildirimlerle kalıcı hale gelmektedir (Kerr &

Nellson, 1089). Sosyal becerilerin öğrenebilen davranışlar olduğu ve geliştikçe problem davranışlarda azalma görüldüğü düşünüldüğünde, zihinsel engelli ergen bireyin eğitim aldığı süresinin sosyal beceri ve davranış problemleri üzerinde etkili olması beklenirken bu araştırmada böyle bir sonuca ulaşılmamıştır. Hocoğlu (2009), araştırmasında bu sonuca paralel olarak, zihinsel engelli ergenlerin eğitim süreleri ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında ilişki bulamamıştır. Ancak eğitimin süresi ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki çıkmaması, araştırmaya katılan bireylerin sosyal beceri öğretimine yönelik planlanmış olan bir eğitim almamalarıyla da açıklanabilir. Litaratürde, sosyal beceri öğretimi programlarının engelli bireyler üzerinde olumlu etkisi olduğuna dair bulgulara rastlanmaktadır (Foxy et al., 1986).

Bu araştırmada zihinsel engelli ergen bireyin kardeş sayısı ile sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Benzer bir şekilde, Güneş (2008), araştırmasında engelli bireyin kardeş sayısı ile davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki bulgusuna ulaşmamıştır. Ancak literatürde bu bulgunun tersi olan sonuçlara da rastlanmaktadır. Hocoğlu'nun (2009) yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarında zihinsel engelli ergen bireyin kardeş sayısı ile sosyal beceri ve problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda ebeveyninin eğitim düzeyi ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Hocoğlu'nun (2009) yapmış olduğu araştırmanın sonuçları bu bulguya paralel olarak, ebeveynin eğitim durumu ile zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermemektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, zihinsel engelli ergen bireyin ebeveyninin çalışıp çalışmama durumu ile OSDÖ Sosyal Yeterlilik Formu ve Olumsuz Sosyal Davranışlar Formu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Ebeveynler ile çocuklarının davranışları arasında doğrudan ilişki vardır (Paczowski & Baker, 2007). Çocuğun sosyal uyumuna ilişkin araştırmalarda

ailenin çocuk üzerindeki etkilerinin son derece önemli olduğu görülmektedir (Freeman, 2006). Çalışmayan ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte daha fazla etkileşime girme fırsatı bulabilecekleri ve bu etkileşimin birey üzerinde sosyal beceri açısından olumlu bir sonucu olacağı düşünüldüğünden, araştırmanın bu alt problemi incelenirken ebeveynin özellikle annelerin çalışıp çalışmama durumuna göre zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri ve davranış problemi düzeylerinde anlamlı bir farklılık beklenmiş ancak bu sonuca istatistiksel olarak rastlanmamıştır.

5.2. Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgulara dayanılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

1. Farklı engel ve yaş grubunda bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının ne düzeyde olduğu ile ilgili araştırmalara gereksinim olduğu düşünülmektedir.
2. Farklı engel ve yaş grubunda bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algıları ile bireylerin sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişki karşılaştırılarak incelenebilir.
3. Farklı engel grubunda bireylerin ebeveynlerinin öz yeterlilik algıları birbirleri ile karşılaştırılarak incelenebilir.
4. Engelli bir bireye sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını etkileyen değişkenlere yönelik araştırmalar yapılabilir.
5. Engelli bir bireye sahip ebeveynlerin genel öz yeterlilik algılarını artırmaya yönelik yapılandırılmış programlar hazırlanarak deneysel çalışmalar yapılabilir.
6. Zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilik algılarını belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Akbulut, E. (2006). Müzik Öğretmeni Adaylarının Mesleklerine İlişkin Öz Yeterlilik İnançları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 24-33.
2. Akdoğan, F. (2009). Zihin Engelliler Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik Algıları ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
3. Akfırat Önalın, F. (2004). Yaratıcı Dramanın İşitme Engelli Çocuklarda Sosyal Becerilerinin Gelişimine Etkisi. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
4. Akkök, F. (2003). Farklı Özelliğe Sahip Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar. Ayşegül Ataman (Ed.), *Özel Eğitime Giriş* içinde (s. 119-139). Ankara: Gündüz.
5. Akkök, F., Aşkak, P., Karancı, A. (1992). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne-Babalardaki Stresin Yordanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1992, 1 (2), 8-12.
6. Aksoy, V., Diken, İ. H. (2009a). Annelerin Ebeveynlik Öz Yeterlilik Algıları ve Gelişimi Risk Altında Olan Çocukların Gelişimleri: Araştırmalara Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2009, 10 (1) 59-68.
7. Aksoy, V., Diken, İ. H. (2009b). Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz Yeterlilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2009, 10 (1), 29-37.
8. Avcıoğlu, H. (2005). *Etkinliklerle Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Kök.

9. Bahçeli, A. (1989). “Birlikte ve Ayrı Eğitim Açısından Eğitilebilir Geri Zekalı Çocukların Sosyal Gelişimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
10. Bandura, A. (1977). Self Efficacy: Toward A Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84, No: 2, 191-215.
11. Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.). *Encyclopedia of Human Behavior*, 4, 71-81.
12. Beck, A., Daley, D., Hasting, R. P., & Stevenson, S. (2004). Mothers’ Expressed Emotion Towards Children With and Without Intellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48, 628 -633.
13. Beckman, P. J. (1991). Comparison of Mothers’ and Fathers’ Perceptions of The Effect of Young Children With and Without Disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 95, 595 – 95.
14. Beral, Y. (2010). Otistik Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterlilik Algılarının Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
15. Bıkmaç Hazır, F. (2004). Sınıf Öğretmenlerinin Fen Öğretiminde Öz Yeterlilik İnancı Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, (2004), Sayı: 161.
16. Blacher, J., & McIntyre, L. (2006). Syndrome Specificity and Behavioural Disorders in Young Adults With Intellectual Disability: Cultural Differences in Family Impact. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 184–198.

17. Bornstein, M. H., Hendricks, C., Haynes, M., Painter, K. M. (2007). Maternal Sensitivity and Child Responsiveness: Associations with Social Context, Maternal Characteristics, and Child Characteristics in a Multivariate Analysis. *Developmental Psychology*, 12(2), 189–223.
18. Bramlett, R. K., Smith, B. L., & Edmonds, J. (1994). **A Comparison of Nonreferred Learning Disabled and Mildly Mentally Retarded Students Utilizing The Social Skills Rating System**. National Association of School Psychologists Meeting, Seattle: WA.
19. Brannon, G. O. (1999). Project Demonstrating Excellence A Social Action Project of: Counseling and Psychotherapy in Group Treatment With The Dually Diagnosed (Mental Retardation and Mental Illness-MR/MI). The Unpublished Phd Dissertation. The Union Institute Graduate School Cincinnati, Ohio.
20. Ceylan, Ş. (2009). Vineland Sosyal – Duygusal Erken Çocukluk Ölçeğinin Geçerlilik Güvenilirlik Çalışması ve Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Beş Yaş Çocuklarının Sosyal – Duygusal Davranışlarına Yaratıcı Drama Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
21. Coleman P. K., Karraker K. H. (1998). Self-efficacy and Parenting Quality: Findings and Future Applications. *Developmental Review*, 18, 47-85.
22. Coleman P. K., Karraker K. H. (2003). Maternal Self Efficacy Beliefs, Competence in Parenting, and Toddlers' Behavior and Developmental Status. *Infant Mental Health Journal*, 24, 126-48.
23. Conger, J., Keane, Susan P. (1981). Social Skills İntervention in The Treatment of İsolated or Withdrawn Children. *Psychological Bulletin*, 90 (3), Nov 1981, 478-495.

24. Çadır, D. (2008). Zihinsel Engelli Öğrenciler İçin Müzik Terapi Yöntemine Göre Hazırlanan Sosyal Beceri Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
25. Çağdaş, A., Seçer, Z. (2006). *Anne Baba Eğitimi*. Ankara: Kök.
26. Çetrez, G. (2004). Bolu İlindeki Zihinsel Engelli Çocukların Sosyal Gelişim Özellikleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
27. Çiftçi, İ., Sucuoğlu, B. (2005). *Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Kök.
28. Çimena, N. ve Koçyiğit, S. (2010). A Study on The Achievement Level of Social Skills Objectives and Outcomes in The Preschool Curriculum For Six Year – Olds. *Procedia Social and Behavioral Science*, 2 (2010). 5612-5618.
29. Çürük, N. (2008). Ankara İl Merkezindeki İş Okullarında 1. ve 4. Sınıfa Devam Eden Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Kaygı ve Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştıkları Problemlere Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
30. Davis, R. S. (2003). A Case Study of Self Efficacy and Parental İnvolvement Among Hispanic Parents of Children With Disabilities. Degree of Doctor of Education. Texas Tech University.
31. Demirtel, Ö. (1997). Kaynaştırma ve Özel Sınıfa Devam Eden Eğitilebilir Zihin Engelli Öğrencilerin, Uyumsal Davranış Özellikleri ve Sözcük Dağarcığı Düzeyleri Bakımından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anaolu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

32. Dervişoğlu, C. (2007). Okul Öncesi Kurumlarına Devam Eden 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerini ve Problem Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
33. Duygun, T., Sezgin, N. (2003). Algılanan Sosyal Destek Zihinsel Engelli ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri, Stresle Başaıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (52), 37–52.
34. Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B., Van Court, P. (1995). Prosocial Development in Late Adolescence: A Longitudinal Study. *Child Development*, 66, 1179-1197
35. Eisenhower, A., & Blacher, J. (2006). Mothers of Young Adults With Intellectual Disability: Multiple Roles, Ethnicity and Well-Being. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50, 905–916.
36. Elibol, F. (2007). 12-36 Aylar Arasında Çocuğa Sahip Annelere Verilen Grup Eğitiminin Annelerin Anne Babalık Görevlerinde Öz Yeterliliklerine Yönelik Katkısının İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
37. Emerson, E., Hatton, C., Llewellyn, G., Blacker, S., Graham, H. (2006). Socio-Economic Position, Household Composition, Health Status and Indicators of The Well-Being of Mothers of Children With and Without Intellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*. 50, 862 – 873.
38. Enç, M., Çağlar D. ve Özsoy, Y. (1987). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
39. Erbaş, D. (2002). Problem Davranışların Azaltılmasında Olumlu Destek Planı Hazırlama. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 2002, 3 (2), 41-50.

40. Erbaş, D., Kırcaali-İftar, G., Tekin-İftar, E. (2007). *İşlevsel Değerlendirme: Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci*. Ankara: Kök.
41. Erhan, G. (2005). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal Destek Algılarının ve Gelecek Planlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Entitüsü, Ankara.
42. Eripek, S. (2005). *Zeka Geriliği*. Ankara: Kök.
43. Foxx, R. M., McMorrow, M. J., Bittle, R. G. & Ness, J. (1986). An Analysis of Social Skills Generalization in Two Natural Settings. *J Appl Behav. Anal*, 1986, Fall; 19(3): 299–305.
44. Freeman, C. R. (2006). Relative Contributions of Mastery, Maternal Affective States, and Childhood Difficulty to Maternal Self-Efficacy. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Nevada, Reno.
45. Gallagher, S., Philips, A. C., Oliver, C. Carroll, D. (2008). Predictors of Psychological Morbidity in Parents of Children With Intellectual Disabilities. *Journal of Pediatric Psychology*. 33, 1129–1136.
46. Girli, A. (2007). *Özel Gereksinimli Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri, Benlik Kavramları ve Saldırgan Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. 17. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. (15-17 Aralık 2007). İzmir: Çeşme.
47. Güdük, H. A. (2008). Farklı Eğitim Programlarına Devam Eden Lise II. Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba davranışları İle Sosyal Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

48. Güneş, G. (2008). 4-6 Yaş Zihin Engelli Çocukların Davranış Sorunlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
49. Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior Problems of Children With Autism, Parental Self-Efficacy, and Mental Health. *American Journal on Mental Retardation*, 107, 222–232.
50. Hocaoğlu, A. (2009). Zihinsel Engelli Ergenlerin Okul İçi Sosyal Yeterlilik Düzeyleri ve Problem Davranışları İle Anne-Babalarının Sosyal Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
51. Işık, H. (2007). Okul Öncesi Kurumlarda Gerçekleştirilen Okul-Aile İşbirliği Çalışmalarının Anne–Baba Görüşlerine Dayalı Olarak İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
52. Jones, T. L., Prinz R. J. (2005). Potential Roles of Parental Self-efficacy in Parent and Child Adjustment: A Review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341-63.
53. Kabasakal, Z., Girli A., Totan, T., Aysan, F. (2009). *Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Görülen Ruhsal Belirtiler ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi. (21-23 Ekim 2009). Adana: Merkez.
54. Kanlıklıçer, P. (2005), Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği Geçerlilik Güvenilirlik Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
55. Karahan, Ş. (2008). Özel Eğitim Okullarında Çalışan Eğitimcilerin Öz-yeterlilik Algılarının ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

56. Karakuş, A. (2008). Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu'nun Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
57. Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
58. Kendall, S. & Bloomfield L. (2004). *Developing and Validating A Tool to Measure Parenting Self-efficacy*. Journal of Advanced Nursing 51 (2), 174-181.
59. Kesgin, E. (2006). Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik Düzeyleri ile Problem Çözme Yaklaşımlarını Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Denizli İli Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
60. Kuhn, C., Carter, S. (2006). Maternal Self-Efficacy and Associated Parenting Cognitions Among Mothers of Children With Autism. *University of Massachusetts*, Boston. 76, No: 4, 564-575.
61. Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
62. Kurbanoğlu, S. (2004). Öz Yeterlilik İnancı ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.
63. Küçükylmaz, A., Duban, N. (2006). Sınıf Öğretmeni Adayların Fen Öğretimi Öz Yeterlilik İnançlarının Artırılabilmesi İçin Alınacak Önlemlere İlişkin Görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, (1-23).
64. Larson, B. A. (2008). The Development of Work Self Efficacy in People With Disabilities. Unpublished Doctoral Dissertation. The University of Arizona.

65. Leffert, J. S.; Siperstein, G. N.; Millikan, E. (2000), "Understanding Social Adaptation in Children With Mental Retardation: A Social-Cognitive Perspective", *Exceptional Children*, c. 66, s. 4, ss. 530-45.
66. Lloyd, T., Hastings, R. (2009). Parental Locus of Control and Psychological Well-Being in Mothers of Children With Intellectual Disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. June 2009; 34(2): 104–115.
67. Mataheru, M. (1995). Prevention of Behavioural Disturbances in People With Intellectual Disability Who Live in An Ordinary Neighborhood. *Community and Service Centre For People With Intellectual Disability, PO Box 550, 3850 AN Ermelo, the Netherlands*.
68. Matikka, L. M., (2000). Comparability of Quality of Life Studies of The General Population and People With Intellectual Disabilities. *Scandinavian Journal of Disability Research*. 2, Issue:1: 83-102.
69. Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Ankara: Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
70. Matson, JL., Minshawi, NF., Gomalez, ML., Mayville, S. (2006). The Relationship of Comorbid Problem Behaviors to Social Skills in Persons With Profound Mental Retardation. *Behavior Modification*, 2006 Jul; 30 (4): 496-506.
71. McFall, R.M. (1982). Review and Reformulation of The Concept of Socials Skills. *Behavioral Assesment*. 4, 1 -33.
72. McIntyre, L. ve Phaneuf, L. (2007). A Three-Tier Model of Prantel Education in Eraly Childhood. *Topics in Early Childhood Special Education*. 27: 214-222.

73. McIntyre, L. L., Blacher, J., & Baker, B. L. (2006). The Transition to School: Adaptation in Young Children With and Without Intellectual Disability. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2006 May; 50 (Pt 5) 3, 49-61.
74. Murphy, G., Beadle, J., Wing, L. Gould, J. Shah, A. (2005). Chronicity of Challenging Behaviours in People With Severe Intellectual Disabilities and/or Autism: A Total Population Sample. *Journal of Autism and developmental Disorders*. 35, Number:4, 405-418.
75. Natan, K. (2007). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olmayan Annelerin Depresyon ve Kaygı Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
76. Olcay, O. (2008). Bazı Kişisel ve Ailesel Değişkenlere Göre Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Sosyal Yetenekleri ve Problem Davranışların Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
77. Olsson, M. B., & Hwang, C. P. (2002). Sense of Coherence in Parents of Children With Different Developmental Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46, 548–559.
78. Olsson, M. B., Larsman, P., Hwang, P. (2008). Relationships Among Risk, Sense of Coherence, and Well-Being in Parents Children With and Without Intellectual Disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*. 5 Number 4 pp 227–236 December 2008.
79. Özen, A., Çolak, A., Acar, Ç. (2002). Zihin Özürlü Çocuğa Sahip Annelerin Günlük Yaşamda Karşılaştıkları Problem Davranışlarla İlgili Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*,(2002, 3 (2) 1-13.

80. Özokçu, O. (2008). Birlikte Eğitim Ortamlarındaki Zihin Engelli Öğrencilere Sosyal Becerilerin Kazandırılmasında Doğrudan Öğretim Yönteminin Etkililiğinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
81. Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1994). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. 'Özel Eğitime Giriş'*. Ankara: Karatepe.
82. Özyürek, M. (2008). *Problem Davranışları Değiştirme*. Ankara: Kök.
83. Paczkowski, E., Baker, B. L. (2007). Parenting Children With and Without Developmental Delay: The Role of Self-Mastery. *Journal of Intellectual Disability Researc*. 51, 435–444.
84. Paraschiv, I., & Olley, J. G. (1999). Generalization of Social Skills: Strategies and Results of A Training Program in Problem Solving Skills. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 443207).
85. Paster, A., Brandwein, D., Walsh, J. (2009). A Comparison of Coping Strategies Used by Parents of Children With Disabilities and Parents of Children Without Disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 30 (2009) 1337–1342.
86. Ricci, L. A., Hodapp, R. M. (2003). Fathers of Children With Down's Syndrome Versus Other Types of Intellectual Disability: Perceptions, Stress and Involvement. *Journal of Intellectual Disability Research*. 47, 273-284.
87. Ripp, A. Ş. (2005). The Effects of Internet-Based Advocacy Instruction on The Self-determination, Psychological Empowerment, and Self-efficacy of Parents of a Child With A Disability. Unpublished Doctoral Dissertation. Columbia University.

88. Robertson, S., Lewis, G. Hiila, H. (2004). Supported Employment in The Public Sector For People With Significant Disabilities. *Journal of Vocational rehabilitation*. 21, Number: 1/2004, 9-17.
89. Say, M. (2005). Fen Bilgisi Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik İnanışları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
90. Seybold, J., Fritz, J., MacPhee, D. (1991). Relation of Social Support to The Self Perceptions of Mothers With Delayed Children. *Journal of Community Psychology*, 19(1), 29-36.
91. Sinnott, C. (2009). Program Wide Behavior Support Plans For Programs Serving Students Who Are Deaf or Hard Hearing in İllinois. *American Annals of The Deaf*, 154, No: 3, 293-9.
92. Siyez, D. M. (2006). 15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
93. Steinberg, L. (2007). Ergenlik. (F. Cok, Çev.). Ankara: İmge. (Orijinal çalışma basım tarihi 1985).
94. Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma Programlarında Anne Baba Katılımı. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 1996, 2 (2), 25-43.
95. Sucuoğlu, B., Çiftçi, İ. (2001) *Yapamıyor mu? Yapıyor mu? Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
96. Sucuoğlu, B., Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 2005, 6, (1), 41-57.

97. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2002). Özürlülük Araştırması. Ankara.
98. Tıraş, Z. (2000). Ayırıştırma ve Kaynaştırma Eğitimindeki Eğitilebilir Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Uyum ve Akademik Beceri Açısından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
99. Tüy, S. (1999). 3-6 Yaş Arası İşitme Engelli ve İşiten Çocukların Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Yönünden Karşılaştırılmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
100. Uzamaz, F. (2000) Ergenlerde Sosyal Beceriler ve Değerlendirme Yöntemleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2000), 6 (6), 49-58.
101. Ünal, N. (2009). Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihinsel Engelli Kardeşlerine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
102. Vural Ekinci, D. (2006). Okul Öncesi Eğitim Programındaki Duyuşsal ve Sosyal Becerilere Yönelik Hedeflere Uygun Olarak Hazırlanan Aile Katılımlı Sosyal Beceri Eğitim Programının Çocuklarda Sosyal Becerilerin Gelişimine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
103. Wood, R. ve A, Bandura, (1989). Social Cognitive Theory Of Organizational Manegement, *Academi of Manegement Review*, V.14, Sayı:3, pp. 361-384.
104. Yasarsoy, E. (2006). Duygusal Zeka Gelişim Programının, Eğitilebilir Zihinsel Engelli Öğrencilerin Davranış Problemleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

105. Yavuzer, H. (2002). *Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul: Remzi.

106. Yıldırım, F., İlhan İ. Ö. (2010). Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2010, 21 (4), 301-8.

107. Yıldırım, M. (2006). Sosyal Beceri Eğitiminin Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Utangaçlık Düzeylerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

108. Yılmaz, M. ve Köseoğlu, P. (2004). Yabancı Dilde Hazırlanan Bir Öğretmen Öz Yeterlilik Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, (2004), 827), 260-267.

109. Yukay, M. (2003) İlköğretim Üçüncü Sınıf Öğrencilerine Yönelik Sosyal Beceri Programının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

110. Yurdakul, A., Girli, A. (2000). *Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyal Destek Örüntüleri ve Bunun Psikolojik Sağlık ile İlişkisi*. İzmir: Işık Özel Eğitim Yayınları.

EKLER

EK - 1 Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ)

EK - 2 Genel Özyeterlilik Ölçeği Türkçe Formu

EK - 3 Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu

EK - 4 Araştırma İzni Onayı

EK - 5 Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ) İzin Belgesi

EK - 6 Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu İzin Belgesi

Ek - 1: Okul Sosyal Davranış Ölçeği (OSDÖ)

Değerli Öğretmenler

Bu araştırmada, ergen zihinsel engelli öğrencilerin sosyal yeterlilik düzeyleri ve problem davranışları ile ebeveynlerin genel öz yeterlilik algıları arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır.

Ölçekte ki bilgiler sadece bu araştırma için kullanılacaktır. Soruları her bir öğrenciyi ayrı ayrı düşünerek, içtenlikle ve hiç bir soruyu boş bırakmadan cevaplandırmanız bizim için önemlidir. Çalışmaya verdiğiniz katkıdan dolayı teşekkür ederiz.

G. Elif ÇORBACI SERİN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

1	2	3	4	5
Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Sıklıkla	Her zaman

	Sosyal Yeterlilik	1	2	3	4	5
1.	Çeşitli durumlarda diğer öğrencilerle işbirliği yapar.					
2.	Değişik sınıf etkinliklerine geçişte zorlanmaz.					
3.	Masa başı etkinliklerini uyarılmaya gerek kalmaksızın tamamlar.					
4.	İhtiyaçları olduğunda diğer öğrencilere yardım eder.					
5.	Grup etkinliklerine ve tartışmalara aktif bir biçimde katılır.					
6.	Diğer öğrencilerin problemlerini ve ihtiyaçlarını anlar.					
7.	Herhangi bir sorun ortaya çıktığında sakin kalır.					
8.	Öğretmenlerini dinler ve direktiflerini yerine getirir.					
9.	Diğer öğrencileri etkinliklere katılmaya çağırır.					
10.	Uygun bir tavırla, anlamadığı talimatların açıklanmasını ister.					
11.	Yaşlıları tarafından beğenilen beceri ya da yetenekleri vardır.					
12.	Diğer öğrencileri kabul edici bir tutum içindedir.					
13.	Ev ödevlerini ve diğer görevlerini bağımsız olarak yapar.					
14.	Verilen ödevleri zamanında tamamlar.					
15.	Gerekli durumlarda akranları ile uzlaşma gayreti gösterir.					
16.	Sınıf kurallarına uyar.					
17.	Okulda değişik durumlarda uygun davranışlar yapar.					
18.	İhtiyacı olduğu takdirde uygun bir dille yardım ister.					
19.	Değişik özelliğe sahip çok sayıda akranı ile etkileşim halindedir.					
20.	Yetenek düzeyine uygun iş üretir.					
21.	Yaşlıları ile konuşmaya başlamakta ya da sohbetlere atılma konusunda yeteneklidir.					

22.	Diğer öğrencilerin duygularına karşı duyarlıdır.					
23.	Davranışlarının, öğretmenleri tarafından düzeltilmesi istendiğinde uyum sağlar.					
24.	Öfkelendiği zaman duygularını kontrol eder.					
25.	Yaşıtlarının sürdürdüğü bir etkinliğe katılabilir ve o etkinliğe uyum sağlar.					
26.	Liderlik yetenekleri güçlüdür.					
27.	Okulda değişik ortamlarda kendinden beklenen davranışlara uyum sağlar.					
28.	Diğerlerinin olumlu özelliklerini över.					
29.	Gerektiğinde hakkını arar.					
30.	Akranları tarafından etkinliklere katılmak için aranır.					
31.	Kendini denetler.					
32.	Akranları kendisine saygı duyar.					

1	2	3	4	5
Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Sıklıkla	Her zaman

	Olumsuz Sosyal Davranışlar	1	2	3	4	5
1.	Sorunlar için diğer öğrencileri suçlar.					
2.	Başkalarının eşyalarını alır.					
3.	Öğretmenlere ya da diğer çalışanlara karşı koyar.					
4.	Okul ödevlerinde ya da oyunlarda hile yapar.					
5.	Kavgalara girer.					
6.	Öğretmenlere ya da diğer çalışanlara yalan söyler.					
7.	Diğer öğrencilere sataşır ve onlarla alay eder.					
8.	Saygısız ve yüzsüzdür.					
9.	Kolay kışkırtılır ve aniden patlar.					
10.	Öğretmenleri ve diğer çalışanları önemsemez.					
11.	Herkesten daha iyi rol yapar.					
12.	Okul eşyalarına zarar verir ve parçalar.					
13.	Diğer öğrencilerle paylaşmaz.					
14.	Öfkesi, patlaması veya nöbetleri vardır.					
15.	Diğer öğrencilerin duygu ve ihtiyaçlarını dikkate almaz.					
16.	Öğretmenin ilgisinin devamlı olarak kendi üzerinde olmasını ister.					
17.	Diğer öğrencileri tehdit eder, sözel saldırganlık gösterir.					
18.	Küfür eder ya da argo kullanır.					
19.	Fiziksel olarak saldırgandır.					
20.	Yaşıtlarına hakaret eder.					
21.	Sızlanır veya şikayet eder.					
22.	Akranları ile tartışır ve ağız kavgası yapar.					
23.	Kontrol edilmesi zordur.					
24.	Diğer öğrencileri tedirgin ve rahatsız eder.					
25.	Okulda başını derde sokar.					

26.	Devam etmekte olan etkinlikleri bozar.					
27.	Palavracıdır ve kendini övmeye bayılır.					
28.	Güvenilmez.					
29.	Diğer öğrencilere karşı zalimdir.					
30.	Düşünmeden, fevri hareket eder.					
31.	Üretken değildir, çok az iş başarır.					
32.	Kolayca sınırlendirilebilir.					
33.	Diğer öğrencilerden yardım talep eder.					

EK - 2 Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu

Aşağıdaki sorular size ne kadar tanımlıyor?		Hiç	Nadiren	Ara sıra	Çok	Çok iyi
1	Planlar yaparken, onları hayata geçirebileceğimden eminimdir.					
2	Sorunlarımdan biri bir işe zamanında başlayamamamdır.					
3	Eğer bir işi ilk denemede yapamazsam başarıya kadar uğraşırım.					
4	Belirlediğim önemli hedeflere ulaşmada, pek başarılı olamam.					
5	Her şeyi yarım bırakırım.					
6	Zorluklarla yüz yüze gelmekten kaçınırım.					
7	Eğer bir iş çok karmaşık görünüyorsa onu denemeye bile girişmem.					
8	Hoşuma gitmeyen bir şey yapmak zorunda kaldığımda onu bitirinceye kadar kendimi zorlarım.					
9	Bir şey yapmaya karar verdiğimde hemen işe girişirim					
10	Yeni bir şey denerken başlangıçta başarılı olamazsam çabucak vazgeçerim.					
11	Beklenmedik sorunlarla karşılaştığımda kolayca onların üstesinden gelemem.					
12	Bana zor görünen yeni şeyleri öğrenmeye çalışmaktan kaçınırım.					
13	Başarısızlık benim azmimi arttırır.					
14	Yeteneklerime her zaman çok güvenmem.					
15	Kendine güvenen biriyim.					
16	Kolayca pes ederim.					
17	Hayatta karşıma çıkacak sorunların çoğuyla baş edebileceğimi sanmıyorum.					

EK - 3: Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu

Değerli Anne ve Babalar

Elinizde ki form iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm siz ebeveynlere ve çocuğunuza ait bazı genel özelliklerinizi belirlemeyi amaçlayan bir bilgi toplama aracıdır. İkinci bölüm ise 17 soruluk bir anketi içermektedir.

Sizden istenen her bir soruyu dikkatle okumanız ve sizin için en uygun cevabı vermenizdir. Anket üzerine ya da herhangi bir yere isim yazmanıza gerek yoktur. Doldurduğunuz bu formlar özel eğitim alanında tez çalışması olarak yürütülen bir araştırma için kullanılacaktır. Soruların hepsine içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Katkılarınız için teşekkürlerimizi sunarız.

G. Elif ÇORBACI SERİN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Öğrenciye Yakınlığınız: () anne () baba
2. Yaşınız: ()30-40 yaş () 40-50 yaş () 50 yaş ve üstü
3. Öğrenim Düzeyiniz : () Okur-yazar değil () İlkokul mezunu
() Ortaokul mezunu () Lise mezunu () Üniversite mezunu
4. Herhangi Bir İşte Çalışıyormusunuz? () Evet () Hayır
5. Gelir Düzeyiniz: () 650 TL alt () 650-1500TL
() 1500-3000 TL () 3000 TL ve üzeri
6. Ailedeki çocuk sayınız: () 1 () 2 () 3 () 4 ve üzeri
7. Öğrencinizin cinsiyeti: () kız () erkek
8. Öğrencinizin yaşı: () 11-14 () 15-17 () 18-21
9. Öğrencinizin zihinsel engelinin düzeyi: () hafif () orta () ağır
10. Öğrencinizin başka bir engeli var mı? () var () yok
11. Öğrencinizin eğitim aldığı süre: () 1-5 yıl () 5-10 yıl () 10 ve üzeri
12. Öğrencinizin Eğitimin Türü: () Kaynaştırma () Özel Eğitim Okulu

Ek - 4: Araştırma İzni Onayı

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

27 Nisan 2011

Sayı : B.08.4.MEM.4.35.00.29-020/
Konu : Gülsüm Elif ÇORBACI SERİN 'in
Araştırma İzni

26.06.9

VALİLİK MAKAMINA
İZMİR

- İlgi: a) 28/02/2007 tarihli ve B.08.4.EDG.0.33.03.311/1084 sayılı Makam Onayı.
b) Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü 'nün 07/04/2011 tarih ve 873 sayılı yazısı.

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim ABD Özel Eğitim Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gülsüm Elif ÇORBACI SERİN 'in "Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri ve Davranış Problemleri ile Ebeveynlerinin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi" konulu tez çalışması için kullanacağı ölçekleri, Konak, Karşıyaka, Bayraklı, Çiğli, Bornova ve Buca ilçelerine bağlı ekli listedeki Okul/kurumlarının eğitilebilir düzeyde zihinsel engele sahip ergenleri (11-21 yaş) ve anne-babalarına uygulamak istediği belirtilmektedir.

Söz konusu ölçeklerin uygulamasının, ekli listede adı geçen okul ve kurumlarda, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında eğitim-öğretimi aksatmadan yapılması, araştırma sonucunun bir örneğinin Müdürlüğümüze verilmesi kaydıyla uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Olur' larınızı arz ederim.

M. Ragıp ÜYE
Müdür

OLUR

26/04/2011
İbrahim BALLI
Vali Yardımcısı

EKLER:

- 1) Araştırma Değerlendirme Formu (1 Sayfa)
- 2) Okul Listesi (1 Sayfa)

35268 Konak / İZMİR
Telefon : (0 232) 4772128
Faks : (0 232) 4772152
E-Posta : arge35@meb.gov.tr
Int. Adresi : <http://izmir.meb.gov.tr>

Ek - 5: Okul Sosyal Davranış Ölçekleri (OSDÖ) İzin Belgesi

The screenshot shows a Windows Internet Explorer browser window displaying a Hotmail email. The email is from Muge YUKSEL to elif çorbacı, dated 1/26/11. The subject is "Re: ölçek". The email content is as follows:

elif çorbacı tarafından yazılan:

>

> Merhabalar, Ben G. Elif ÇORBACI SERİN. Anadolu Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, İşitme Engelliler Öğretmenliği 2000 yılı mezunuyum. Dokuz Eylül Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümünde yüksek lisans yapıyorum. Tez konusu olarak, zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve problem davranışları ile ailelerin genel öz yeterlilik algıları arasında ki ilişkiyi araştırmak istiyorum. Araştırmamda kullanmak üzere, türkçeye uyarlamasını yapmış olduğunuz, Okul Sosyal Davranış Ölçeğini kullanmana izin verirseniz sevinirim.

> Teşekkür ederim...

Elif Hanım,

Ölçeğinizi kullanmanızda hiçbir sakınca yok. Ayrıca sonuçları konusunda bilgi verirseniz sevinirim..
Kolay gelsin

Yrd. Doç.Dr.Müge Yukay Yüksel
Marmara Üniversitesi
Acaturk Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
02163454705-117

The interface also shows the Hotmail logo, navigation buttons (New, Reply, Forward, etc.), and a sidebar with folders like Junk (21), Drafts (34), and Deleted (63). A banner on the right says "Categorize messages to quickly find them later." The Windows taskbar at the bottom shows the date 12.10.2011 and time 11:54.

EK - 6: Genel Özyeterlilik Ölçeği Türkçe Formu İzin Belgesi

Hotmail - elifçorbaci@hotmail.com - Windows Internet Explorer

http://snt125w.snt125.mail.live.com/mail/InboxLight.aspx?n=35598933&st=yildirimfatma%40yahoo.com&mid=1917-c07f-5b9b-11-e0-9-c63-002264-c345a0fv=1

Google hotmail Ara Diğer

Sık Kullanılanlar Akademik Önerilen Siteler Tarayıcımı Yükseltin

Hotmail - elifçorbaci@hotmail.com

Windows Live Hotmail (1) Messenger SkyDrive | MSN elifçorbaci profile | sign out Options

Hotmail

Inbox (1)

Folders

- Junk (21)
- Drafts (24)
- Sent
- Deleted (63)
- Search Results
- New folder

Quick views

- Flagged (1)
- Office docs (4)
- Photos
- Shipping updates
- New category

Messenger

- Loading...
- Home
- Contacts
- Calendar

New Reply Reply all Forward Delete Junk Sweep Mark as Move to Categories

Re: önemli!! Back to messages

Fatma Yıldırım To elifçorbaci 3/31/11 Reply

Elif Hanım,
Türkçeye uyarladığımız Genel Özyeterlilik Ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz.Kolay gelsin.
selamlar

Fatma YILDIRIM
A.U. Siyasal Bilgiler Fak.

--- On Thu, 3/31/11, elifçorbaci <elifçorbaci@hotmail.com> wrote:

From: elifçorbaci <elifçorbaci@hotmail.com>
Subject: önemli!!
To: 'fatma yıldırım ölçek' <yildirimfatma@yahoo.com>
Date: Thursday, March 31, 2011, 9:07 AM

Hocam, merhabalar. ben Elif, gerçekten çok özür dilerim. Mailime sanyorum virüs girmiş dün farkettim, listedeki kişilere belki bine yakın mail atmış, sanyorum virüsü temizledim, tekrar çok özür dilerim, ölçeğinizi kullanmamla ilgili izin verdiğiniz mailiniz de virüs yüzünden silmiş, etik kuruldun tezimi uygulayabileceğime dair onay alabilmem için izninizde ihtiyacım var. Bu gün o yüzden size tekrar mail attım. Cevaplarsanız sevinirim.
Teşekkür ederim.

http://view.atdmt.com/NTB/view/265266531/direct;wi.160;hi.600/01?click= bekleniyor...

Internet | Korunmalı Mod: Kapalı

11:56
12.10.2011